

**INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"**

OXFORD 2026: SCIENCE AND EDUCATION TODAY

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

**MARCH 9-11, 2026
OXFORD, UNITED KINGDOM**

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
EUROPEAN UNION RESEARCH DEPARTMENT
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

OXFORD 2026: SCIENCE AND EDUCATION TODAY

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

March 9-11, 2026

Oxford, United Kingdom

This edition was approved for publication on March 25, 2026.

Published in A4 format online on website:
<https://naukainfo.com/conference?id=104>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.

Oxford, United Kingdom
2026

UDC 001.3-048.35:0/9](06)

Proceedings of the International scientific and practical conference “Oxford 2026: Science and Education Today” (March 9-11, 2026) / Publisher website: www.naukainfo.com. - Oxford, United Kingdom, 2026. - 239 p.

ISBN 978-617-8680-49-7

<https://doi.org/10.64828/conf-104-2026>

The recommended citation for this publication is:

Shevchenko T. G. Research into the specifics of the development of performing arts in Ukraine under martial law // Oxford 2026: Science and Education Today : proceedings of the International scientific and practical conference (March 9-11, 2026). - Oxford, United Kingdom : naukainfo.com, 2026. - Pp. 15-21. - URL: <https://naukainfo.com/conference?id=104>

Editor

Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

The collection of scientific articles is a scientific and practical publication that includes research papers by students, postgraduate students, Candidates and Doctors of Sciences, researchers, and practitioners from Ukraine, Europe, neighboring countries, and beyond. The articles reflect studies of processes and changes in the structure of modern science. This collection is intended for students, postgraduate and doctoral candidates, educators, researchers, practitioners, and all those interested in current trends in the development of modern science.

E-mail: journal@naukainfo.com

Publisher website: <https://www.naukainfo.com>

© Publisher website: naukainfo.com, 2026

© Ukrainian Institute of Scientific Strategies (UISS), 2026

© All authors, 2026

TABLE OF CONTENTS

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY	
1. <i>Резніков Роман Борисович</i>	6
IMPLEMENTATION OF BUSINESS CONTINUITY PROJECTS FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT UNDER GLOBAL CRISES	
FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING	
2. <i>Пеняк Юлія Сергіївна, Зубарев Ілля Сергійович</i>	13
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	
COMPUTER AND SOFTWARE ENGINEERING	
3. <i>Литвиненко Роман Геннадійович, Великданов Ілля Віталійович, Кам'янський Ярослав Богданович, Горбань Юрій Віталійович, Світличний Віталій Анатолійович</i>	17
МЕТОДИ АНАЛІЗУ ВИЯВЛЕННЯ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ	
INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY	
4. <i>Туз Ольга Сергіївна</i>	21
ОХОРОНА ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ У КРАЇНАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ, ФРАНЦІЯ, США, ТУРЕЧЧИНА, ІЗРАЇЛЬ, НІГЕРІЯ)	
BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY	
5. <i>Іванова Оксана Ярославівна</i>	26
ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ПЕРЕВАГИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
VETERINARY SCIENCES	
6. <i>Яценко Володимир Михайлович</i>	33
ГАРМОНІЗАЦІЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНИХ ВИМОГ ТА КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ СИРОГО МОЛОКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ПОЛТАВЩИНИ	
ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROTECTION TECHNOLOGIES	
7. <i>Неткова Тетяна Олексіївна, Баранюк Анжеліна Пилипівна</i>	39
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ТА ВІДПОВІДНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В ХОДІ	

ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

8. *Срібний Олександр Миколайович, Коваль Денис Володимирович, Бондарчук Аркадій Аркадійович* 48
МАПА ВІДПОВІДНОСТІ ТИПІВ ДРЕЙФУ У ПОТОКОВОМУ НАВЧАННІ ДО МЕХАНІЗМІВ АДАПТАЦІЇ
9. *Василенкова Світлана Юріївна, Кожемякіна Ольга Олександрівна* 53
ALFRED NOBEL & THE NOBEL PRIZE: SCIENCE THAT CHANGED THE WORLD

PHILOLOGY AND JOURNALISM

10. *Шкробот Уляна Юріївна* 72
АФОРИСТИЧНІ ВИСЛОВИ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКА ТА ПОХОДЖЕННЯ
11. *Козлюк Дарина Вікторівна, Черниш Оксана Андріївна, Глібко Ірина Анатоліївна* 76
МОВНІ СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ В INSTAGRAM ТА ЇХНІЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЕФЕКТ НА АУДИТОРІЮ
12. *Кордонець Олександр Анатолійович* 89
ІМПРЕСІОНІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ПРОЗІ ДЮЛІ КРУДІ ТА БОГДАНА ЛЕПКОГО: ТИПОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО Й УГОРСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

13. *Палаганюк Віталій Іванович, Шаповалова Алла Миколаївна* 99
КОНСТРУЮВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА СУСПІЛЬНА РЕЦЕПЦІЯ

PEDAGOGY AND EDUCATION

14. *Oleksandra Khallo* 106
INFORMATIONAL AND DEVELOPMENTAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS
15. *Литвинчук Леся Михайлівна* 111
ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ ПОТЕНЦІЙНИХ, АКТУАЛЬНИХ І АКТУАЛІЗОВАНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИНАМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
16. *Yevhen Kuznietsov* 116
INNOVATIVE MICRO-CREDENTIALS TOOLKIT FOR DEVELOPING DIGITAL SKILLS OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS WITHIN EUROPEAN GREEN DEAL PARADIGM

17.	<i>Oleh Halushchak</i>	127
	USE OF THE CASE METHOD IN THE CONTEXT OF FORMING LINGUISTIC-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS	
18.	<i>Варавка Ірина Петрівна, Варванський Павло Андрійович, В'юшкова Тамара Іванівна, Омельчак Еліна Юрївна</i>	131
	ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) НА ЗАНЯТТЯХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН	
19.	<i>Гапон Тамара Євгеніївна</i>	138
	ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТА ГЕЙМІФІКАЦІЯ В КУРСІ ГЕОМЕТРІЇ 7–9 КЛАСІВ: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ АБСТРАКТНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ГЛИБОКОГО РОЗУМІННЯ	
20.	<i>Горяча Лідія Миколаївна, Горяча-Яков'юк Іванна Іванівна</i>	143
	МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ	
21.	<i>Причина Вікторія Вікторівна</i>	149
	ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛІЦЕЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ	
22.	<i>Савун Тетяна Вікторівна, Бутова Лілія Володимирівна</i>	157
	ПОЄДНАННЯ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕВАГИ	
23.	<i>Шумаєва Світлана Петрівна</i>	170
	ПРИСКОРЕНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНИХ ВТРАТ	
24.	<i>Сухорукова Валентина Михайлівна</i>	173
	ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ УСПІХУ	
25.	<i>Тихонюк Оксана Миколаївна</i>	183
	ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ – ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	
26.	<i>Гавриш Наталія Василівна</i>	192
	ІНТЕГРОВАНІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ВІД ПОЄДНАННЯ ДІЯЛЬНОСТЕЙ ДО ПОДІЄВОГО ПЕРЕЖИВАННЯ	
PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY		
27.	<i>Мороз Руслана Анатоліївна</i>	200
	МІЖ ГРОЮ ТА ЖИТТЯМ: ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА НЕПЕРЕДБАЧУВАНИХ ЗМІН	
28.	<i>Будник Діана Петрівна, Савищенко Вікторія Миколаївна</i>	206
	СТРУКТУРА СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПСИХОЛОГІВ ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ	

29. *Сиваш Сніжана Володимирівна, Шевченко Наталія Федорівна* 211
УСВІДОМЛЕНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК
СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПЕДАГОГА

MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

30. *Сулейманова Василиса Геннадіївна, Кривецький Володимир Федорович, Курдиш Лариса Федорівна* 220
«УЯВНЕ ГОДУВАННЯ» (SHAM FEEDING) У ПАЦІЄНТІВ ІЗ
ЕЗОФАГОСТОМОЮ

PHARMACY AND PHARMACOTHERAPY

31. *Александрова Олександра Ігорівна, Лату Ярослав Васильович* 223
ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ВМІСТУ ФЛАВОНОЇДІВ В
ЕКСТРАКТАХ СВІЖИХ ПАГОНІВ *THÚJA OCCIDENTALIS* ВІД
КОНЦЕНТРАЦІЇ ЕТАНОЛУ

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

32. *Сядра Анжела Олександрівна, Обідець Катерина Олександрівна* 228
СВОЄРІДНІСТЬ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ СЕЛА ПОПІВКА
ВЕЛИКОПИСАРІВСЬКОЇ ГРОМАДИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

CULTURE AND ARTS

33. *Клівак Владислав Світозарович* 237
ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРОТОТИПУВАННЯ У ПРОМИСЛОВОМУ ДИЗАЙНІ:
МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

**SPECIAL THANKS FOR ACTIVE PARTICIPATION IN THE
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE ARE EXTENDED
TO THE FOLLOWING PARTICIPANTS:**

*Tetiana Shvorak, Olha Kozhemiakina, Olesia Protsenko, Olena Sokoliuk,
Oksana Duda, Olha Krasnitska.*

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

UDC 330.3

Резніков Роман Борисович

PhD з економіки, докторант

Інститут економіки промисловості НАН України

IMPLEMENTATION OF BUSINESS CONTINUITY PROJECTS FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT UNDER GLOBAL CRISES

Abstract. Global crises (pandemics, wars, cyberattacks, climate shocks) transform business continuity management (BCM) from a compliance function into a development capability that protects value creation and enables strategic renewal. This thesis conceptualizes the implementation of business continuity as a program of interrelated projects that operationalize resilience policy, embed ICT readiness, and institutionalize iterative learning through exercises and metrics. Based on a synthesis of international standards and recent research, a project-oriented model is proposed—“Continuity ProjectOps”—that integrates ISO-aligned lifecycle processes with digital observability, continuity-by-design principles, and governance mechanisms that reduce the gap between documented plans and real operational readiness.

Keywords: business continuity management, resilience, crisis management, digital transformation, ICT readiness, project portfolio, organizational development.

Introduction

Under global crises, enterprises face a dual challenge: maintaining critical operations while simultaneously adapting strategy, operating models, and technology

stacks. In such contexts, BCM should be treated not as a static plan, but as an implemented capability with measurable performance outcomes (recovery time objectives, service availability, supply continuity, and decision latency). ISO 22301 frames BCM as a management system built on leadership commitment, planning, support, operational controls, performance evaluation, and improvement [1]. However, many organizations still translate this lifecycle into documents rather than executed change. The practical bottleneck is implementation: converting standards-based requirements into funded initiatives, cross-functional delivery, technology-enabled recovery mechanisms, and repeatable exercises that produce learning and improvement. Therefore, the research problem addressed in this thesis is how to implement business continuity projects as a coherent, digitally enabled program that supports enterprise development during prolonged turbulence.

Literature review

In work [1], ISO 22301 institutionalizes BCM as a management system, but it is intentionally non-prescriptive regarding how organizations should structure continuity initiatives as programs and projects, which often results in fragmented implementations. In work [2], ISO 22313 provides guidance on using ISO 22301 and clarifies process expectations, yet it still leaves open the question of how to prioritize and govern continuity initiatives as a portfolio under resource constraints typical of crises. In work [3], ISO/TS 22317 formalizes business impact analysis (BIA) guidance, strengthening methodological rigor for identifying critical activities and dependencies; nevertheless, BIA outputs are frequently not translated into executable project backlogs (e.g., technology recovery, supplier continuity, and workforce contingency), which reduces their operational value. In work [4], ISO/TS 22331 focuses on continuity strategy determination and selection; however, it does not resolve the implementation gap between selected strategies and delivered capabilities (architecture, tooling, training, and drills) that make strategies workable in real incidents. In work [5], ISO/TS 22332 offers guidance for developing continuity plans and procedures, but empirical practice shows that plans without systematic testing, telemetry, and governance degrade quickly in fast-changing environments. In work

[6], ISO/IEC 27031:2025 links ICT readiness to business continuity, explicitly accounting for dependencies on third-party and cloud services; yet, enterprises often implement ICT controls as isolated technical tasks rather than integrated continuity projects tied to business outcomes and recovery objectives. In work [7], NIST SP 800-34 Rev.1 provides a structured approach to contingency planning for information systems, but it is primarily focused on the planning discipline and does not fully address modern continuity needs such as continuous testing, cloud-native recovery patterns, and multi-vendor digital ecosystems. In work [8], Loyarte et al. introduce a “Continuity Governance” stage as a missing link that underpins organizational resilience by improving day-to-day continuity controls; nevertheless, further research is required to operationalize this governance concept as a deliverable project architecture (roles, cadences, KPIs, and digital tools) suitable for crisis conditions. In work [9], ISO 22336:2024 provides guidance for resilience policy and strategy and for prioritizing resilience initiatives; however, it does not specify how to design an execution system that connects resilience priorities with delivery mechanisms, funding models, and iterative learning loops. In work [10], Kanaan et al. empirically examine technology-driven security and operational risk management as factors influencing BCM in the healthcare sector, highlighting the contribution of digital controls to continuity, but leaving open the enterprise-wide question of how to implement such controls as scalable, cross-domain projects beyond a single sector. In work [11], Tarondeau et al. synthesize business continuity practices in the public sector and emphasize governance and capability-building perspectives, but the literature still under-specifies execution patterns—how organizations transform continuity requirements into a repeatable delivery pipeline, comparable across industries and crisis types. Overall, the research gap can be summarized as the lack of an integrated, project-oriented implementation model that (a) converts BCM requirements and BIA outputs into a prioritized delivery backlog, (b) embeds digital observability and continuous validation into continuity capabilities, and (c) institutionalizes governance mechanisms that sustain readiness under persistent turbulence—this gap is addressed by the proposed “Continuity ProjectOps” approach.

Main results and discussion

This thesis proposes to treat BCM implementation as a program composed of four tightly coupled project streams aligned with the BCM lifecycle and resilience strategy: (1) diagnostic stream (BIA, dependency mapping, and scenario stress testing), (2) capability stream (process redesign, alternate operating modes, supply continuity, and workforce measures), (3) ICT readiness stream (cloud and infrastructure resilience, cyber recovery, data integrity, and third-party continuity), and (4) validation stream (exercises, audits, continuous controls monitoring, and improvement). The program is governed by resilience policy and prioritization principles consistent with ISO 22336 [9], and operationally anchored in ISO 22301 requirements [1] and guidance [2]. A key innovation is the introduction of “Continuity-by-Delivery”: continuity requirements are decomposed into project deliverables with explicit acceptance criteria (RTO/RPO targets, maximum tolerable downtime, manual fallback cycle time, supplier switching lead time), and each deliverable must be validated through exercises and telemetry rather than documentation alone. This directly addresses the implementation gap identified across standards-focused approaches [1–5].

Digital technologies play a structuring role in the proposed model. ISO/IEC 27031:2025 emphasizes ICT readiness and explicitly includes dependencies on external services such as cloud platforms [6]; building on this, the thesis positions ICT continuity not as an IT-only plan but as an engineering and governance system where recovery is designed, tested, and monitored. For example, recovery mechanisms (infrastructure-as-code, backup immutability, segmented access control, and automated failover) are treated as projects with measurable outcomes, while operational dashboards provide continuous visibility into readiness (backup freshness, restore test success rate, privileged access anomalies, and incident response cycle time). The evidence that technology-driven controls improve continuity outcomes in practice supports this direction [10]. Furthermore, NIST SP 800-34 provides a disciplined structure for contingency planning [7], which can be modernized within the proposed approach by adding continuous validation practices

(regular restore drills, chaos-style resilience testing, and automated compliance evidence capture) to reduce the “paper readiness” phenomenon.

Governance is operationalized as a delivery cadence rather than a static committee layer. Building on the “Continuity Governance” concept introduced by Loyarte et al. [8], the proposed model specifies governance artifacts that are project-native: a continuity portfolio board that reallocates resources based on crisis dynamics; a continuity product backlog maintained from BIA outputs [3]; standardized business cases for continuity investments grounded in strategy selection principles [4]; and a quarterly validation cycle where continuity plans and procedures are exercised and improved [5]. Importantly, this governance is designed to support enterprise development: in prolonged crises, continuity investments can be prioritized not only for survival but also for competitiveness (faster recovery, higher service trust, more stable supply fulfillment, and superior risk-adjusted performance). The public-sector continuity literature further highlights the importance of capability building and institutional mechanisms [11]; therefore, the thesis treats learning loops and organizational routines (training, drills, lessons learned) as mandatory deliverables of implementation projects, not optional activities.

Conclusions

Implementation is the missing link between BCM standards and real crisis performance. The proposed “Continuity ProjectOps” model contributes to the field by reframing business continuity as a digitally enabled program of projects that converts diagnostics into delivery, integrates ICT readiness into enterprise outcomes, and sustains readiness through governance and continuous validation. This approach addresses the research gap in operationalizing BCM governance, prioritization, and execution under turbulence [1–11]. Future empirical work should test the model across industries and crisis types, quantify the relationship between continuity telemetry and recovery performance, and develop maturity metrics that capture not only compliance but also development impact during global crises.

REFERENCES:

1. ISO. ISO 22301:2019 Security and resilience — Business continuity management systems — Requirements. International Organization for Standardization, 2019. URL: <https://www.iso.org/standard/75106.html> (дата звернення: 01.02.2026).
2. ISO. ISO 22313:2020 Security and resilience — Business continuity management systems — Guidance on the use of ISO 22301. International Organization for Standardization, 2020. URL: <https://www.iso.org/standard/75107.html> (дата звернення: 01.02.2026).
3. ISO. ISO/TS 22317:2021 Security and resilience — Business continuity management systems — Guidelines for business impact analysis. International Organization for Standardization, 2021. URL: <https://www.iso.org/standard/79000.html> (дата звернення: 01.02.2026).
4. ISO. ISO/TS 22331:2018 Security and resilience — Business continuity management systems — Guidelines for business continuity strategy. International Organization for Standardization, 2018. URL: <https://www.iso.org/standard/50068.html> (дата звернення: 01.02.2026).
5. ISO. ISO/TS 22332:2021 Security and resilience — Business continuity management systems — Guidelines for developing business continuity plans and procedures. International Organization for Standardization, 2021. URL: <https://www.iso.org/standard/50069.html> (дата звернення: 01.02.2026).
6. ISO. ISO/IEC 27031:2025 Cybersecurity — Information and communication technology readiness for business continuity. International Organization for Standardization, 2025. URL: <https://www.iso.org/standard/27031> (дата звернення: 01.02.2026).
7. NIST. Contingency Planning Guide for Federal Information Systems (NIST Special Publication 800-34 Rev. 1). National Institute of Standards and Technology, 2010. URL: <https://csrc.nist.gov/pubs/sp/800/34/r1/final> (дата звернення: 01.02.2026).

8. Loyarte, E.; Gurrutxaga, N.; Funcia, J. Continuity Governance model: a new process stage in the BCM system that underpins organizational resilience. *Cogent Business & Management*, 2024. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311975.2024.2434731> (дата звернення: 01.02.2026).
9. ISO. ISO 22336:2024 Security and resilience — Organizational resilience — Guidelines for resilience policy and strategy. International Organization for Standardization, 2024. URL: <https://www.iso.org/standard/50073.html> (дата звернення: 01.02.2026).
10. Канаан, А. Г.; Al-Hawamleh, А. М.; Jaradat, Z.; et al. Towards technology-driven business continuity management in the Saudi healthcare sector through security and operational risk management. *Sustainable Futures*, 2025. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666188825009505> (дата звернення: 01.02.2026).
11. Tarondeau, E.; et al. Business continuity management practices in the public sector: a scoping review. *Systematic Reviews*, 2025. URL: <https://systematicreviewsjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13643-025-02854-9> (дата звернення: 01.02.2026).

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

УДК 657.6:658.15

Пеняк Юлія Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри менеджменту, обліку та бізнес-комунікацій

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Зубарєв Ілля Сергійович

здобувач вищої освіти перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах економічної нестабільності та посилення конкурентного середовища особливого значення набуває ефективне управління фінансовими результатами підприємства. Саме фінансові результати відображають рівень ефективності господарської діяльності, здатність підприємства забезпечувати прибутковість, фінансову стійкість і подальший розвиток. Раціонально організоване обліково-аналітичне забезпечення формує інформаційну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, прогнозування фінансових показників та ефективного використання ресурсів. Разом з тим ефективна організація бухгалтерського обліку та систематичний аналіз фінансово-

господарської діяльності підприємства є важливими складовими сучасної системи управління підприємством. Вплив зовнішніх факторів, зокрема економічної нестабільності, посилення конкуренції та умов воєнного стану, підвищує значення достовірної фінансової інформації для прийняття управлінських рішень. У зв'язку з цим дослідження практичних аспектів організації обліку, аналізу фінансового стану та аудиту результатів діяльності підприємств є актуальним як для науковців, так і для практиків.

Метою дослідження є аналіз особливостей організації бухгалтерського обліку та оцінки фінансового стану виробничого підприємства, а також визначення напрямів підвищення ефективності його діяльності.

Об'єктом дослідження є підприємство харчової промисловості, що спеціалізується на виробництві морозива та заморожених продуктів. Для обробки облікової інформації на підприємстві використовується сучасна ERP-система, яка забезпечує автоматизацію облікових процесів, оперативний контроль господарських операцій та формування фінансової звітності. Документообіг підприємства регламентується внутрішніми нормативними документами, що сприяє підвищенню достовірності облікових даних.

Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства за 2023–2025 роки свідчить про позитивну динаміку чистого доходу від реалізації продукції. Водночас спостерігається зростання операційних витрат, що стримує підвищення рівня прибутковості. Чистий прибуток підприємства залишається позитивним, проте демонструє певні коливання. Разом з цим, на основі проведеного дослідження визначено низку проблемних аспектів діяльності підприємства, зокрема зростання дебіторської заборгованості, зниження рівня абсолютної ліквідності та посилення короткострокової фінансової залежності. Додатковим фактором ризику є вплив зовнішніх економічних умов та воєнних ризиків на оцінку активів підприємства.

Важливим напрямом підвищення ефективності діяльності підприємства є модернізація виробничого обладнання та оновлення основних засобів, що дозволить підвищити продуктивність виробництва та знизити витрати. Крім

того, доцільною є оптимізація структури операційних витрат та розширення асортименту продукції. Перспективним напрямом розвитку може стати вихід підприємства на нові, зокрема міжнародні, ринки збуту.

Разом з цим, особливої уваги потребує аудит фінансових результатів, який характеризується підвищеним рівнем складності та значним аудиторським ризиком. Фінансові результати узагальнюють вплив усіх аспектів діяльності підприємства, тому помилки або викривлення у цій частині можуть суттєво впливати на достовірність фінансової звітності та призводити до прийняття необґрунтованих управлінських рішень. Саме тому, важливу роль у забезпеченні достовірності фінансових результатів відіграє аудит. Перевірка показників доходів, витрат та прибутку здійснюється за допомогою комплексу аудиторських процедур, які включають аналіз первинних документів, порівняння їх з даними бухгалтерських реєстрів та застосування аналітичних методів, зокрема вертикального і горизонтального аналізу фінансових показників, а також розрахунку коефіцієнтів рентабельності.

Для забезпечення об'єктивності аудиторської перевірки доцільно також здійснювати звірку даних бухгалтерського обліку з іншими джерелами інформації, такими як договори з контрагентами, банківські виписки та акти звірки розрахунків.

У процесі дослідження було виявлено основні ризики діяльності підприємства, серед яких: суттєве зростання дебіторської заборгованості, зниження рівня абсолютної ліквідності через скорочення грошових коштів, посилення короткострокової фінансової залежності та вплив воєнних ризиків на оцінку активів підприємства.

Результати внутрішнього аудиту свідчать, що фінансова звітність підприємства за 2024–2025 роки складена відповідно до вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та достовірно відображає його фінансовий стан і результати діяльності. Облікова політика підприємства є обґрунтованою та стабільною, показники діяльності мають загалом позитивну

динаміку. Фінансовий потенціал підприємства оцінюється як достатній, а ефективність використання ресурсів — як задовільна.

Таким чином, удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення, посилення контролю за формуванням фінансових результатів та розвиток внутрішнього аудиту сприятимуть підвищенню ефективності діяльності підприємства, зміцненню його фінансової стійкості та забезпеченню стабільного розвитку в умовах сучасних економічних викликів.

COMPUTER AND SOFTWARE ENGINEERING

УДК 004.93

Литвиненко Роман Геннадійович

Велікданов Ілля Віталійович

Кам'янський Ярослав Богданович

Горбань Юрій Віталійович

курсанти навчально-наукового інституту №4

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0007-8327-3803

ORCID ID: 0009-0000-5035-6441

науковий керівник:

Світличний Віталій Анатолійович

доцент кафедри, кандидат технічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0003-3381-3350

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ВІЯВЛЕННЯ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ

Анотація. Ця робота пропонує систематичний аналіз сучасних способів виявлення несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів в умовах зростаючих кіберзагроз та воєнного стану, враховуючи при цьому два типи підходів: методи виявлення аномалій та методи виявлення зловживань. Аналізуються ці дві основні групи підходів до побудови систем виявлення вторгнень: перші формують модель нормальної поведінки користувачів і процесів та виявляють відхилення від цієї моделі, другі залежать від сигнатур та баз знань відомих атак. Порівнюються ці методи, виявляючи переваги та

обмеження, а також недоліки, у високошвидкісних мережесих середовищах. Увага приділяється захисту інформаційних ресурсів правоохоронних органів, особливо при роботі з внутрішніми порушниками, а також з порушеннями облікових записів та атаками "нульового дня". У цій статті розглядаються можливості використання навчання на основі прикладів, аналізу послідовностей системних викликів та інструментів штучного інтелекту разом з моделями нейронних мереж для розробки "цифрових профілів" типової поведінки користувачів. Показано, що інтеграція аномальних та сигнатурних методологій для підвищення точності виявлення при мінімізації хибно позитивних результатів є можливою. Пояснюються деякі важливі аспекти, що впливають на продуктивність систем виявлення вторгнень, такі як якість навчальної вибірки, актуальність баз даних сигнатур, продуктивність мережевої інфраструктури та адаптивність алгоритмів до нових типів загроз. Це вимагає інтелектуального багаторівневого моніторингу як пріоритетного напрямку політики для розвитку кібербезпеки у структурах правоохоронних органів.

Ключові слова: несанкціонований доступ; система виявлення вторгнень (IDS); методи виявлення аномалій; методи виявлення зловживань; кібербезпека; захист інформаційних ресурсів.

Усі способи виявлення несанкціонованого доступу поділяються на дві основні групи: методи виявлення аномалій і методи виявлення зловживань. Перший тип ґрунтується на попередньо сформованій моделі нормальної поведінки об'єктів спостереження, тому будь-яке відхилення від визначеної норми розглядається як потенційне порушення безпеки. Методи ж виявлення зловживань спираються на базу описів уже відомих атак або порушень: якщо поведінка певного об'єкта відповідає характеристикам зафіксованої раніше атаки, система інтерпретує її як загрозу або факт вторгнення [1].

Метою нашої роботи є системний аналіз та класифікація сучасних методів виявлення несанкціонованого доступу, порівняння ефективності підходів на основі аномалій та зловживань, а також визначення ключових факторів, що

впливають на точність роботи систем виявлення вторгнень у високошвидкісних мережеских середовищах.

В умовах воєнного стану захист інформаційних ресурсів Національної поліції України набуває критичного значення. Постійні кібератаки з боку агресора спрямовані на викрадення персональних даних громадян, оперативної інформації та дестабілізацію державних реєстрів. Практичним прикладом застосування методів аналізу аномалій є моніторинг доступу до відомчих баз даних. Якщо обліковий запис працівника поліції раптово починає виконувати нетипово велику кількість запитів у неробочий час або з нехарактерної IP-адреси, система IDS (Intrusion Detection System) повинна миттєво ідентифікувати це як потенційну компрометацію пароля або дії внутрішнього порушника. При цьому особлива увага має приділятися захисту персональних даних в умовах війни [2].

Методи, що базуються на збереженні прикладів поведінки, передбачають накопичення та подальший аналіз раніше зафіксованих дій користувачів або процесів. Найпростішим варіантом є безпосереднє запам'ятовування послідовностей команд чи параметрів системи, що відповідає підходу *instance-based learning*. Для правоохоронних органів це дозволяє створювати «цифрові профілі» стандартних операцій у межах інформаційних підсистем. Використання інструментів штучного інтелекту для аналізу таких мережеских патернів дозволяє значно підвищити ефективність моніторингу [3].

Якщо система фіксує нетипову активність процесу, вона може сповільнити його виконання або заблокувати доступ до критичних ресурсів. Поширеним є аналіз послідовностей системних викликів, де кожна коротка серія викликів порівнюється з базою «нормальних» станів. У контексті кібербезпеки поліції це критично важливо для захисту від атак типу «нульового дня», проти яких сигнатурні методи є безсилими. Ефективне виявлення шкідливого програмного забезпечення у корпоративних мережах сьогодні неможливе без системного аналізу методів детекції та використання нейромережеских моделей [4, 5].

Сучасні підходи до виявлення несанкціонованого доступу ґрунтуються на поєднанні методів виявлення аномалій і зловживань, а також на використанні різних моделей. Для підрозділів протидії кіберзлочинності пріоритетом стає впровадження інтелектуальних систем аналізу, які здатні мінімізувати помилкові спрацювань та забезпечувати безперервність роботи поліції в умовах постійних кіберзагроз воєнного часу [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чунарьова А., Чунарьов А. Методи та системи виявлення несанкціонованого доступу в сучасних інформаційно-комунікаційних системах та мережах. *Безпека інформації*. 2012. № 1. С. 45–49.
2. Калякін С. В. та ін. Захист персональних даних медичного персоналу та пацієнтів під час війни: виклики та рішення. *Current trends in scientific research development*. Boston, USA. 2025. С. 227-231.
3. Манжай О. В. Використання інструментів штучного інтелекту для аналізу мережних співтовариств. *Кримінальний аналіз і кібербезпека: матеріали конф.* Одеса : ОДУВС, 2025. С. 76-80.
4. Світличний В. А., Груба В. В. Системний аналіз методів виявлення шкідливого програмного забезпечення у корпоративних мережах. *ITMAS – 2025*. Миколаїв: НУК, 2025.
5. Makalish B., Svitlychnyi V. et al. Application of artificial intelligence in ensuring cybersecurity of law enforcement agencies. *European Congress Of Scientific Discovery*. Madrid, Spain. 2025. Pp. 105-109.
6. Khraisat A., Gondal I., Vamplew P., Kamruzzaman J. Survey of intrusion detection systems: techniques, datasets and challenges. *Cybersecurity*. 2019. Vol. 2. No. 20.

INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

УДК 341.7:351.74

Туз Ольга Сергіївна

Начальник групи інформатизації навчання
відділу організації освітнього процесу
навчально-методичного центру
Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький Україна

ОХОРОНА ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ У КРАЇНАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ, ФРАНЦІЯ, США, ТУРЕЧЧИНА, ІЗРАЇЛЬ, НІГЕРІЯ)

Вступ.

Забезпечення недоторканності дипломатичних представництв є одним із базових принципів сучасного міжнародного правопорядку. Міжнародно-правове зобов'язання держави перебування вживати всіх належних заходів для захисту приміщень дипломатичної місії закріплене в універсальних нормах дипломатичного права та становить основу стабільності міждержавних відносин. Недоторканність дипломатичних приміщень є не привілеєм окремої

держави, а інституційною гарантією безперешкодного здійснення дипломатичних функцій.

Разом із тим формальна універсальність міжнародного стандарту не означає однаковості його практичної реалізації. Організація охорони дипломатичних установ значною мірою залежить від національної правової системи, інституційної спроможності органів влади, моделі поліцейського управління, рівня безпекових загроз та соціально-політичної культури держави перебування.

У сучасних умовах дипломатичні представництва дедалі частіше стають об'єктами масових акцій протесту, інформаційного тиску, екстремістських посягань або проявів геополітичного напруження. У країнах підвищеного ризику або зі специфічними правовими традиціями механізми охорони набувають різних форм – від процедурно врівноваженої моделі до посиленої безпекової мобілізації.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз моделей охорони дипломатичних представництв у різних правових і безпекових контекстах на прикладі Великої Британії, Франції, США, Туреччини, Ізраїлю та Нігерії.

Методологія дослідження.

Методологічну основу становлять порівняльно-правовий, системно-структурний та інституційний підходи. Дослідження базується на аналізі міжнародних норм дипломатичного права, національного законодавства про публічний порядок та безпеку, а також практики діяльності правоохоронних органів у сфері охорони дипломатичних об'єктів.

Для цілей аналізу держави згруповано за моделями ризику та правового регулювання:

1. Ліберально-демократична протестна модель.
2. Геополітично напружена модель посиленого захисту.
3. Модель із обмеженою інституційною спроможністю.

Результати та обговорення.

1. Велика Британія: баланс безпеки та громадянських свобод. Велика Британія характеризується розвинутою системою загального права, високим рівнем судового контролю та чітко регламентованими процедурами підтримання публічного порядку. Охорона дипломатичних представництв здійснюється спеціалізованими підрозділами поліції в межах структурованої системи координації з органами внутрішніх справ.

Британська модель ґрунтується на принципах пропорційності та мінімального втручання. Проведення мирних зібрань поблизу дипломатичних установ допускається за умови дотримання законодавчих вимог. Поліція має право встановлювати тимчасові обмежувальні периметри, проте кожне рішення повинно відповідати критеріям необхідності та співмірності.

Основними ризиками є організовані протестні акції та поодинокі екстремістські інциденти. Водночас система відеоспостереження, аналітичні інструменти та міжвідомча координація забезпечують ефективний превентивний контроль.

2. Франція: централізована безпека в умовах високої протестної активності. Франція поєднує централізовану систему внутрішньої безпеки з традицією активної громадянської мобілізації. Масові демонстрації є характерною рисою політичного життя, що створює додаткові виклики для охорони дипломатичних установ.

Французьке законодавство передбачає можливість встановлення охоронних периметрів, обмеження руху та посилену присутність правоохоронних органів у зоні дипломатичних об'єктів. Після серії терористичних атак було впроваджено додаткові механізми превентивного контролю.

Водночас принцип свободи зібрань залишається фундаментальним. Тому охорона дипломатичних представництв здійснюється в межах адміністративно-процедурної моделі, що передбачає чітке документування дій та можливість судового перегляду рішень.

3. США: багаторівнева юрисдикція та інтеграція контртерористичних механізмів. Сполучені Штати мають федеральну систему з багаторівневим розподілом повноважень між федеральними, штатними та муніципальними органами. Охорона дипломатичних представництв здійснюється в координації з федеральними структурами та місцевими правоохоронними органами.

Американська модель відзначається високим рівнем технологічної інтеграції, включаючи системи відеоспостереження, аналітику ризиків і спеціальні контртерористичні протоколи. Водночас будь-які обмеження повинні відповідати конституційним гарантіям свободи слова та мирних зібрань.

Судова практика відіграє значну роль у формуванні стандартів допустимості безпекових заходів. Тому документування інцидентів і дотримання процесуальних норм мають принципове значення.

4. Туреччина: посилена безпекова модель в умовах геополітичної чутливості. Туреччина перебуває у регіоні підвищеної геополітичної напруженості. Досвід терористичних загроз і політичної нестабільності зумовлює посилену модель охорони дипломатичних представництв.

Правоохоронні органи мають розширені повноваження щодо обмеження доступу до прилеглих територій, встановлення контрольованих зон та здійснення превентивних заходів. У таких умовах переважає підхід видимої безпекової присутності як фактор стримування.

Водночас баланс між безпекою та правами громадян у цій моделі має інший акцент, ніж у країнах Західної Європи.

5. Ізраїль: модель постійної безпекової готовності. Ізраїль характеризується системною інтеграцією дипломатичної охорони в загальнонаціональну безпекову стратегію. Постійний високий рівень загроз сформував модель багаторівневого захисту, що включає фізичні бар'єри, технологічний моніторинг та розвідувальну координацію.

Охорона дипломатичних об'єктів здійснюється в межах загальної доктрини національної безпеки. Такий підхід дозволяє швидко реагувати на інциденти, проте функціонує в умовах постійної мобілізації безпекових ресурсів.

6. Нігерія: виклики інституційної спроможності. Нігерія представляє модель, у якій формальні міжнародні гарантії поєднуються з обмеженою інституційною спроможністю держави. Внутрішні конфлікти, діяльність збройних угруповань і регіональні диспропорції впливають на ефективність реалізації охоронних заходів.

У таких умовах дипломатичні представництва часто застосовують багаторівневі внутрішні протоколи безпеки, включаючи співпрацю з приватними охоронними структурами. Ефективність охорони залежить від ресурсного забезпечення та стабільності державних інститутів.

Порівняльний аналіз моделей.

Проведене дослідження дозволяє виділити три основні моделі:

1. Ліберально-демократична протестна модель (Велика Британія, Франція, США) — акцент на пропорційності та судовому контролю.
2. Геополітично напружена модель (Туреччина, Ізраїль) — пріоритет превентивного стримування та посиленого периметра безпеки.
3. Модель інституційної нестабільності (Нігерія) — залежність від ресурсів та практичної спроможності органів влади.

Висновки.

1. Охорона дипломатичних представництв є контекстно залежним правовим явищем.
2. Міжнародний стандарт недоторканності потребує адаптації до національних правових і культурних умов.
3. Інституційна спроможність держави перебування є ключовим чинником ефективності охорони.
4. У демократичних державах домінує процедурна врівноваженість, у геополітично напружених – превентивна мобілізація, у нестабільних – ресурсна залежність.
5. Розроблення адаптивних протоколів безпеки з урахуванням специфіки країни перебування є необхідною умовою підвищення ефективності захисту дипломатичних установ.

BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY

УДК 25.1

Іванова Оксана Ярославівна
вища категорія, вчитель-методист
Ліцей №173
м. Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ПЕРЕВАГИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. В даній статті висвітлені способи та методи впровадження STEM-технологій на уроках біології, хімії та під час дослідно-експериментальної діяльності учнів. Продемонстрована робота з використанням сучасними технологій під час уроків (інтерактивні дисплеї, нові світлові мікроскопи, бінокляр, нове обладнання кабінету хімії та біології). Показано виконання практичних та лабораторних робіт, уроків, із застосуванням засобів та приладів STEM-лабораторії як інноваційного освітнього середовища, у якому здобувачі освіти моделюють, конструюють, вивчають електроніку, графіку та інженерію в комплексі.

Ключові слова: STEM-освіта, STEM-технології, STEM-лабораторії, STEM-навчання, ІКТ, креативне мислення, профорієнтація

Перехід до інноваційної освіти європейського рівня передбачає підготовку фахівців нової генерації, здатних до сучасних умов соціальної мобільності, засвоєння передових технологій. За нинішніх умов в Україні затребуваними

стають: IT-фахівці, програмісти, інженери, професіонали високо технологічних виробництв, фахівці біо- та нанотехнологій[1]. Здобуття сучасних професій потребує всебічної підготовки із різних освітніх областей природничих наук, інженерії, технологій та програмування, напрямів, які охоплює STEM-освіта.

Головна мета STEM-освіти полягає у реалізації державної політики з урахуванням нових вимог Закону України «Про освіту» щодо посилення розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях; створенні науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та професійної компетентності науково-педагогічних працівників[2, с.305].

Для підготовки підростаючого покоління до життя у високотехнологічному конкурентному світі необхідно розвивати інтерес до науково-технічної творчості, техніки та високих технологій. У багатьох розвинутих країнах світу все більшої популярності набуває STEM-освіта, як перетин науки (Science), технології (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Math). Зараз, можливо, як ніколи, освіта повинна бути випереджувальною, що зобов'язує вгадувати тенденції розвитку суспільства в майбутньому [3]. Інноваційна науково - технічна система навчання STEM здобуває свою популярність у всьому світі. Діти навчаються вирішувати проблеми, стають новаторами, винахідниками, розвивають логічне мислення та технічну грамотність. Освітній процес спрямований на допомогу в придбанні учасниками освітнього процесу навичок XXI століття: командної роботи, комунікації, управління проектами, генерації ідей[4,с.80]. STEM-освіта визначає стратегічний розвиток. STEM-навчання дозволить зміцнити та вирішити найбільш актуальні проблеми майбутнього. STEM навчальний план заснований на ідеї навчання учнів із застосуванням міждисциплінарного та прикладного підходу. Замість того, щоб вивчати окремо кожен дисципліну, STEM інтегрує їх в єдину схему навчання .

Знання – це не єдине мірило професійності людини XXI століття. Креативне, аналітичне, творче, інноваційне мислення, вміння працювати над проектами в команді, інформаційна грамотність і навички ефективного

використання ІКТ – ось неповний перелік характеристик сучасної успішної людини[5]. Саме завдяки STEM - освіті можна досягти перерахованих очікуваних результатів.

Таку освіту ми практикуємо у своєму ліцеї. Під час отримання STEM – лабораторії із сучасним обладнанням уроки біології та хімії стали для учнів цікавішими та досконалішими. Використання обладнання під час практичних робіт та лабораторних досліджень допомагає дітям краще засвоювати навчальний матеріал. (Рис. 1. Мікроскопи та мікропрепарати)

Рис.1. Мікроскопи та мікропрепарати

Під час проведення інженерного тижня в закладі освіти учні 7 класів на уроках хімії, повторюючи тему «Валентність», складають об'ємні моделі різних молекул (води, вуглекислого газу, чадного газу, азоту, сульфатної кислоти та ін.), враховуючи валентності хімічних елементів в цих сполуках та особливості утворення зв'язків між атомами в них. Для створення таких моделей, діти використовували набори шкільних комплектів моделей атомів. (Рис.2. Набори шкільних моделей атомів)

Рис.2. Набори шкільних моделей атомів

Такі уроки дітям подобаються, так як вони мають змогу закріпити свої теоретичні знання під час практичної діяльності, творчо вирішити завдання за цією темою (Рис.3. Кулестержневі моделі молекул різних речовин)

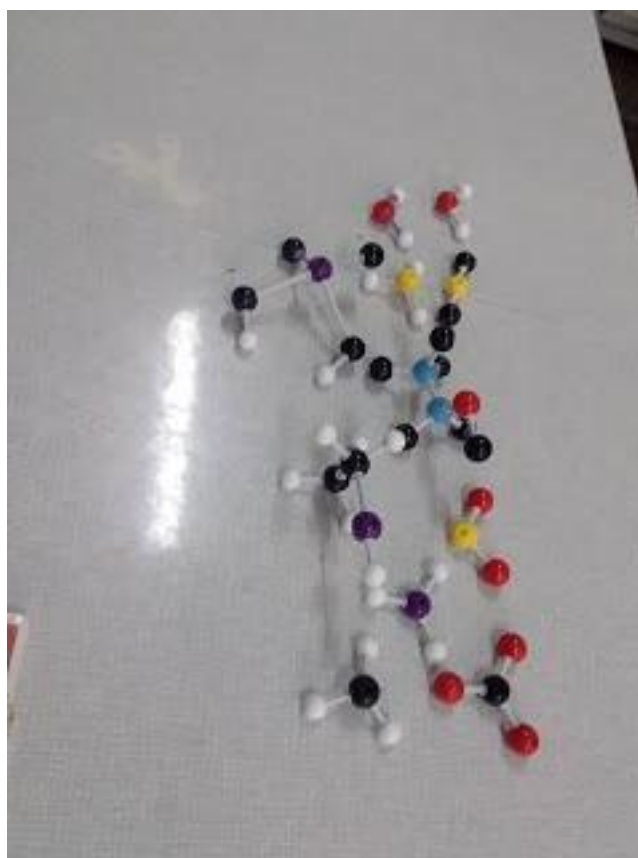

Рис.3. Кулестержневі моделі молекул різних речовин

Відтворення структурних і молекулярних формул на інтерактивних дисплеях є набагато зручнішим (Рис.4. Використання інтерактивних дисплеїв).

Рис.4. Використання інтерактивних дисплеїв

Серед здобувачів освіти 7-11 класів було проведено анкетування на тему "Значення біології в житті людини та суспільства", де було запропоновано п'ять варіантів відповідей і шостий варіант-це "свій варіант". Учні мали вибрати ті пункти значень, які вважають важливішими. Кожна дитина могла вибрати як одну цифру, так і всі. За результатами - 99 відповідей "Біологія є основою медицини-науки,одним із напрямків якої є обґрунтування методів запобігання хворобам людини та зміцнення її здоров'я", 73 відповіді "Жива природа має величезну пізнавальну та естетичну цінність", 66 відповідей "Біологія-ключ до гармонійного існування природи і людини", 46 відповідей "Це наукова база для сільського господарства й виробництва продуктів харчування» та 45 відповідей "Знання з біології необхідні в моїй майбутній професії". На "свій варіант" діти відповідали так: біологія необхідна для вивчення середовищ проживання всіх живих організмів;для щастя та кращого розуміння природи;для вивчення процесів, що відбуваються в живих (Рис.5. Значення біології в житті людини та суспільства)

Рис.5. Значення біології в житті людини та суспільства

Отже, використання засобів STEM-освіти дає можливість здобувачам освіти здійснювати проєктну та дослідницьку діяльність, засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення. Ці засоби виконують ряд важливих функцій: інформаційну, практичну, креативну, контрольну. За допомогою дослідів та експериментів учні навчаються вирішувати проблеми, стають новаторами, винахідниками, розвивають логічне мислення та технічну грамотність, що допомагає бачити нові перспективи в майбутньому.

Створення STEM-лабораторії із сукупністю обладнання забезпечує реалізацію дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності у навчально-виховному процесі допомагає учням визначитись з майбутньою професією. За допомогою STEM-лабораторій як інноваційного освітнього середовища, учні моделюють, конструюють, вивчають електроніку, графіку та інженерію в комплексі. Під час дослідів та експериментів учні навчаються вирішувати проблеми, стають новаторами,

винахідниками, розвивають логічне мислення та технічну грамотність, що допомагає бачити нові перспективи в майбутньому.

Сучасні технології дають можливість дитині розвиватися творчо, працювати з великими обсягами інформації, аналізувати, робити висновки і обґрунтовано приходити до вибору.

Дуже важливо кожному вчителю вдало, раціонально, грамотно та доступно застосовувати сучасні технології під час освітнього процесу та розкрити всю глибину STEM-освіти як перспективу у житті випускника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Програма «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України». –Київ, 2007р.
2. Струтинська О. В. Актуальність впровадження освітньої робототехніки в українську школу / О. В. Струтинська // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. – 2019. – Вип. спецвип. – С. 324–344. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip._32.
3. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: [монографія] / за ред. В.Г.Кременя.-К.: Педагогічна думка. –2009
4. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 80 с. – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286032301.pdf>.
5. Ярусевич О. Що таке STEM-освіта та як впровадити її в навчальний процес? / О. Ярусевич. – URL: <https://buki.com.ua/news/stem-osvita/#3>.

VETERINARY SCIENCES

УДК 637.11: 614.31(477.53)

Яценко Володимир Михайлович

викладач ветеринарних дисциплін

Відокремлений структурний підрозділ

«Хомутецький фаховий коледж Полтавського державного аграрного
університету»

с. Хомутець, Полтавська область, Україна

ГАРМОНІЗАЦІЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНИХ ВИМОГ ТА КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ СИРОГО МОЛОКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ПОЛТАВЩИНИ

Анотація. У статті представлено комплексний аналіз трансформації системи ветеринарно-санітарного контролю якості молочної сировини в Україні станом на початок 2026 року. Об'єктом дослідження обрано Полтавську область як стратегічно важливий регіон промислового молочного тваринництва. Розглянуто вплив десятирічного швейцарсько-українського партнерства на формування нової архітектури державного нагляду. Детально проаналізовано законодавчі зміни, серед яких – введення обов'язкової сертифікації з благополуччя тварин та перехід на цифрову верифікацію через систему «Молочний модуль». Висвітлено проблемні питання виведення з обігу молока «другого сорту» та механізми адаптації домогосподарств до нових санітарно-гігієнічних вимог.

Ключові слова: молочна сировина, євроінтеграція, Полтавська область, ветеринарно-санітарна експертиза, НАССР, система «Молочний модуль», благополуччя тварин.

Вступ. Забезпечення високої якості та безпечності молочної сировини в Україні на початку 2026 року є одним із пріоритетів державної політики. Процес адаптації ветеринарно-санітарних вимог до регламентів ЄС пройшов шлях від декларативних намірів до жорсткої практичної реалізації. Десятирічне українсько-швейцарське партнерство у молочному секторі (2015 – 2025 роки) створило підґрунтя для нової системи державного контролю. На сьогодні розвиток галузі визначається не лише обсягами виробництва, а й водночас суворим дотриманням оновленого законодавства, що інтегрує систему НАССР на всіх етапах.

Полтавщина залишається флагманом промислового виробництва молока в Україні. Згідно зі статистичними даними Держстату, регіон демонструє найвищу концентрацію високотехнологічних господарств. Однак структурні зміни в галузі є очевидними: на тлі скорочення кількості корів у населення (майже на 18% за останній рік) відбувається стрімка професіоналізація сектору [1].

Регіон впевнено утримує першість за обсягами виробництва молока саме в категорії «Підприємства», що підкреслює перехід до промислової моделі. Водночас показники «Господарств населення» демонструють стійку негативну динаміку, що математично підтверджує витіснення дрібнотоварного виробництва з ринку харчової продукції. Це створює сприятливі умови для ветеринарно-санітарної експертизи, оскільки великі товарні ферми Полтавської області легше піддаються сертифікації за європейськими стандартами. Саме тут зосереджено найбільшу кількість підприємств, що мають право експорту до ЄС. Це підтверджується позитивною динамікою зовнішньої торгівлі: лише за грудень 2025 року обсяг експорту молочної продукції з України сягнув близько 26 млн доларів [2].

- Правове поле молочної галузі базується на принципі повної відповідності регламентам ЄС (зокрема № 852/2004 та № 853/2004). Ключовим інструментом контролю став Закон України «Про ветеринарну медицину»

- № 1206-IX (нова редакція) [3], який після тривалого перехідного періоду остаточно структурував ринок.

З початком 2026 року набрали чинності «Вимоги до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання», затверджені наказом Мінекономіки № 224 від 08.02.2021 [4]. Було впроваджено обов'язковий Реєстр державних сертифікатів про рівень знань та навичок з питань благополуччя тварин. Згідно зі статтею 80 Закону № 1206-IX, оператори ринку (в тому числі і ферми Полтавщини) зобов'язані мати у штаті персонал, що пройшов відповідну підготовку. Також на законодавчому рівні обмежено використання протимікробних препаратів та заборонено їх застосування для стимулювання росту або як превентивну міру (метафілактика) без обґрунтування ветеринара. Водночас цей закон легалізував автоматизовані інформаційні системи.

Ще однією важливою віхою розвитку галузі став десятирічний проєкт Quality Food Trade Program, що завершився у вересні 2025 року змінивши архітектуру ветеринарного нагляду. Програма забезпечила перехід від вибіркового перевірочного до превентивного моніторингу ризиків. Завдяки швейцарській підтримці було модернізовано мережу державних лабораторій та отримано міжнародну акредитацію методів досліджень. Партнерство допомогло інтегрувати вимоги Регламенту (ЄС) № 853/2004 у вітчизняну практику. На прикладі Полтавщини апробовано алгоритми швидкого реагування на невідповідність параметрам бактеріального забруднення. Ветеринарно-санітарна експертиза перетворилася з інструменту «покарання» на інструмент «корекції».

Фундаментальним елементом нової системи моніторингу стала ІТ-платформа «Молочний модуль» [5]. Завершення масштабної модернізації програмного забезпечення платформи стало важливою складовою в розвитку цього інструменту. Оновлення дозволило не лише оптимізувати процеси збору та аналізу даних про якість сирого молока, а й забезпечити повну прозорість взаємодії між виробниками, лабораторіями та державними інспекторами.

Завдяки модернізації система стала більш стійкою до викликів безпеки та отримала нові функціональні можливості для автоматизації ветеринарно-санітарної експертизи.

Варто зазначити, що завдяки функціонуванню **ІТ-платформи «Молочний модуль»** стала можливою реалізація положень вищезгаданого **Закону № 1206-IX в контексті забезпечення прозорості ринку сировини**. Документ встановлює жорсткі рамки безпечності та вимоги до здоров'я тварин, в той час як «Молочний модуль» виступає практичним інструментом верифікації цих вимог у режимі реального часу. Зокрема, інтеграція електронних ветеринарних рецептів, передбачена нормами даного Закону, дозволила автоматизувати контроль за вмістом інгібіторів у молоці, що виключає людський фактор при проведенні ветеринарно-санітарної експертизи.

Для переробних підприємств це означає автоматичну верифікацію кожної партії сировини, так як відтепер логістичний ланцюг підлягає наскрізному контролю: від моменту доїння на фермі до його приймання на заводі.

Питання адаптації домогосподарств стало одним із найгостріших викликів євроінтеграційної трансформації молочного сектору України. Наразі молоко, що не відповідає критеріям першого, вищого або «екстра» гатунку (тобто колишній «другий сорт»), офіційно класифікується як технічна сировина. Його використання обмежене виключно виробництвом казеїну, виготовленням кормів для тварин або технічними цілями, що не передбачають споживання людиною. Це створило значний тиск на приватні домогосподарства, які традиційно забезпечували значну частку валового надою.

Такий жорсткий підхід став не лише викликом, а й стимулом для структурної перебудови сектору. На прикладі Полтавщини ми спостерігаємо поступову трансформацію особистих селянських господарств у сімейні ферми промислового типу, що інтегровані в єдиний ланцюг доданої вартості. Вихід із «тіньової» зони виробництва другого сорту можливий лише через кооперацію та створення пунктів збору молока, обладнаних сучасними системами

охолодження та первинного контролю якості, що підключені до «Молочного модуля».

Таким чином, витіснення технічної сировини з продовольчого ринку стає катализатором професіоналізації галузі. Для Полтавщини це означає остаточне закріплення статусу регіону-експортера, де якість продукції гарантується не лише лабораторними тестами, а й самим типом господарювання, що відповідає високим стандартам європейської спільноти. Подальша державна підтримка таких трансформаційних процесів дозволить мінімізувати соціальні ризики для сільського населення, зберігши при цьому безкомпромісну безпечність молочної продукції для кінцевого споживача.

Висновки. Варто зазначити, що у 2026 році українське законодавство у сфері молочного тваринництва практично повністю гармонізоване з європейським. Полтавська область як лідер галузі демонструє успішний приклад поєднання великих обсягів виробництва з жорстким санітарним контролем. Впровадження нових методів лабораторної діагностики та обов'язкової сертифікації з благополуччя тварин стало одним із ключових успіхів у розвитку галузі. Її подальший розвиток потребує консолідації зусиль держави, профільних асоціацій та виробників з метою збереження темпів експорту та забезпечення внутрішнього ринку безпечним і якісним продуктом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer?md5=46995e411a3ba5a29b35aa221d02d20f> [дата звернення: 01.03.2026].
2. Асоціація виробників молока. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/ukrainaiskorotila-eksport-molocnih-produktiv-u-grudni> [дата звернення: 17.01.2026].
3. Закон України «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» (№ 1206-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text> [дата звернення: 19.12.2025].

4. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 08.02.2021 № 224 «Про затвердження Вимог до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-21#Text> [дата звернення: 22.12.2025].
5. Quality Food Trade Program. URL: <https://qftp.org/news/zavershenomodernizacziyu-programnogo-zabezpechennya-molochnyj-modul/> [дата звернення: 13.02.2026].

ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROTECTION TECHNOLOGIES

УДК 378.147:37.013

Ніткова Тетяна Олексіївна

викладач вищої категорії

Баранюк Анжеліна Пилипівна

викладач I категорії

Морський рибпромисловий фаховий коледж

м. Білгород-Дністровський, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ТА ВІДПОВІДНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В ХОДІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ

Формування професійних навичок здобувачів освіти у процесі практичної підготовки є важливим етапом їх професійного становлення, що передбачає поєднання теоретичних знань з практичним досвідом і дозволяє майбутнім фахівцям ефективно вирішувати професійні завдання та адаптуватися до вимог сьогодення.

Мета статті - дослідити вплив навчальної практики здобувачів освіти на формування їх професійних компетентностей. Познайомити студентів зі специфікою спеціальності «Рибництво та аквакультура» та залучити їх до практичної діяльності. В результаті дослідницької діяльності була проведена науково-практична конференція.

Впровадження нових технологій навчання забезпечує підвищення ефективності учбової діяльності здобувачів освіти, реалізацію основних завдань у підготовці конкурентоспроможних фахівців в рибпромисловій галузі.

Мета практичної конференції: показати практичні вміння здобувачів освіти на основі отриманих теоретичних знань та компетентностей; навчити користуватися спеціальними приладами та знаряддями для визначення фізичних та гідробіологічних показників води; розвивати логічне та абстрактне мислення, вміння самостійно вибирати матеріал, його систематизувати та застосовувати на практиці; показати зростання самооцінки, впевненості у власних можливостях студентів і бажання до самовдосконалення; виховувати любов до обраної спеціальності, вміння слухати інших, формувати сприятливий моральний клімат; пропагувати здоровий спосіб життя завдяки екологічній свідомості.

Здобувачі освіти зі спеціальності «Рибництво та аквакультура» Білгород – Дністровського морського рибпромислового фахового коледжу проходили навчальну практику на базі Дністровського лиману.

Дністровський лиман - друга за величиною водойма північно - західного Причорномор'я. Основні компоненти водного балансу Дністровського лиману: води річки Дністер, морські води, які поступають через Цареградське гирло і атмосферні осадки. На формування хімічного складу води Дністровського лиману впливає стік р. Дністер і морські води, які взаємодіють між собою.

Фізико-географічне положення Дністровського лиману - південний захід Одеської області. По його узбережжю розташовано багато населених пунктів, одним з яких є наше місто Білгород-Дністровський. Площа водойми становить близько 150 км², а його середня глибина — 1–2 метри.

Лиман є солонуватим водним об'єктом, оскільки вода в ньому має змішані характеристики: частково від солоної води Чорного моря, частково від прісної води Дністра. Це створює особливі умови для життєдіяльності риб, росту і розвитку планктону і інших водних організмів.

У верхній частині лиману вода майже прісна (до 0,5‰), у нижній солоність може сягати 7–8‰ через морський вплив. У центральній частині спостерігається змішування вод із солоністю 1–3‰.

Основна акваторія Дністровського лиману заселена прісноводними і солоноватоводними організмами; в нижній частині присутні представники морської флори і фауни. Зміна складу промислової іхтіофауни лиману і величини промислових виловів в значній мірі визначалась сукупністю природних і антропогенних факторів.

Дністровський лиман відомий своєю біорізноманітністю. Він є важливим місцем для нересту багатьох видів риби, серед яких короп, товстолоб, судак, лящ, тарань, осетрові. Лиман також є частиною міжнародних шляхів міграції птахів і є важливим для збереження екосистеми Чорноморського басейну.

Від Цареградського гирла до Білгород–Дністровського порту прокладений судоходний канал (1970 р), який змінив характер течії в нижній частині лиману і умови його водообміну з морем.

За останні десятиріччя відбулися суттєві зміни у стані екосистеми Дністровського лиману, а саме:

- в результаті побудови дамб, була знищена велика кількість нерестилищ риби в низинах річки і вершині лиману;
- значно збільшилось забруднення вод річки Дністер і лиману під впливом діяльності людини;
- збільшилась інтенсивність промислу, в тому числі, браконьєрського, змінилась матеріальна база і технічна оснащеність рибалок, характеристики знарядь лову, в результаті чого сучасні дані статистики виловів менше відображають їх реальні величини і видовий склад [1, стр. 41-48].

Погіршення санітарного стану водойми, а також виснаження водних ресурсів, загострює проблему питної води. Інтенсивний вплив людини на природні біогеоценози спричинює вимирання певних видів тварин і рослин унаслідок прямого винищення: руйнування місць їхнього існування, забруднення довкілля тощо.

У складі альгофлори Дністровського лиману виявлено 330 видів водоростей; прісноводні види складають 75,5%, морські - 14,2%, солонуватоводні - 3,6 %. Переважають діатомові водорості - 43,5 %; зелені складають - 30,1 %; синьо-зелені -15,5 % [4, стр. 176-208].

Завдяки своїй близькості до Чорного моря та наявності природних ресурсів, Дністровський лиман має значний потенціал для розвитку рибальства, аквакультури та рекреаційної діяльності. Рибальство, зокрема, є одним із основних видів діяльності місцевих мешканців.

Під час практики здобувачі освіти визначали основні фізичні показники води Дністровського лиману: запах, колірність, прозорість, а також кормову базу (планктон і бентос) та вищу водну рослинність.

Запах води має бути природного походження, зумовлений організмами, які живуть у воді. До природних запахів відносять болотний, деревний, трав'янистий, сірководневий, пліснявий, рибний. Болотний запах зумовлюється продуктами розкладання рослин. Для визначення запаху, наповнюють колбу водою, щільно закривають, сильно взбовтують, відразу відкривають і нюхають. Слабкий запах легше вловити під час підігрівання [3, стр. 60-61].

Дослідження проводилися на трьох станціях: станція №1 Фортеця, станція №2 Белста, станція №3 Причал.

Таблиця 1.

Показники запаху води

Дата відбору проб води	19.06.2014	16.06.2017	17.06.2018	20.09.2024
Станція №1 Фортеця	трав'янистий	без запаху	легкий трав'янистий	нейтральний
Станція №2 Белста	затхлий	затхлий	затхлий	злегка затхлий
Станція №3 Причал	нейтральний	землистий	трав'янистий	легкий трав'янистий

Для визначення температури води використовують водяний джерельний термометр зі шкалою від 0 до 35°C. На початок вересня температура води

Дністровського лиману була у межах 22-24оС. Вимірювання температурного режиму згідно методики проводили таким чином: занурюємо термометр на 5 хвилин в бутиль з водою вилучений з глибини не менше 50 см. Для вимірювання температури самого верхнього шару води можна опустити термометр у відро з водою зачерпнутої з поверхні [3, стр. 61-62]..

Коливання температури води на протязі року дуже великі: взимку температура складає від 0°С до 4°С (на дні), а максимальні літні температури 27-30°С. Більше всього вода прогрівається в Карагольській та Овідіопольській затоках, менше всього- в південній частині лиману через водообмін з морем.

Таблиця 2.

Показники температури води

Дата відбору проб води	19.06.2014	16.06.2017	17.06.2018	20.09.2024
Станція №1 Фортеця	Час 8.50 t – 23,50С	Час 15.30 t – 230С	Час 15.00 t – 250С	Час 13.00 t – 220С
Станція №2 Белста	Час 9.30 t – 23,50С	Час 15.50 t – 240С	Час 15.20 t – 250С	Час 13.15 t – 240С
Станція №3 Причал	Час 10.30 t – 240С	Час 16.00 t – 230С	Час 16.00 t – 230С	Час 13.30 t – 230С

Колірність - природна властивість води, обумовлена наявністю в ній органічних речовин, визначаємо за шкалою Фореля.

Таблиця 3.

Показники колірності води

Дата відбору проб води	19.06.2014	16.06.2017	17.06.2018	20.09.2024
Станція №1 Фортеця	500	650	650	600
Станція №2 Белста	600	700	700	700
Станція №3 Причал	500	700	700	700

Показники колірності води на досліджуваних станціях перевищують норму, цей показник для коропових риб допускається від 30° до 500 [3, стр. 62-63].

Показники, отримані в результаті дослідження, свідчать про підвищений вміст органічних та інших домішок у воді, що може негативно впливати на життєдіяльність гідробіонтів.

У природних водоймах для оцінки прозорості користуються диском Секкі. Його опускають на таку глибину, щоб він повністю зник з виду, ця глибина й вважається прозорістю. Подібний спосіб вимірювання був уперше застосований у ВМС США в 1804 році [3, стр. 62-63].

Таблиця 4.

Показники прозорості води

Дата відбору проб води	19.06.2014	16.06.2017	17.06.2018	20.09.2024
Станція №1 Фортеця	70 см	35см	25см	40 см
Станція №2 Белста	50 см	20 см	20 см	38 см
Станція №3 Причал	48 см	30 см	30 см	30 см

Норма для коропових риб є не менше 70 см.

Для збору планктону в прибережній частині водоймища, серед заростей, застосовується невелика конічна сітка, забезпечена спереду конічною надставкою з грубої дротяної сітки з широкими вічками в 3 мм.

Максимальні концентрації фітопланктону відзначаються в прибережній верхній частині лиману в основному за рахунок синьо-зелених водоростей (до 50%). Якість води лиману залежить від якості води в річках, а в них скидаються промислові та сільськогосподарські стічні води із 7 областей України, Молдови та Придністровської Молдовської Республіки. У відібраних зразках води знайдено таких представників:

фітопланктону - анабена, осциляторія, мікроцистис, педіаструм, вольвокс, сценедесмус;

зоопланктону- циклопи, коловертки, дафнії.

Збір бентосу — це процес вилучення донних організмів із водного середовища для їхнього подальшого вивчення. Він використовується для оцінки екологічного стану водойм, визначення видового складу, чисельності, біомаси та ролі бентосних організмів у трофічних ланцюгах.

У відібраних зразках знайдено таких представників зообентосу – бокоплати, морський жолудь, дрейсени, беззубка.

Навчальна практика має надзвичайно важливе значення як для професійної підготовки фахівців, так і для розуміння екологічного стану природних водойм.

Виконання подібних досліджень дозволяє на практиці закріпити теоретичні знання, навчитися працювати з приладами та методиками, необхідними для оцінки якості водного середовища.

Визначення фізичних властивостей води та вивчення видового складу планктону, бентосу і водної рослинності дає можливість отримати об'єктивну інформацію про екологічний стан лиману. Такі дані є основою для оцінки рівня забруднення, виявлення негативних змін у водній екосистемі та прогнозування їх можливих наслідків.

Під час навчальної практики здобувачі освіти опанували методи визначення фізичних властивостей води: температури, кольору, запаху та прозорості, а також оволоділи технікою відбору зразків планктону і бентосу. Окрім цього, навчилися користуватися визначниками для ідентифікації гідробіонтів, що мешкають у нашому лимані, та класифікувати вищу водну рослинність. У результаті проведених досліджень дійшли висновку, що за ступенем забрудненості Дністровський лиман належить до мезосапробної зони з тенденцією, на жаль, до переходу в полісапробну.

Крім навчальної цінності, проведена робота має важливе практичне значення. Результати гідробіологічних досліджень можуть бути використані для розробки заходів з охорони та раціонального використання водних ресурсів,

збереження біорізноманіття та покращення екологічної ситуації у Дністровському лимані.

На даний момент відбуваються військові дії на території нашої країни, зокрема і в нашому регіоні, що суттєво впливає на екологічний стан водних об'єктів. Можемо прослідкувати їх негативний вплив в деяких напрямках:

- погіршення хімічного складу води; в результаті бойових дій відбувається забруднення води токсичними речовинами, а саме: паливно-мастильними матеріалами, важкими металами, уламками боєприпасів та іншими речовинами, що робить її небезпечною для мешканців водойм та людини;

- механічне забруднення води Дністровського лиману уламками пошкоджених споруд, сміттям, ґрунтом, що зменшує прозорість води і підвищує її каламутність, перешкоджаючи процесу фотосинтезу водних рослин;

- біогенне забруднення води в результаті руйнування очисних споруд і потрапляння у водойму неочищених стічних вод, які містять органічні речовини, побутові та промислові відходи, патогенні мікроорганізми, що призводить до процесів гниття, активного розвитку бактерій, зниження розчиненого у воді кисню та масову загибель гідробіонтів;

- військові дії порушують систему екологічного моніторингу та контролю за станом водойми, а також, стає неможливим регулярне проведення гідробіологічних досліджень, що ускладнює своєчасне виявлення негативних змін у стані лиману.

У цьому контексті особливої актуальності набуває спеціальність рибовода, адже саме фахівці цього профілю відіграватимуть ключову роль у відновленні та раціональному використанні водних біоресурсів у післявоєнний період. Сучасний рибовод — це не лише виробник товарної риби, а й спеціаліст, здатний оцінювати екологічний стан водойм, впроваджувати біомеліоративні заходи, здійснювати контроль за якістю води та сприяти збереженню біорізноманіття. В умовах зростання антропогенного навантаження та екологічних ризиків потреба у висококваліфікованих рибоводах лише зростатиме, що робить дану спеціальність важливою для забезпечення

екологічної безпеки, продовольчої стабільності та сталого розвитку водного господарства України.

Кваліфікований рибовод – майбутнє рибних господарств України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриб О.М., Антропогенний вплив на водні екосистеми: конспект лекцій. Одеса, ОДЕКУ, 2018, 194 с.
2. Старушенко Л.І., Бушуєв С.Г. Причорноморські лимани Одещини та їх рибогосподарське використання: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2001.- 152с.
3. Тертишний О.С., Товстик В.Ф. Рибництво з основами гідробіології: Навчальний посібник. – Харків: Еспада, 2009.-288 с.
4. Хижняк М.І., Євтушенко М.Ю. Гідробіологія. Частина 1 Підручник.- Київ: Центр учбової літератури, 2018.- 461

INFORMATION TECHNOLOGIES AND SYSTEMS

УДК 004.8: 519.2

Срібний Олександр Миколайович

викладач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки

Коваль Денис Володимирович

к. т. н., доцент кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки

Бондарчук Аркадій Аркадійович

старший викладач кафедри протидії безпілотним системам

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова

м. Житомир, Україна

МАПА ВІДПОВІДНОСТІ ТИПІВ ДРЕЙФУ У ПОТОКОВОМУ НАВЧАННІ ДО МЕХАНІЗМІВ АДАПТАЦІЇ

Анотація. У потоковому машинному навчанні спостереження надходять у режимі реального часу, а процес генерації даних є нестационарним: з плином часу змінюються статистичні характеристики ознак, частоти надходження цільових значень або сама залежність між ознаками та цільовими значеннями, що без адаптації неминуче призводить до деградації прогностичної здатності моделей. У прикладних розробках дрейф часто розглядають як однорідне явище, внаслідок чого вибір механізмів адаптації здійснюється евристично й не має прозорого обґрунтування. У роботі запропоновано таксономію дрейфу за характером змін у даних та сформовано мапу відповідності між типами дрейфу і класами адаптаційних механізмів. Запропонована мапа слугує методичною

основою для проєктування потокових систем навчання та стандартизованого опису адаптаційних процедур у наукових публікаціях.

Ключові слова: потокове навчання, дрейф понять, дрейф ознак, зсув апріорних імовірностей, адаптація моделі, ансамблі.

Потокове машинне навчання оперує послідовністю спостережень \mathbf{x}_t , де \mathbf{x}_t – вектор ознак, y_t – цільове значення. Для нестационарних потоків характерна часово-змінна статистична природа даних: змінюється спільний розподіл випадкової пари (\mathbf{x}_t, y_t) , тобто $p(\mathbf{x}_t, y_t)$, що призводить до порушення припущень стаціонарності та зниження прогностичної здатності моделі в експлуатації [1, с. 1]. Попри значний обсяг досліджень, у прикладних реалізаціях вибір механізмів адаптації часто здійснюється евристично, без явного зіставлення між типом дрейфу та способом реагування [2, с. 2].

Метою роботи є систематизація типів дрейфу у потокових даних та визначення відповідності між типом дрейфу і класом механізмів адаптації. Наукова новизна полягає в побудові мапи відповідності для чотирьох ключових категорій змін (дрейф ознак, дрейф понять, зсув апріорних імовірностей, повторюваний дрейф) з прив'язкою до чотирьох класів адаптації (віконування, ансамблювання, буфер повтору, двомодельні схеми), що дозволяє уніфікувати опис навчальних стратегій незалежно від конкретної реалізації алгоритму [1, с. 2].

Дрейф у потоці доцільно розрізняти за тим, яка складова розподілу змінюється в часі [1, с. 1], [3, с. 23]:

- 1) дрейф ознак (зсув розподілу ознак): змінюється, тоді як залишається відносно сталим;
- 2) дрейф понять: змінюється $p(y_t)$, тобто змінюється залежність цільового значення від ознак;
- 3) зсув апріорних імовірностей: змінюється $p(\mathbf{x}_t)$, що впливає на оптимальні пороги рішень і калібрування;

4) повторюваний дрейф: раніше спостережувані режими повертаються, тобто потік перемикається між обмеженим набором режимів з повтореннями [3, с. 22].

Виходячи з таксономії дрейфу, механізми адаптації доцільно групувати за способом керування “пам’яттю” системи та швидкістю перебудови моделі:

виконання – ковзні або адаптивні вікна для навчання чи статистик;

ансамблювання – композиція моделей із різними часовими горизонтами;

буфер повтору – збереження репрезентативних прикладів попередніх режимів для протидії забуванню;

двомодельні схеми – пара “стабільна” та “швидка” моделі з механізмом вибору або злиття [1, с. 12], [5, с. 1].

Як приклад ансамблевої адаптації в потокових класифікаторах можна навести модель динамічного потокового випадкового лісу (Random Forest), що поєднує перевірку зміни розподілу та часткову заміну компонент ансамблю [4, с. 1].

Запропоновано узагальнену мапу відповідності типів дрейфу до пріоритетних механізмів адаптації (табл. 1), призначенням якої є методичне обґрунтування вибору адаптаційної стратегії на етапі проектування потокової системи навчання за домінантною формою зміни розподілу $P(X)$, $P(Y)$ або $P(Y|X)$.

Мапа відповідності типів дрейфу до пріоритетних механізмів адаптації

Тип дрейфу	Зміна розподілу	Пріоритетні механізми адаптації
Дрейф ознак	Зміна	<ul style="list-style-type: none"> • Виконання; • ансамблювання; • двомодельні схеми
Дрейф понять	Зміна	<ul style="list-style-type: none"> • Ансамблювання; • двомодельні схеми; • буфер повтору; • виконання (з обґрунтованими параметрами)
Зсув апіорних імовірностей	Зміна	<ul style="list-style-type: none"> • Виконання оцінок частот; • корекція порогів/калібрування; • ансамблювання; • буфер повтору
Повторюваний дрейф	Повернення режимів	<ul style="list-style-type: none"> • Ансамблювання моделей-експертів; • буфер повтору; • двомодельні схеми з перемиканням режимів

Мапа відповідності забезпечує методичну інтерпретацію адаптації: замість загальної вимоги “врахувати дрейф” вводиться процедура ідентифікації домінантної форми зміни та вибору механізмів відповідного класу. Застосування мапи в наукових публікаціях дозволяє однозначно фіксувати тип дрейфу, клас адаптації та параметри “пам’яті” моделі, такі як розмір ковзного вікна, склад ансамблю, політику буфера, логіку двомодельного перемикання. Такий підхід підвищує відтворюваність і переносимість методів між предметними областями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Gama J. A Survey on Concept Drift Adaptation / J. Gama, I. Žliobaitė, A. Bifet, M. Pechenizkiy, A. Bouchachia // ACM Computing Surveys. – 2013. – Article 1. – 35 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:

<https://mpechen.win.tue.nl/publications/>

[pubs/Gama_ACMCS_AdaptationCD_accepted.pdf](https://mpechen.win.tue.nl/publications/pubs/Gama_ACMCS_AdaptationCD_accepted.pdf) (дата звернення: 24.02.2026).

2. Lu J. Learning under Concept Drift: A Review [Електронний ресурс] / J. Lu, A. Liu, F. Dong, F. Gu, J. Gama, G. Zhang. – 2020. – 18 р. – Режим доступу: URL: <https://arxiv.org/pdf/2004.05785> (дата звернення: 24.02.2026).
3. Webb G. I. Characterizing Concept Drift [Електронний ресурс] / G. I. Webb, R. Hyde, H. Cao, H. L. Nguyen, F. Petitjean. – 2015. – 29 р. – Режим доступу: URL: https://www.researchgate.net/profile/Geoffrey-Webb/publication/283761478_Characterizing_Concept_Drift/links/564a417e08ae295f644fc32f/Characterizing-Concept-Drift.pdf (дата звернення: 24.02.2026).
4. Abdulsalam H. Classifying Evolving Data Streams Using Dynamic Streaming Random Forests [Електронний ресурс] / H. Abdulsalam, D. B. Skillicorn, P. Martin // Database and Expert Systems Applications (DEXA). – 2008. – 8 р. – Режим доступу: URL: <https://research.cs.queensu.ca/home/cords2/dexa08.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).
5. Kolter J. Z. Dynamic Weighted Majority: A New Ensemble Method for Tracking Concept Drift [Електронний ресурс] / J. Z. Kolter, M. A. Maloof // Proceedings of the Third IEEE International Conference on Data Mining. – 2003. – Р. 123–130. – Режим доступу: URL: <https://zicokolter.com/publications/kolter2003dynamic.pdf> (дата звернення: 24.02.2026).

Автор:

Василенкова Світлана Юрїївна

вчитель ІІ категорії

Науковий керівник:

Кожемякіна Ольга Олександрівна

Дніпровська гімназія № 6

Дніпровської міської ради

РОЗРОБКА STEM-УРОКУ

ТЕМА: ALFRED NOBEL & THE NOBEL PRIZE: SCIENCE THAT CHANGED THE WORLD

Анотація.

Відкритий інтегрований STEM-урок з англійської мови для учнів 9 класу спрямований на формування предметних та ключових компетентностей шляхом поєднання мовної підготовки з елементами науки, історії та критичного мислення.

Урок присвячений постаті Альфреда Нобеля, його винахідницькій діяльності та створенню Нобелівської премії як символу наукового прогресу, миру й гуманістичних цінностей. Навчальний матеріал подається через інтеграцію мовної практики (лексика з теми «Наука. Досягнення. Премії», граматична тема Past Simple для опису біографії) із STEM-завданнями, що розвивають аналітичне мислення та творчість.

У ході заняття учні:

- удосконалюють навички читання з розумінням та аудіювання;
- практикують усне мовлення в обговореннях і груповій роботі;

- застосовують Past Simple для опису життєвого шляху видатної особистості;
- виконують інтерактивні завдання (Wordwall, Kahoot);
- створюють власний проєкт премії як приклад міжпредметної інтеграції.

Компетентнісний потенціал уроку охоплює розвиток математичної, природничо-технологічної, інформаційно-цифрової, соціальної та громадянської компетентностей, а також ініціативності й уміння вчитися впродовж життя.

Особливістю уроку є використання інтерактивних цифрових ресурсів, групової співпраці, елементів проєктної діяльності та формування ціннісного ставлення до науки, культури та миру.

Урок сприяє вихованню поваги до наукових досягнень людства, розвитку критичного мислення, мовної компетентності та мотивації учнів до активної громадянської позиції й особистісного зростання.

Ключові слова: Alfred Nobel, Nobel Prize, dynamite, invention, scientific achievements, peace, literature, physics, medicine, economics, innovation, global impact.

Компетентнісний потенціал уроку

Урок спрямований на формування таких компетентностей:

- математичної (застосування обчислень, аналіз даних);
- природничої та технологічної (дослідження, експериментування, моделювання);
- інформаційно-цифрової (використання цифрових інструментів);
- соціальної (робота в групах, співпраця);
- ініціативності та підприємливості (пошук рішень, створення проєкту);
- уміння вчитися впродовж життя (самостійність, рефлексія).

Lesson Objectives

Educational / Learning Objectives:

- to introduce students to the biography of Alfred Nobel;
- to develop vocabulary skills on the topic “Nobel Prize”;
- to improve reading comprehension skills;
- to consolidate the use of Past Simple for describing a biography.

Developmental Objectives:

- to develop speaking and writing skills;
- to form critical thinking and the ability to express personal opinions;
- to expand students’ general knowledge and horizons.

Educational / Value Objectives:

- to foster respect for scientific achievements of humanity;
- to form values of peace, science, and culture;
- to encourage students to contribute positively to society.

Мета уроку:

Навчальна:

- ознайомити учнів з біографією Альфреда Нобеля;
- сформувати лексичні навички за темою «Нобелівська премія»;
- удосконалити навички читання з розумінням;
- закріпити вживання Past Simple для опису біографії.

Розвивальна:

- розвивати навички усного мовлення та письма;
- формувати критичне мислення та вміння висловлювати власну думку;
- розширювати кругозір учнів.

Виховна:

- виховувати повагу до наукових досягнень людства;
- формувати цінності миру, науки та культури;
- заохочувати до прагнення робити корисні справи для суспільства

Equipment /Facilities:

Presentation / word cards, video (2–3 minutes), board, handouts.

Наскрізнi змістовні лінії / Interdisciplinary Connections:

Literature, Science, Social Education.

Обладнання:

Презентація / картки зі словами, відео (2–3 хв), дошка, роздатковий матеріал.

Міжпредметні зв'язки: література, природничі науки, громадянська освіта.

Хід уроку /Lesson Procedure

I Організаційний момент /Organizational Moment

1. *Привітання* / *Greeting*

Good morning, dear students! I'm glad to see you. Sit down, please.

2. *Перевірка готовності учнів до уроку/ Checking Students' Readiness for the Lesson*

Are you ready for the lesson?

Do you have your books, copybooks and pens?

Let's start our work.

3. *Повідомлення теми та мети уроку/ Introducing the Topic and Lesson Objectives*

Today we are going to speak about Alfred Nobel and the Nobel Prize. During the lesson you will:

- learn new words about science and achievements;
- read and discuss a text about Alfred Nobel;
- revise Past Simple while speaking about his life;
- work in groups and create your own prize as a STEM task.

At the end of the lesson you will be able to explain why the Nobel Prize is important for the world.

Сьогодні ми будемо говорити про Альфреда Нобеля та Нобелівську премію.

Під час уроку ви:

- вивчите нові слова на тему науки та досягнень;
- прочитаєте та обговорите текст про Альфреда Нобеля;
- повторите Past Simple, розповідаючи про його життя;
- попрацюєте в групах і створите власну премію як STEM-завдання.

Наприкінці уроку ви зможете пояснити, чому Нобелівська премія важлива для світу.

II. Warm-up (Розминка) – 5 хв

Teacher:

Answer the questions:

1. Have you heard about the Nobel Prize?
2. Do you know any famous people who won it?
3. What prizes do you think exist?
4. Why do you think the Nobel Prize is important for the world?

Вчитель:

Відповідайте на запитання:

1. Чи чули ви про Нобелівську премію?
2. Чи знаєте ви відомих людей, які її отримували?
3. Які премії, на вашу думку, існують?
4. Чому, на вашу думку, Нобелівська премія важлива для світу?

(Фронтальна бесіда, заохочення до коротких відповідей)

III. Vocabulary (Словникова робота) – 7 хв (використання презентації)

New words:

English	Ukrainian
inventor	винахідник
scientist	науковець
prize / award	премія, нагорода
discover	відкривати
peace	мир
chemistry	хімія
literature	література
achievement	досягнення
famous	відомий
in memory of	на згадку про

Activities:

- Match the word with the translation (роздатковий матеріал)
- Make 5 sentences with new words (усно)

IV. Reading (Читання) – 8 хв (презентація)

Text: “*Alfred Nobel – The Man Behind the Prize*”

(Читання вголос по абзацах)

V. Reading Comprehension – 5 хв (питання на слайдах в презентації)

Reading Comprehension is used to check students’ understanding of the text, to develop their ability to:

- find key information in the text;
- understand the main idea and details;
- answer questions based on what they have read;
- improve reading and speaking skills.

Етап Reading Comprehension проводиться з метою:

- перевірки розуміння прочитаного тексту;
- формування навичок роботи з інформацією;
- розвитку вмінь відповідати на запитання англійською мовою;
- удосконалення навичок читання та усного мовлення.

Answer the questions:

1. Who was Alfred Nobel?
2. What did he invent?
3. Why did he create the Nobel Prize?
4. When were the first prizes given?
5. What categories exist today?

Відповідайте на запитання:

1. Хто такий Альфред Нобель?
2. Що він винайшов?
3. Чому він створив Нобелівську премію?
4. Коли були вручені перші премії?
5. Які категорії існують сьогодні?

VI. Grammar Focus – 7 хв

Topic: *Past Simple (biography)*

Past Simple (biography) – short explanation

We use Past Simple to talk about finished actions in the past, especially when we describe a person's life or biography.

Form:

- Positive: Subject + V2 / -ed

He was born in 1833. He invented dynamite.

- Negative: Subject + did not (didn't) + V1

He didn't want to be remembered only for dynamite.

- Question: Did + subject + V1?

Did he create the Nobel Prize?

Time words: *yesterday, last year, in 1833, in 1901, ago.*

Use _____ in _____ biography:

We use Past Simple to speak about birth, inventions, achievements, and important events in a person's life.

Past Simple (біографія) – переклад

Past Simple використовується для опису завершених дій у минулому, особливо коли ми розповідаємо про життя людини, її біографію.

Форма:

- Ствердження: підмет + дієслово у 2-й формі / -ed

He was born in 1833. — Він народився у 1833 році.

He invented dynamite. — Він винайшов динаміт.

- Заперечення: підмет + did not (didn't) + дієслово (інфінітив)

He didn't want to be remembered only for dynamite. — Він не хотів, щоб його пам'ятали лише за динаміт.

- Питання: Did + підмет + дієслово?

Did he create the Nobel Prize? — Чи створив він Нобелівську премію?

Слова-маркери часу: *yesterday* — учора, *last year* — минулого року, *in 1833* — у 1833 році, *in 1901* — у 1901 році, *ago* — тому.

Використання в біографії:

Past Simple застосовується для розповіді про народження, винаходи, досягнення та важливі події в житті людини.

- Grammar Practice Task

Make sentences from paper strips.

Each group gets pieces of paper with words.

Put the words in the correct order to make correct sentences in Past Simple.

- Example:

born / was / he / 1833 / in

→ He was born in 1833.

VII. Game: Wordwall (Online Vocabulary Game)

Purpose: To practice and reinforce new vocabulary from the lesson in an interactive way.

How it works:

- The teacher creates an online Wordwall activity (matching, quiz, jumble, or word search) with vocabulary related to Alfred Nobel and the Nobel Prize.
- Students participate individually or in teams, answering questions or completing tasks on their devices.

- The platform gives instant feedback, making learning fun, engaging, and competitive.
- This activity helps students remember vocabulary, practice spelling, and improve reading and comprehension skills.

Гра: Wordwall (Онлайн-гра для вивчення слів)

Мета: Практикувати та закріплювати нову лексику з уроку інтерактивно.

Як грати:

- Вчитель створює онлайн-активність на Wordwall (наприклад: відповідність, вікторина, пазл, пошук слів) з лексикою на тему Альфреда Нобеля та Нобелівської премії.
- Учні беруть участь індивідуально або в командах, відповідаючи на питання або виконуючи завдання на своїх пристроях.
- Платформа дає миттєвий зворотний зв'язок, роблячи навчання цікавим, інтерактивним та змагальним.
- Ця діяльність допомагає учням запам'ятовувати лексику, практикувати написання слів та покращувати навички читання і розуміння тексту.

VIII. Speaking Activity – Discussion

The teacher invites students to take part in a discussion.

Students work in pairs or small groups.

They discuss the following questions:

- *If you could create your own prize, what would it be for?*
- *Who would get this prize? Why?*

Students are encouraged to:

- express their own ideas and opinions;
- use new vocabulary from the lesson (prize, achievement, peace, science, help others);
- give reasons for their answers;
- listen to their classmates and respect different points of view.

After the discussion, some students share their ideas with the whole class.

This activity helps to:

- develop speaking and communication skills;

- practise expressing opinions in English;
- develop creativity and critical thinking;
- connect the topic of the lesson with real life.

Обговорення

Учитель пропонує учням взяти участь в обговоренні.

Учні працюють у парах або малих групах.

Вони обговорюють такі запитання:

- *Якби ти міг / могла створити власну премію, за що вона була б?*
- *Хто отримав би цю премію? Чому?*

Учнів заохочують:

- висловлювати власні ідеї та думки;
- використовувати нову лексику з уроку (премія, досягнення, мир, наука, допомога іншим);
- аргументувати свої відповіді;
- слухати однокласників і поважати різні точки зору.

Після обговорення кілька учнів діляться своїми ідеями з усім класом.

Цей вид роботи допомагає:

- розвивати навички усного мовлення та комунікації;
- формувати вміння висловлювати власну думку англійською мовою;
- розвивати творчість і критичне мислення;
- пов'язувати тему уроку з реальним життям.

IX. Class Activity – Reading Inventors' Facts

The students received sheets with information about different inventors.

Each student read aloud the facts about their inventor to the class.

This activity helped students to:

- practise reading aloud;
- learn interesting facts about famous inventors;
- improve pronunciation and confidence in speaking;

- share knowledge with classmates.

Класна діяльність – Читання фактів про винахідників

Учні отримали аркуші з інформацією про різних винахідників.

Кожен учень зачитав вголос факти про свого винахідника перед класом.

Ця діяльність допомогла учням:

- попрактикуватися у читанні вголос;
- дізнатися цікаві факти про відомих винахідників;
- покращити вимову та впевненість у мовленні;
- поділитися знаннями з однокласниками.

X. Video / Extra Activity – 5 minutes

Objective: To reinforce knowledge about Alfred Nobel and the Nobel Prize, and to develop listening skills.

Procedure:

1. Show a short video (2–3 minutes) about Alfred Nobel and the history of the Nobel Prize.
 - The video should cover: his life, invention of dynamite, his will, and the first Nobel Prizes in 1901.
 - Optional: mention the main categories of the Nobel Prize (Physics, Chemistry, Medicine, Literature, Peace, Economic Sciences).
2. Task for students:
 - While watching, students should listen carefully and remember important facts.
 - After the video, ask students to name 3 facts they learned.
 - Encourage them to use full sentences in English.

Example prompts for discussion:

- *Alfred Nobel was born in 1833 in Stockholm.*
- *He invented dynamite, which made him very rich.*
- *He wanted to be remembered for helping the world, so he created the Nobel Prize.*

Benefits of this activity:

- develops listening comprehension;
- reinforces vocabulary and facts from the lesson;
- encourages students to summarize information in English;
- makes the lesson interactive and engaging.

Відео / Додаткова діяльність – 5 хвилин

Мета: Закріпити знання про Альфреда Нобеля та Нобелівську премію, а також розвивати навички аудіювання.

Хід роботи:

1. Перегляд короткого відео (2–3 хв) про Альфреда Нобеля та історію Нобелівської премії.
 - У відео має бути висвітлено: його життя, винахід динаміту, заповіт та перші Нобелівські премії в 1901 році.
 - За бажанням: згадати основні категорії Нобелівської премії (Фізика, Хімія, Медицина, Література, Мир, Економічні науки).
2. Завдання для учнів:
 - Під час перегляду учні повинні уважно слухати та запам'ятовувати важливі факти.
 - Після відео учні називають 3 факти, які вони дізналися.
 - Заохочувати учнів використовувати повні речення англійською мовою.

Приклади підказок для обговорення:

- *Alfred Nobel was born in 1833 in Stockholm.* — Альфред Нобель народився у 1833 році в Стокгольмі.
- *He invented dynamite, which made him very rich.* — Він винайшов динаміт, що зробило його дуже багатим.
- *He wanted to be remembered for helping the world, so he created the Nobel Prize.* — Він хотів, щоб його пам'ятали за допомогу світу, тому створив Нобелівську премію.

Переваги цієї діяльності:

- розвиває навички сприймання на слух;
- закріплює лексичний та фактологічний матеріал уроку;

- заохочує учнів підсумовувати інформацію англійською мовою;
- робить урок інтерактивним та цікавим.

XI. Game: Quiz / Kahoot – “All About Alfred Nobel and the Nobel Prize”

Students participate in an interactive quiz using Kahoot or a similar platform.

- The quiz includes questions about Alfred Nobel’s life, his inventions, the creation of the Nobel Prize, and its main categories.
- Students answer multiple-choice or true/false questions.
- The activity makes learning fun, competitive, and engaging, while reinforcing vocabulary and key facts from the lesson.
- At the end, the teacher discusses the answers and highlights interesting facts.

Гра: Вікторина / Kahoot – «Все про Альфреда Нобеля та Нобелівську премію»

Учні беруть участь в інтерактивній вікторині за допомогою Kahoot =

- Вікторина містить питання про життя Альфреда Нобеля, його винаходи, створення Нобелівської премії та основні категорії премії.
- Учні відповідають на питання з кількома варіантами відповіді.
- Діяльність робить навчання цікавим, змагальним та інтерактивним, закріплюючи лексику та ключові факти уроку.

XII. Lesson Summary / Reflection – 3 minutes

Objective: To consolidate learning, encourage self-reflection, and develop speaking skills.

Procedure:

1. The teacher asks students to think about what they learned during the lesson.
2. Students answer the following questions, individually or in pairs:
 - *What new facts did you learn today?*
 - *Was the lesson interesting? Why?*
 - *What impressed you most?*
3. Encourage students to speak in full sentences and use new vocabulary from the lesson (e.g., inventor, achievement, Nobel Prize, peace, science).

4. Optionally, some students share their answers with the whole class.
5. The teacher summarizes the lesson, highlights key points, and praises students for their participation.

Benefits of this activity:

- helps students reflect on their learning;
- develops critical thinking and the ability to express personal opinions;
- improves speaking and communication skills;
- reinforces vocabulary and knowledge gained during the lesson;
- motivates students by recognizing their achievements.

Підсумок уроку / Рефлексія – 3 хвилини

Мета: Закріпити знання, заохотити до саморефлексії та розвивати навички усного мовлення.

Хід роботи:

1. Учитель просить учнів подумати, що вони дізналися під час уроку.
2. Учні відповідають на запитання, індивідуально або в парах:
 - *What new facts did you learn today?* — Які нові факти ви дізналися сьогодні?
 - *Was the lesson interesting? Why?* — Чи був урок цікавим? Чому?
 - *What impressed you most?* — Що справило на вас найбільше враження?
3. Заохочувати учнів говорити повними реченнями та використовувати нову лексику з уроку (наприклад: *inventor, achievement, Nobel Prize, peace, science*).
4. За бажанням, деякі учні діляться своїми відповідями з класом.
5. Учитель підсумовує урок, виділяє ключові моменти та хвалить учнів за участь.

Переваги цієї діяльності:

- допомагає учням осмислити власне навчання;
- розвиває критичне мислення та вміння висловлювати власну думку;
- покращує навички усного мовлення та комунікації;
- закріплює лексичний та фактологічний матеріал уроку;

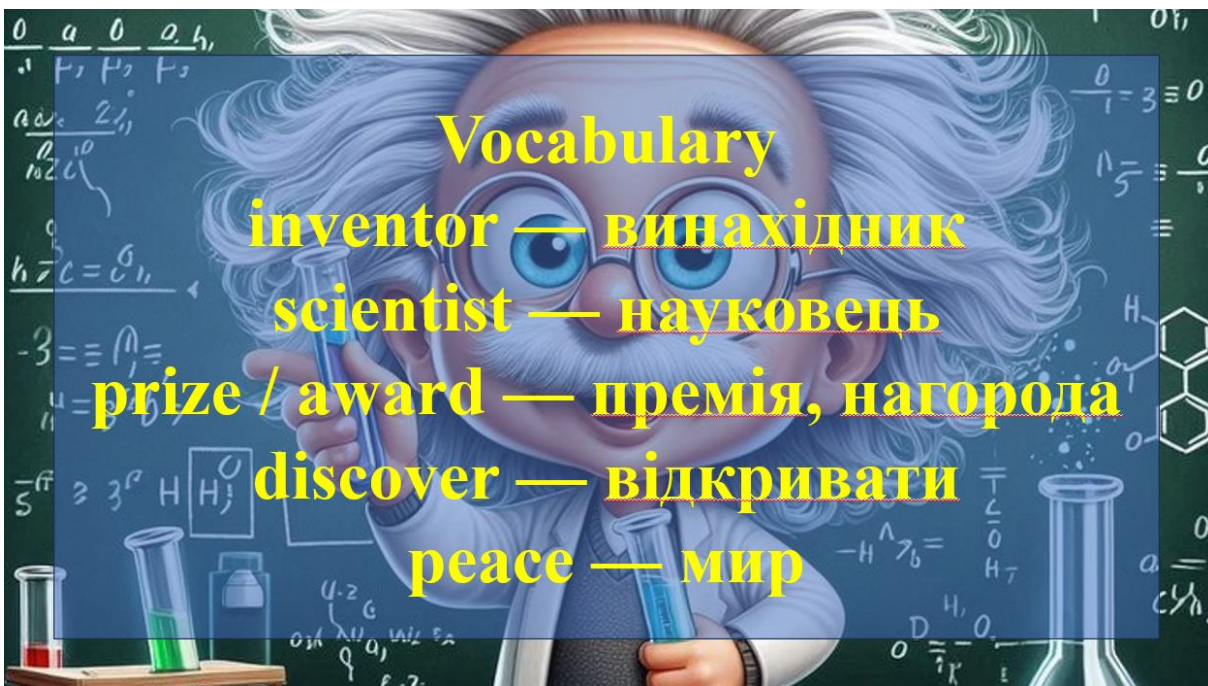
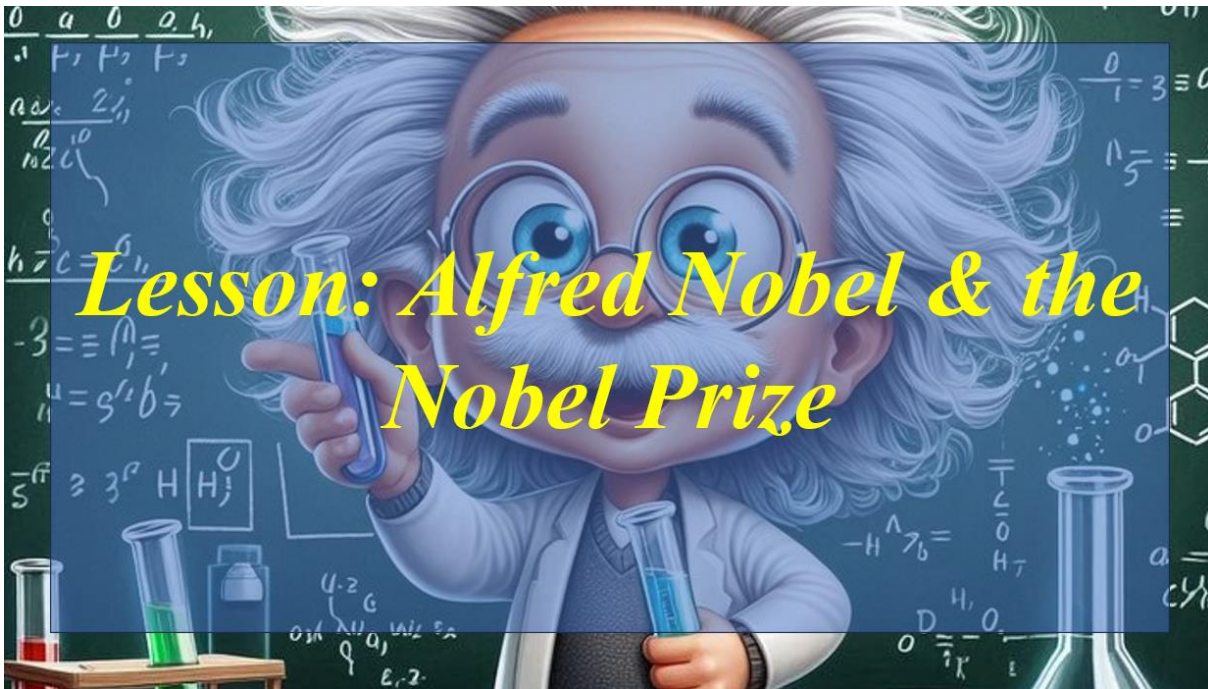
- мотивує учнів, визнаючи їхні досягнення.

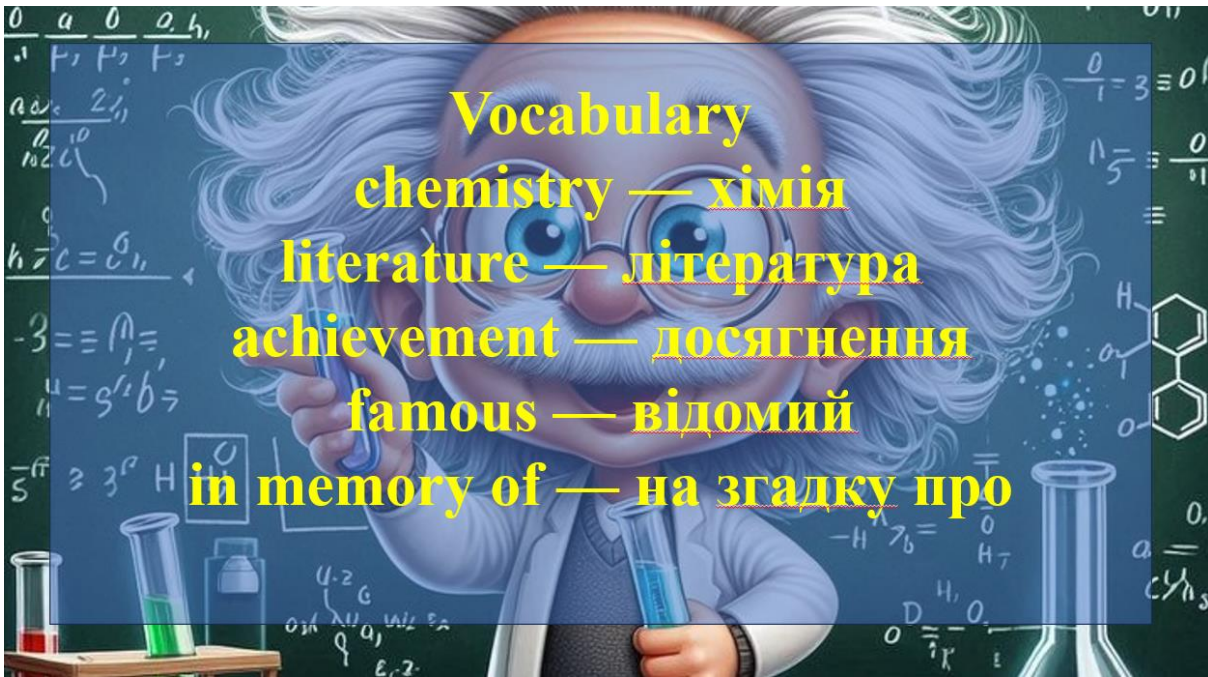
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nobel Prize. (n.d.). *The Nobel Prize*. Retrieved from <https://www.nobelprize.org>
2. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. (2023). *Alfred Nobel*. Encyclopaedia Britannica. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Nobel>
3. History.com Editors. (2021). *Alfred Nobel and the Nobel Prize*. History. Retrieved from <https://www.history.com/topics/inventions/alfred-nobel>
4. Wordwall. (n.d.). *Alfred Nobel Vocabulary Game*. Retrieved from <https://wordwall.net>
5. YouTube. (2020). *Alfred Nobel – Biography and Inventions* [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=diaUxeVsg-4>
6. Kahoot!. (n.d.). *All About Alfred Nobel and the Nobel Prize*. Retrieved from <https://create.kahoot.it/details/3d91c42a-dca3-4872-80bb-03e5d12123d5>

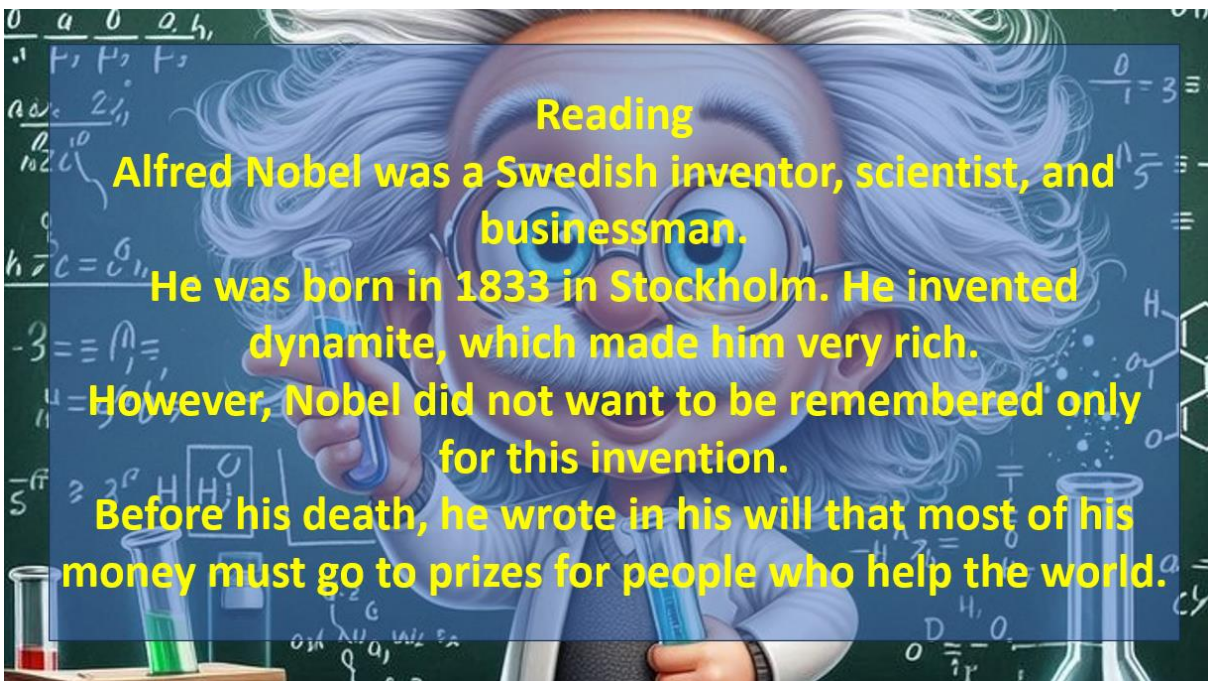
Додатки (власна презентація, фото з проведеного відкритого уроку)

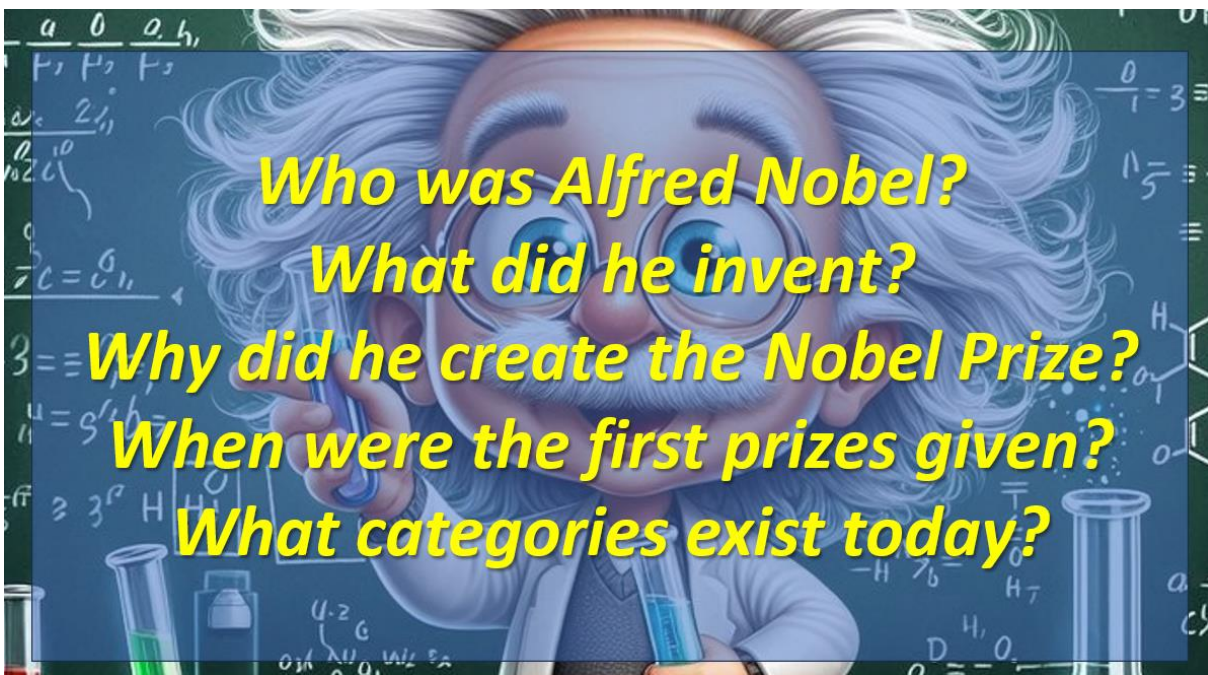
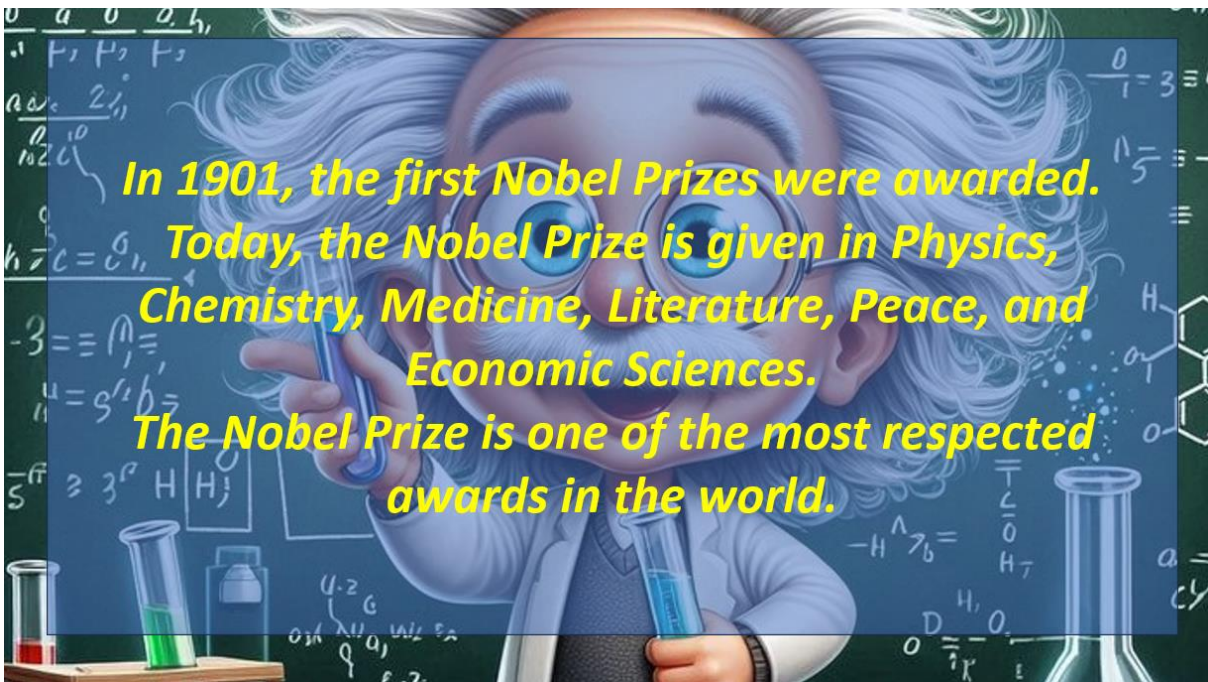

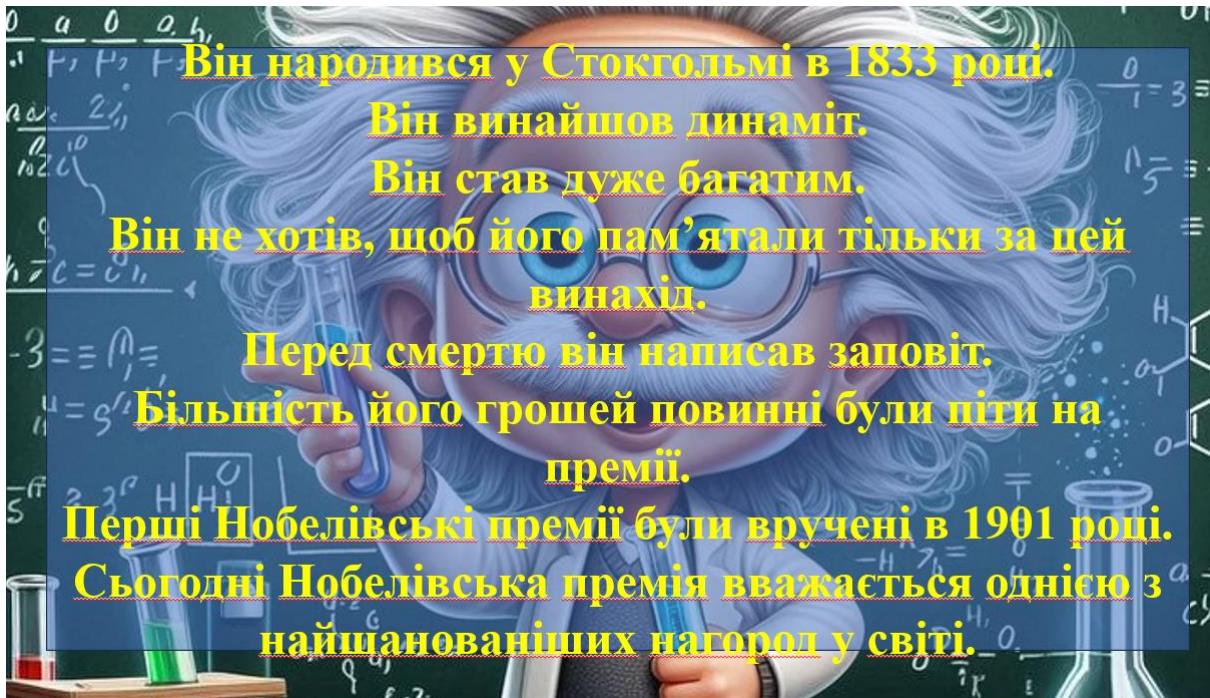

Vocabulary
chemistry — хімія
literature — література
achievement — досягнення
famous — відомий
in memory of — на згадку про

Reading
Alfred Nobel was a Swedish inventor, scientist, and businessman.
He was born in 1833 in Stockholm. He invented dynamite, which made him very rich.
However, Nobel did not want to be remembered only for this invention.
Before his death, he wrote in his will that most of his money must go to prizes for people who help the world.

PHILOLOGY AND JOURNALISM

УДК 811.521'373.7

Шкробот Уляна Юрїївна

студентка

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

АФОРИСТИЧНІ ВИСЛОВИ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКА ТА ПОХОДЖЕННЯ

Анотація. У статті досліджено семантику та походження афористичних висловів японської мови, зокрема четвероієрогліфічних ідіом — йоджіджюкуго (四字熟語). Розглянуто класифікацію японських афоризмів, проведено компонентний аналіз 16 йоджіджюкуго, здійснено їх переклад українською мовою та підібрано фразеологічні відповідники.

Ключові слова: афористичні вислови, японська мова, йоджіджюкуго, семантика, компонентний аналіз, фразеологія, переклад, міжкультурна комунікація.

Мова як найважливіший засіб комунікації містить у собі сталі вирази, що передають узагальнену думку про явища дійсності. Такі мовні одиниці — афористичні вислови — відображають цінності, культурну пам'ять та ідентичність нації. Японська мова особливо багата на афоризми, правильне розуміння яких є необхідною умовою міжкультурної комунікації та якісного перекладу [1, с. 260]. Актуальність дослідження зумовлена тим, що переклад та інтерпретація японських афоризмів часто викликають значні труднощі через відмінності культурних та історичних контекстів. Метою дослідження є аналіз

семантики та походження йоджіджюкуго для кращого їх розуміння та перекладу українською мовою.

Згідно з класифікацією Комарницької, японські афористичні вислови (какуген 格言) поділяються на: приказки та прислів'я ことわざ, ідіоми 慣用句, йоджіджюкуго 四字熟語, історичні ідіоматичні вислови 故事, прислів'я шьогі 将棋の格言 та прислів'я го 囲碁の格言 [2, с. 14]. Особливе місце серед них посідають йоджіджюкуго — ідіоматичні фрази з чотирьох китайських ієрогліфів. Важливою граматичною особливістю є те, що в японському реченні вони функціонують як іменник чи іменникова сполука, проте при перекладі українською ця особливість втрачається [3, с. 73].

За Шармановою, головними ознаками афоризму є думка, що прагне до істини, узагальненість, стислість та завершеність [4]. При семантичному аналізі йоджіджюкуго необхідно застосовувати компонентний аналіз до кожного з чотирьох ієрогліфів [5, с. 358]. Як зазначає Пирогов, використання ієрогліфів може значно ускладнювати розуміння афористичних висловів та їх переклад на інші мови [6, с. 136]. Костевич виявила, що йоджіджюкуго зберегли автентичність китайських чен'юй, що робить їх особливо унікальними серед інших афоризмів японської мови [7, с. 153].

У практичній частині проведено компонентний аналіз 16 йоджіджюкуго. Розглянемо декілька прикладів. 画竜点睛 (гарьōтенсей) — «домалювати дракону зіниці» — метафора завершальних штрихів. Вислів походить з легенди про художника Чжан Сеньяо, який намалював драконів без очей, а коли домалював — вони піднялися в небо. Фонетичною особливістю є читання 竜 як «рьо» (канон 漢音), а не звичне «рю» (го-он 呉音). Антонімом є 蛇足 — «ноги змії» (додати щось непотрібне). Український відповідник — «поставити крапки над і».

因果応報 (інгаōхō) — причина, плід, відповідь, відплата — афоризм з буддизму про те, що вчинки мають наслідки. Український відповідник — «Що посієш — те й пожнеш». 吳越同舟 (гоетсудōшіō) — «держави Ву та Юе в

одному човні» — з трактату Сунь Цзи, означає вимушену співпрацю ворогів. В українській мові також існує вислів «бути в одному човні», але застосовується ширше [8, с. 114]. 快刀乱麻 (кайтōранма) — «розрізати сплутані нитки гострим ножом» — діяти рішуче. Відповідник — «розрубати Гордіїв вузол». 温故知新 (онкочішін) — «зігріваючи минуле, пізнаємо нове» — з «Аналектів Конфуція». Суміжна українська мудрість — «Хто не знає свого минулого, не вартий свого майбутнього».

Окремий інтерес становлять йоджіджюкуго без точних українських відповідників. 付和雷同 (фуварайдō) — «погоджуватись, як грім у відповідь» — означає бездумне повторення за іншими, де грім є метафорою відлуння, а не самостійного звуку. 一蓮托生 (ічірентакушьō) — «жити в одній квітці лотоса» — буддистська концепція спільної долі, для якої «пройти вогонь і воду» є лише частковим аналогом. 乾坤一擲 (кенконіттекі) — «один кидок, що вирішує долю неба і землі» — грати на все. Близький відповідник — «або пан, або пропав».

Результати дослідження дозволяють зробити кілька висновків. Компонентний аналіз із перекладом кожного ієрогліфа є ефективним методом розуміння логіки побудови йоджіджюкуго, а знання історії та легенди походження значно полегшує інтерпретацію вислову. Частина висловів має смислові відповідники в українській мові, що свідчить про універсальність людського досвіду. Водночас значна кількість йоджіджюкуго залишається унікальною через специфіку культурного контексту їх формування.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання проаналізованих висловів для точного перекладу з японської на українську мову, у філологічних дослідженнях та створенні лексикографічних матеріалів. Перспективою подальших досліджень може стати залучення корпусних методів та дослідження функціонування йоджіджюкуго в сучасному японському медіадискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комарницька Т. К. Фразеологічні одиниці японської мови: проблема обсягу й упорядкування. Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. 2012. С. 260–267.
2. Комарницька Т. К. Особливості класифікації фразеологічних одиниць у японській мові. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та література. 2013. № 1. С. 14–18.
3. Костевич Н. С. Особливості фразеологічних одиниць на позначення почуттів людини: йоджіджюкуго. Мовні і концептуальні картини світу. 2015. Вип. 54. С. 73–77.
4. Шарманова Н. М. Семантична типологія афоризмів (на матеріалі сучасного художнього дискурсу). 2009.
5. Пирогов В. Л. Джерела формування японських паремій: типолого-культурологічний аналіз. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2011. Вип. 54. С. 358–368.
6. Пирогов В. Л. Паремії китайського походження в японській мові: проблема ідентифікації. Східний світ. 2010. № 1. С. 136–151.
7. Костевич Н. С. Особливості класифікації фразеологічних одиниць на позначення почуттів у японській мові. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2015. Вип. 56. С. 153–155.
8. Пирогов В. Л. Місце йодзіджюкуго в системі фразеології сучасної японської мови: порівняльний аспект. Мовні і концептуальні картини світу. 2015. Вип. 54. С. 114–120.

Козлюк Дарина Вікторівна

учениця 10 класу

Відокремленого підрозділу «Науковий ліцей»

Державного університету «Житомирська політехніка»

Черниш Оксана Андріївна

доцент, кандидат філологічних наук

Державного університету «Житомирська політехніка»

Глібко Ірина Анатоліївна

вчитель англійської мови

Відокремленого підрозділу «Науковий ліцей»

Державного університету «Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна

МОВНІ СТРАТЕГІЇ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ В INSTAGRAM ТА ЇХНІЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЕФЕКТ НА АУДИТОРІЮ

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу мовних стратегій самопрезентації в соціальній мережі Instagram та визначенню їхнього психологічного впливу на аудиторію в умовах стрімкої трансформації способів соціальної взаємодії. В роботі окреслено теоретико-методологічні підходи до вивчення самопрезентації як комунікативної стратегії та проаналізовано психолінгвістичні моделі мовної поведінки в соціальних мережах. На основі вивчення дописів та комунікативних практик тревел-блогерів у соціальній мережі Instagram запропоновано авторську класифікацію мовних стратегій самопрезентації (позитивна самопрезентація, емоційна апеляція, мотиваційно-надихаюча, гумористична, інтимно-автентична, професійно-експертна), підтверджену мовними прикладами. Лінгвістичний аналіз поєднано з інтерпретацією психологічних ефектів, таких як формування довіри, емпатії,

рівня залученості та парасоціальної взаємодії, яка здійснена на основі результатів психолінгвістичного опитування, проведеного серед підлітків. Робота поглиблює уявлення про мовну самопрезентацію як складний психолінгвістичний феномен цифрової комунікації. Результати дослідження дозволяють комплексно осмислити механізми мовного впливу в умовах сучасного цифрового дискурсу та окреслити межі взаємодії між мовою, ідентичністю й психологічним сприйняттям у соціальних мережах.

Ключові слова: самопрезентація, Instagram, мовні стратегії, цифровий дискурс, психологічний ефект, парасоціальна взаємодія, тревел-блог, цифрова ідентичність.

Стрімка цифровізація сучасного комунікативного простору за останні десятиліття суттєво змінила способи соціальної взаємодії, формування ідентичності та мовленнєвої поведінки. Соціальні мережі перестали бути лише засобом обміну інформацією й перетворилися на соціокультурний простір, у якому формується та транслюється образ особистості. У цьому контексті Instagram посідає важливе місце як середовище, що поєднує візуальну репрезентацію з мовним вираженням досвіду, надаючи комунікації нових функцій і психологічних вимірів.

У сучасному цифровому дискурсі самопрезентація набуває рис системної, багатоаспектної комунікативної діяльності, що ґрунтується на стратегічному доборі мовних, паралінгвістичних та візуальних засобів. А відтак мовець є не лише пасивним учасником комунікації, а й активним конструктором власного «онлайн-Я», орієнтованого на очікування аудиторії, алгоритмічну логіку платформи та соціальні норми мережевої взаємодії. Саме тому мовні стратегії самопрезентації в Instagram слід розглядати не як випадковий набір стилістичних прийомів, а як цілеспрямовані дискурсивні моделі, що виконують функції управління враженням, формування довіри та психологічного впливу на адресанта.

Актуальність проведеного дослідження зумовлена зростаючою роллю соціальних мереж у процесах формування ідентичності, активної інтеграції сучасної лінгвістики з психологією, прагматикою та дискурс-аналізом та недостатністю вивчення психолінгвістичного виміру мовних стратегій Instagram-дискурсу та їхнього безпосереднього психологічного впливу на аудиторію.

У дослідженні поєднані лінгвістичний аналіз мовних стратегій самопрезентації з емпіричним дослідженням їхнього психологічного сприйняття реципієнтами. Самопрезентація розглядається як багаторівнева комунікативна стратегія, що реалізується через лексику, синтаксичну організацію, наративні моделі, паралінгвістичні маркери та прагматичні механізми впливу. Об'єктом дослідження є мовна поведінка користувачів соціальної мережі Instagram, а предметом дослідження є мовні стратегії самопрезентації та їхній психологічний ефект на аудиторію. Соціальна мережа Instagram обрана через специфічність цифрового дискурсу, у якому мовлення функціонує в умовах візуальної домінанти, алгоритмічного підкріплення та асиметричної взаємодії між автором і аудиторією

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні уявлень про мовну самопрезентацію як складний психолінгвістичний феномен цифрової комунікації.

Практичне значення результатів полягає у можливості їхнього використання в курсах з лінгвістики тексту, психолінгвістики, медіалінгвістики, цифрової комунікації, а також у практиці створення контенту, освітніх програмах з медіаграмотності та критичного сприйняття інформації.

У сучасному комунікативному просторі самопрезентація є важливою стратегією соціальної взаємодії, що формує та підтримує образ мовця в очах аудиторії. У безпосередньому й цифровому спілкуванні особистість обирає мовні та паралінгвістичні засоби для досягнення певних комунікативних цілей і створення відповідного враження в аудиторії. Самопрезентація може здійснюватися спонтанно і водночас може набувати рис свідомої, стратегічно

вибудованої діяльності, коли мовець цілеспрямовано відбирає інформацію про себе, контролює мовленнєву поведінку, невербальні сигнали та адаптує комунікативну тактику до очікувань аудиторії й ситуаційного контексту. Саме такий підхід дозволяє розглядати самопрезентацію як складну комунікативну стратегію, що піддається аналізу, типологізації та вдосконаленню в межах лінгвістичних і психологічних досліджень.

Фундаментальним для теоретичного осмислення феномену самопрезентації є праця американського соціолога та антрополога Ервінга Гофмана «The Presentation of Self in Everyday Life». Автор пропонує драматургічну модель соціальної взаємодії, у межах якої повсякденне спілкування уподібнюється до театральної вистави. Згідно з цією концепцією, індивіди постійно «розігрують ролі», керуючи враженням, яке справляють на інших учасників соціальної взаємодії [1, с. 15-18].

Американський дослідник Марк Ліпі у праці «Self-Presentation: Impression Management and Interpersonal Behavior» розглядає самопрезентацію як цілеспрямований контроль мовлення, поведінки та зовнішнього вигляду з метою досягнення бажаного ефекту [2, с. 28-31].

Сучасні емпіричні дослідження онлайн-самопрезентації підтверджують актуальність класичних теорій у цифровому контексті. Так, Amna Emaan, Aiman Siddiqui, Aneesa Abbas та Ayesha Ghafoor зазначають, що онлайн-самопрезентація часто має ідеалізований характер і пов'язана з вибіркоким представленням інформації про себе. Соціальні мережі, зокрема Instagram, створюють умови для конструювання соціально бажаної ідентичності, що може істотно відрізнитися від офлайн-образу особистості [3, с. 201-205].

Таким чином, самопрезентація як комунікативна стратегія є багатовимірним феноменом, що поєднує лінгвістичні, психологічні та соціокультурні аспекти. В Instagram вона реалізується через мовні стратегії та дискурсивні практики, формуючи образ автора і впливаючи на аудиторію.

Для пояснення механізмів онлайн-комунікації важливу роль відіграє психолінгвістика, що досліджує зв'язок між мовою, мисленням і поведінкою

людини та пояснює психологічні засади мовленнєвих дій у соціальних мережах. Американський дослідник Б. Ф. Скіннер у праці «Verbal Behavior» пропонує зосередитися на аналізі зовнішніх, спостережуваних чинників, передусім умов середовища та історії підкріплення мовленнєвої поведінки [4, с. 35-38]. У контексті соціальних мереж, зокрема Instagram, поведінкова модель Скіннера набуває особливої актуальності. Такі елементи платформи, як лайки, коментарі, репости та кількість підписників, функціонують як чіткі форми підкріплення, що впливають на подальший мовний вибір користувачів. Це дозволяє простежити, як певні типи мовлення та стилістичні прийоми корелюють із реакцією аудиторії та сприяють закріпленню відповідних мовних стратегій.

Поняття мовної стратегії пов'язане з мовною поведінкою, прагматикою та дискурсом. Вона охоплює вибір мовних засобів, способи аргументації, оцінювання й позиціонування мовця. У цифровій комунікації, зокрема в соціальних мережах, мовні стратегії стають важливим інструментом самопрезентації та впливу на аудиторію.

Американський соціальний психолог Едвард Джонс та професор психології Тейн Піттман у праці «Toward a General Theory of Strategic Self-Presentation» систематизували основні способи управління враженням і виокремили п'ять базових стратегій самопрезентації: інграціяція, самопросування, залякування, демонстрація зразковості, благання [5, с. 231-233]. Ця класифікація і дослідження S. Karidzic та S. Herring цифрової самопрезентації як важливого інструменту конструювання ідентичності та керування враженням [6, р. 960-963] створили теоретичне підґрунтя для аналізу мовної самопрезентації тревел-блогерів у соціальній мережі Instagram.

Усвідомлюючи вплив соціального порівняння, блогери в Instagram застосовують мовні стратегії самопрезентації для формування бажаного образу й керування враженнями аудиторії. Психолінгвістичний підхід дає змогу аналізувати як вербальні, так і візуально-паралінгвістичні елементи комунікації, що впливають на сприйняття образу блогера. На основі аналізу 30 акаунтів тревел-блогерів віком 20-40 років із різним національним походженням

пропонуємо класифікацію найпоширеніших стратегій самопрезентації в Instagram: **позитивна самопрезентація, емоційна апеляція, мотиваційно-надихаюча, гумористична, інтимно-автентична, професійно-експертна.**

Позитивна самопрезентація в Instagram спрямована на створення образу успіху, впевненості та досягнень, що робить блогера привабливим для ідентифікації. Ця стратегія виконує функцію управління враженням через свідомий добір мовних і візуальних засобів для підкреслення власної ефективності, життєвої реалізованості та особистісного зростання.

Стратегія емоційної апеляції в Instagram спрямована на формування емпатійного зв'язку між автором і аудиторією та стимулювання емоційної ідентифікації підписників із контент-мейкером. Вона апелює до співпереживання, вдячності, ностальгії або внутрішнього зворушення.

Мотиваційно-надихаюча стратегія в Instagram активізує поведінку аудиторії, підвищує її енергетичний стан і стимулює зміни в мисленні або діях, фокусуючись на мобілізації та формуванні імпульсу до дії.

Гумористична стратегія в Instagram знижує комунікативне напруження та створює відчуття соціальної близькості, спираючись на емоційну розрядку, ігрову інтерпретацію досвіду та порушення очікуваних когнітивних схем.

Інтимно-автентична стратегія в Instagram формує довіру та ефект міжособистісного діалогу, спираючись на емоційну вразливість, приватний досвід і щирі рефлексію, що знижує соціальну дистанцію між блогером і підписниками.

Професійно-експертна стратегія формує образ компетентності через термінологію, структуровані формати та лексеми авторитетності, роблячи блогера надійним і досвідченим джерелом інформації.

Характеристика кожної мовної стратегії самопрезентації представлена в таблиці 1.

Таблиця 1.

Мовні стратегії самопрезентації

Стратегія	Мовні засоби	Приклади	Психологічний ефект
Позитивна самопрезентація	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінна лексика • Порівняльні конструкції • Дієслова досягнення 	«First trip to Portugal was a full success »	Формує образ успіху, викликає довіру, мотивує до наслідування
Емоційна апеляція	<ul style="list-style-type: none"> • Лексеми емоцій • Метафори • Емотивні знаки 	«Now, I look back at my younger self and thank her for all the choices she made ... I will be forever grateful at how she pushed through.»	Викликає емпатію, сприяє емоційній ідентифікації з автором
Мотиваційно-надихаюча	<ul style="list-style-type: none"> • Імперативи • Короткі слогани • Повтори 	«Make time for your friends, go on that road trip... Life is short»	Мобілізує, активізує дію, підвищує рівень енергії
Гумористична	<ul style="list-style-type: none"> • Іронія • Жаргон • Метафори • Культурні алюзії • Емотикони 	«Make sure you say hi to your bear friends »	Знижує напруження, створює ефект «свій серед своїх», формує позитивне ставлення
Інтимно-автентична	<ul style="list-style-type: none"> • Лексика щирості • Відвертий тон • Звернення до себе 	«Having sisters is the biggest privilege ...»	Створює довіру, відчуття «діалогу», зміцнює близькість із підписниками
Професійно-експертна	<ul style="list-style-type: none"> • Термінологія • Слова авторитетності • Структури «списків» 	«💡 TIP: The Adventure Pass Plus covers most attractions + WEGO, the Incline Railway, and the Niagara-on-the-lake shuttle, worth it!»	Підвищує рівень довіри до контент-мейкера, створює образ експерта та компетентності

Таким чином, мовні стратегії самопрезентації в Instagram виступають не лише засобами самовираження, але й інструментами психологічного впливу, що формують емоційні реакції, рівень довіри та характер взаємодії аудиторії з блогером. Їх комплексний психолінгвістичний аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми цифрової комунікації та соціального впливу в сучасних медіасередовищах.

З метою емпіричного дослідження психологічного впливу мовних стратегій самопрезентації, що використовуються тревел-блогерами в соціальній

мережі Instagram, було проведено психолінгвістичне опитування. Вивчався вплив на емоційний стан аудиторії, рівень довіри, зацікавленості та формування уявлень про подорожі. Окрему увагу було приділено визначенню таких способів мовної організації дописів, які викликають відчуття щирості, надихають і сприяють формуванню довіри, а також тих, що можуть призводити до спотворення очікувань або викликати недовіру.

Опитування проводилося серед учнів міста Житомира. У дослідженні взяли участь 128 респондентів віком від 14 до 17 років, що дозволяє розглядати результати в контексті підліткової та юнацької аудиторії групи, яка є особливо чутливою до впливу соціальних мереж, процесів соціального порівняння та формування ідентичності.

Респондентам було запропоновано кілька дописів Instagram тревел-блогерів, у яких застосовувалися різні мовні стратегії самопрезентації. Після ознайомлення з кожним дописом учасникам було поставлено запитання «Чи вірите Ви, що це правда?», на яке необхідно було відповісти шляхом оцінювання рівня довіри за п'ятибальною шкалою (де 1 «зовсім не вірю», 5 «повністю вірю»). Додатково респондентів запитували про емоційне сприйняття дописів, їхній мотиваційний потенціал та загальне враження від контенту.

Результати опитування стосовно допису тревел-блогерки Julia Thompson у якому застосовано сторітелінг як засіб позитивної самопрезентації, риторичне запитання («Anyone can, but would you do it?»), лексико-семантичні маркери негативного емоційного стану («sad», «depressed»), метафоричні конструкції («I couldn't look back»), а також емоційно насичене перерахування професійних ролей («I worked even harder making money as a barista, hostess, server...»), показали, що 46,9% респондентів оцінили рівень довіри у 3 бали, 24,2% у 4 бали, 14,8% у 5 балів, тоді як 9,4% і 4,7% обрали 2 та 1 бал відповідно (Рис. 1. Психолінгвістичне опитування щодо оцінки рівня довіри аудиторії (допис тревел-блогерки Julia Thompson)). Водночас 50,8% опитаних зазначили, що допис надихає подорожувати, 43,8% відзначили позитивні емоції, а 39,8%

сприйняли текст як щирий і особистий. Разом з тим 25,8% респондентів охарактеризували допис як перебільшений або нереалістичний, 20,3% зазначили, що він провокує соціальне порівняння, а 15,6% повідомили про виникнення недовіри (Рис. 2. Психолінгвістичне опитування щодо враження аудиторії (допис тревел-блогерки Julia Thompson)). Отже, можна зробити висновок, що надмірна кількість емоційно навантажених мовних засобів, зокрема негативних лексичних маркерів і художнє емоціоналізування, хоча й сприяють емпатії, водночас можуть знижувати відчуття автентичності та викликати скептичне сприйняття частини аудиторії.

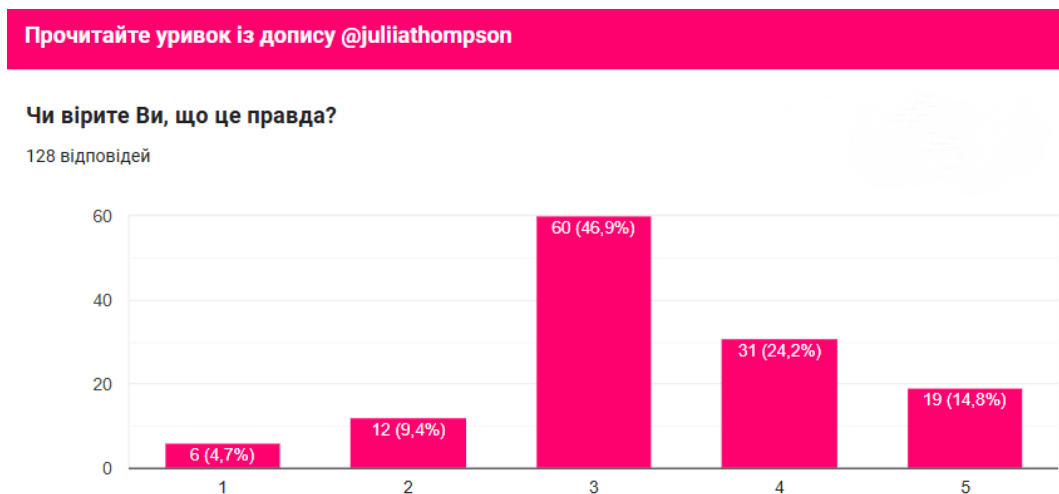

Рис. 1. Психолінгвістичне опитування щодо оцінки рівня довіри аудиторії (допис тревел-блогерки Julia Thompson)

Яке враження на Вас справляє цей допис?

128 відповідей

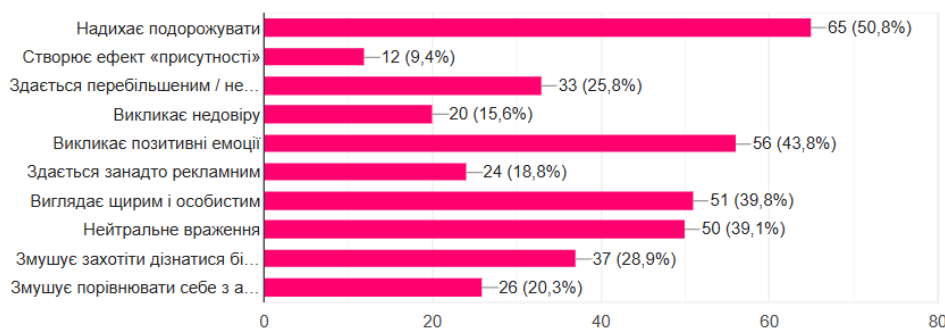

Рис. 2. Психолінгвістичне опитування щодо враження аудиторії (допис тревел-блогерки Julia Thompson)

Наступним було проаналізовано уривок із допису тревел-блогерки Maelle, у якому чітко простежуються ознаки стратегії емоційної апеляції. Результати опитування підтвердили ефективність цієї стратегії: 37,5% респондентів оцінили рівень довіри у 4 бали, 29,7% у 3 бали, а 24,2% у 5 балів. Крім того, 41,4% опитаних зазначили, що допис мотивує подорожувати, а 35,9% сприйняли його як щирий та особистий. Ці результати дозволяють стверджувати, що стратегія емоційної апеляції є ефективним засобом формування парасоціальної взаємодії, за якої аудиторія сприймає блогера як емоційно близьку, «знайому» особу.

Третім запропонованим матеріалом був допис тревел-блогерів Meg і Pat Mitchell побудований на професійно-експертній стратегії самопрезентації. Результати опитування засвідчили, що 41,4% респондентів оцінили рівень довіри у 3 бали, 23,4% у 4 бали, і лише 18,8% у 5 балів. Водночас 43,8% опитаних вважали допис занадто рекламним, а 36,7% зазначили його нейтральний емоційний ефект. Отже, надмірна раціональність, відсутність гумору, щирості та емоційного компонента знижують комунікативну привабливість допису, навіть за умови високої інформативності.

Далі учасникам опитування було надано допис тревел-блогерки Angela Liguori, в якому було застосовано інтимно-автентичну стратегію

самопрезентації через сторітелінг. За результатами опитування, 34,4% учасників оцінили свій рівень довіри, викликаний дописом, у 4 бали, 32% дали оцінку 3 бали, 21,9% – 5 балів. 35,9% респондентів зазначили, що допис мотивує їх подорожувати, для 34,4% він виглядав щирим й особистим, на 33,6% опитуваних він справив позитивне враження. Отже, метод сторітелінг з використанням емоційних мовних засобів створює в аудиторії відчуття «діалогу» з контент-мейкером, сприяє ідентифікації з автором, підвищує рівень довіри в підписників.

Уривок з допису тревел-блогерки Caroline Foster є прикладом гумористичної стратегії. Допис викликав позитивні емоції у 46,9% респондентів, 32% ствердили, що публікація надихає подорожувати, 32% опитуваних відзначили, що текст виглядає щирим та особистим. Отже, результати опитування підтверджують, що гумористична стратегія допомагає знизити напруження та сприяти ідентифікації з автором.

На узагальнююче питання «У якій мірі Ви довіряєте тревел-блогерам?» більшість респондентів (53,1%) оцінили власний рівень довіри у 3 бали. 36,6% обрали 4 бали, 11,7% – 2 бали, 5,5% опитуваних обрали 1 бал, та 3,1% – 5 балів. Учасники опитування пояснили свій вибір таким чином: 32% респондентів відповіли, що вважають контент надто рекламним, 26,6% ствердили, що мали позитивний досвід, пов'язаний із тревел-блогом, 17,2% – навпаки, мали негативний досвід. 20,3% зазначили, що, на їхню думку, тревел-блогери виглядають щирими.

За результатами опитування найефективнішими виявилися стратегії інтимної автентичності та емоційної апеляції, які знижують соціальну дистанцію та створюють образ реальної людини, а не «комерційний бренд». Найбільш несподіваним результатом опитування став «ефект перенасичення». З'ясувалося, що якщо блогер занадто емоційний або використовує забагато прикметників у найвищому ступені, учні перестають йому довіряти. Вони сприймають це як «фейк» або як «надто відверту рекламу».

За результатами дослідження можна зробити наступні загальні висновки.

Аналіз мовних стратегій самопрезентації підтвердив, що в умовах діджиталізації самопрезентація трансформувалася з простого самовираження у системну комунікативну стратегію «управління враженням». У мережі Instagram текст перестав бути лише джерелом інформації, перетворившись на інструмент конструювання «онлайн-Я».

Успішність мовних стратегій в Instagram залежить від уміння поєднувати інформативність із емоційністю, уникати нав'язливої реклами та будувати довірливу комунікацію з аудиторією.

Психологічний вплив досліджених стратегій самопрезентації має подвійну природу: вони формують парасоціальні зв'язки та стимулюють саморозвиток, але ідеалізований успіх може провокувати висхідне соціальне порівняння, яке негативно впливає на самооцінку частини аудиторії.

Мовна поведінка в Instagram є потужним психолінгвістичним важелем. Розуміння механізмів дії стратегій самопрезентації є критично важливим для розвитку медіаграмотності сучасної молоді, оскільки дозволяє свідомо сприймати цифрові образи та критично оцінювати інтенсивність маніпулятивного впливу в соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. Social Theory Re-Wired – Routledge. 2023.
2. Leary M. R. Self-Presentation: Impression Management and Interpersonal Behavior (1st ed.) – Routledge. 2019.
3. Emaan A., Siddiqui A., Abbas A., Ghafoor A., Impact of Online Self-Presentation on Fear of Missing Out and Self Esteem Among Young Adults: The Mediating Role of Social Comparison- Research Journal of Psychology. 2025.
4. Skinner B. F. Verbal Behavior – Copley Publishing Group. 1957.
5. Jones E. E., Pittman T. S. Toward a General Theory of Strategic Self-

Presentation – Lawrence Erlbaum Associates. 1982.

6. Kapidzic S., Herring S. C. Race, gender, and self-presentation in teen profile photographs – New Media & Society. 2015.

Кордонець Олександр Анатолійович

кандидат філологічних наук

доцент кафедри філології

Закарпатського угорського інституту

ім. Ференца Ракоці II

**ІМПРЕСІОНІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ПРОЗІ ДЮЛИ КРУДІ ТА БОГДАНА
ЛЕПКОГО: ТИПОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО Й
УГОРСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ**

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз імпресіоністичних тенденцій у творчості угорського письменника Дюли Круді та українського митця Богдана Лепкого, що дозволило розкрити спільні та відмінні риси їхніх індивідуальних манер письма. Досліджено мовно-стилістичні, жанрові та психологічні особливості їхньої прози, визначено роль суб'єктивного сприйняття, емоційної тональності, музичності й візуальності у формуванні імпресіоністичного стилю. Особливу увагу приділено ліризації наративу, фрагментарності композиції та феномену «психологічного імпресіонізму», що об'єднує творчі пошуки обох письменників у контексті європейського модернізму.

Ключові слова: імпресіонізм, модернізм, ліризація прози, психологізм, стиль, Круді Дюла, Богдан Лепкий.

Вступ

Європейський літературний імпресіонізм, що сформувався наприкінці XIX – на початку XX століття, став одним із найвиразніших проявів модерністської естетики. Його сутність полягає у прагненні передати мінливість вражень, суб'єктивність сприйняття та динаміку миттєвих емоцій. Якщо в живописі

імпресіонізм асоціюється з точковим мазком і світловими відблисками, то в літературі він виявляється через фрагментарність наративу, емоційно-музичну інтонацію та посилену увагу до внутрішніх станів людини, їх зміни.

Угорська та українська мала проза перших десятиліть ХХ століття виявили дивовижну синхронність у своїх модерністських пошуках. Угорський письменник Дюла Круді (Gyula Krúdy, 1878–1933) й український прозаїк Богдан Лепкий (1872–1941) стали яскравими представниками національних варіантів імпресіоністичної естетики. Хоча їхні творчі шляхи розвивалися у різних культурних середовищах, обох митців поєднує тяжіння до ліричної прози, у якій реальність постає не в об'єктивному ракурсі, а крізь емоційно-психологічну призму.

Круді в угорській літературі — це майстер «вражень і пам'яті», письменник, у якого навіть минуле сприймається крізь серпанок ностальгії та напівсну. Лепкий же в українській прозі став провідником європейських модерністських ідей, творцем лірично-імпресіоністичного типу письма, де зовнішній світ розчиняється у внутрішніх почуттях героя.

Метою цієї статті є зіставлення імпресіоністичних принципів поетики Дюли Круді та Богдана Лепкого – на рівні мови, стилю, наративної техніки й психологічного змісту – з метою виявлення спільних типологічних тенденцій і національних відмінностей у межах європейського модернізму.

1. Теоретичні засади імпресіоністичної прози

Літературний імпресіонізм базується на ідеї миттєвого враження – *impressio*, тобто фіксації нестійких емоцій і спостережень. У художньому тексті він проявляється через такі ознаки:

- суб'єктивізація оповіді;
- перевага внутрішнього світу над зовнішньою подією;
- музикальність і ритмізація прози;
- асоціативність мислення;
- візуальна образність і метафоричність;
- розмитість композиційних меж.

Як слушно зазначає Кемені Габор, «імпресіонізм характеризується надмірним ліричним, настроєвим елементом, а його головними засобами є посилена образність і музичність» [3; с. 307].

В українській літературі ці ж принципи виявилися в тенденції до ліризації прози. Подібні зміни яскраво простежуються на прикладі творчості західноукраїнського письменника Богдана Лепкого. Як ми спостерегли раніше, його новели «засвідчують поступовий відхід від реалістичного письма, наближення до лірико-імпресіоністичної стильової манери. Спостерігаємо зміну художнього мислення, появу нової психологічної проблематики. У багатьох творах письменник втілює принципи та прийоми імпресіоністичної поетики: переважання точки зору героя, актуальний хронотоп, послаблену сюжетність, кольорову насиченість. Митець орієнтується на передачу внутрішнього світу героя, котрий, як правило, ставиться у критичну, межову ситуацію. Б.Лепкий простежує перебіг його переживань, фіксуючи найменші порухи душі» [1, с. 36]. У творчості Лепкого поєднуються європейські модерністські віяння з національною традицією психологічної прози. Таким чином, і в Круді, і в Лепкого спостерігається синтез ліризму та психологічного аналізу, який формує власне імпресіоністичний тип письма.

Для обох письменників важливим стає не відтворення події, а передача стану душі, «миттєвого відчуття» буття. Художній час розмивається, оповідь набуває вигляду спогаду або сну. Саме пам'ять, як наголошує Кемені, стає конструктивним принципом імпресіоністичної прози, адже «імпресіоністична манера нарації заснована на акті пригадування». Цей принцип виявляється в активному зверненні імпресіоністів до розповіді від першої особи, оскільки в їх інтерес спрямований не стільки на типізацію, узагальнення дійсності, а на фіксацію безпосередньо сприйнятого. У свідомості імпресіоністичного персонажа довколишній світ постає інакшим, а оцінки цього світу – часто повністю відмінними. У цьому контексті доречною є думка Ярослава Поліщука про те, що «імпресіоністичний герой характеризується емпіричним сенсуалізмом, його органи чуття забезпечують всебічну й тонку рецепцію

картини світу, передусім у переживанні кольорових, дотикових та інших відчуттів» [2, с. 230].

2. Лінгвостилістичні особливості прози Дюли Круді

Дюла Круді – один із найбільш яскравих представників угорського літературного імпресіонізму. Його стиль, за Кемені Габором, відзначається кількома основними ознаками: номінальний характер, синтаксична фрагментарність, парцеляція, ритмізована побудова речень і домінування зорово-слухових образів.

Г.Кемені, спираючись на працю Дюли Герцега «Стилістика угорської модерної прози» («A modern magyar próza stílusformái»), виокремлює п'ять основних рис імпресіоністичного стилю:

1. Номінальний стиль, у якому переважають іменники над дієсловами, що створює ефект статичності та зорової фіксації.

2. Паратактичне синтаксичне членування, де фрази поєднуються без чіткої ієрархії, нагадуючи розсип мозаїчних образів.

3. Біполярний порядок слів – на початку переважають обставини, наприкінці – підмети, тоді як присудок знебарвлюється.

4. Візуально-аудіальний сенсуалізм, спрямований на передачу відчуттів зору й слуху.

5. Pars pro toto – заміна цілого частиною, коли деталь представляє людину або явище, як у живописі крупним планом.

Наприклад, опис героїні у Круді може складатися з послідовності назв предметів або кольорів: «*Чорна сукня, перлова сережка, біла шия, повільний рух...*». У цьому каталозі вражень немає дієслів, однак відчуття руху й присутності створюється завдяки ритму й нагромадженню іменників.

Цей прийом, який Кемені порівнює з живописним пуантилізмом, дозволяє Круді «малювати словами», передаючи не послідовність подій, а пульсацію відчуттів. Так само його синтаксис тяжіє до ритмічного повтору, що створює ефект музичності, властивий імпресіоністичній поезиці.

Круді майстерно поєднує зовнішнє і внутрішнє: через деталь пейзажу чи побуту він відтворює стан героя. Його проза сповнена ностальгії, спогадів і меланхолії. Як зауважує Кемєні, імпресіоністичний опис у Круді – це не просто візуалізація, а «емоційне бачення світу крізь оптику пам'яті».

3. Лірико-імпресіоністична поетика Богдана Лепкого

Богдан Лепкий – одна з найвиразніших постатей українського літературного модернізму початку ХХ століття. Його творча спадщина дозволяє краще усвідомити специфіку процесу переходу від реалізму до психологічно-імпресіоністичного письма в українській прозі.

На відміну від Круді, який у своїй поезії акцентував візуальність і формальну ритмічність мови, Лепкий спрямовує увагу на внутрішню психологічну сферу персонажа. Його імпресіонізм не лише сенсуальний, а й духовний, «психологічний» – що наближає його до таких українських модерністів, як Михайло Коцюбинський чи Ольга Кобилянська. Український автор поступово відмовляється від соціального детермінізму та переходить до індивідуалістичного, лірично-суб'єктивного типу письма.

Важливою рисою Лепкого є злиття ліричного й епічного начал. Його проза характеризується глибокою психологічною аналітичністю, проте не через зовнішній опис, а через передачу «стану душі». Герой Лепкого часто мовчить, переживає внутрішній конфлікт, а події початку відходять на другий план. Усе вирішує емоційна атмосфера. Це явище можемо охарактеризувати як «ліризація прози» – процес, коли оповідь набуває інтонацій ліричного монологу, а сюжет перетворюється на розгортання психологічних імпульсів. Саме ця «психологічна музика» наближає Богдана Лепкого до європейського імпресіонізму.

Письменник активно використовує символіку світла й кольору: м'яке мерехтіння вечора, срібні краплі дощу, відблиски сонця на воді, гру тіней. Так, картина осіннього дощу в новелі «Звичайна історія» навіює на оповідача смуток, посилює відчуття самотності, незахищеності; біла скатертина, біла порцеляна, білі рожі і срібло у новелі «Ще час» символізують холодність

дружини до чоловіка. Усі ці деталі не лише описові, а й емоційно-кодові – вони сигналізують внутрішній стан персонажа. У Б.Лепкого імпресіоністичне бачення світу тісно пов'язане з національним контекстом: прагнення зафіксувати неповторний емоційний момент поєднується з ідеєю збереження духовної ідентичності українців у кризові часи. Таким чином, його імпресіонізм не лише естетичний, а й етично-філософський.

4. Порівняльний аналіз: типологічні паралелі

Порівняння Круді та Лепкого показує, що, попри різні культурні та мовні системи, їх об'єднує спільна художня стратегія – передача миттєвого відчуття життя через внутрішню чуттєвість і ліричну музичність.

4.1. Психологічний простір

Обидва автори орієнтуються не на подієву логіку, а на внутрішній рух свідомості. У Круді цей рух зазвичай виражений через асоціативну мозаїку спогадів, тоді як у Лепкого – через, споглядальність, саморефлексію, внутрішній діалог героя із собою.

Круді вражає сенсуалізмом і багатством зорових образів («він пізнає дійсність через орган зору»), тоді як Лепкий «бачить» через серце й емоцію. Для нього головне не світ, а враження від світу, не подія, а спомин.

4.2. Стил ь і синтаксис

Синтаксис Круді побудований на ритмічному нагромадженні коротких фраз, паратаксисті, ланцюгах іменників, що створюють ілюзію безперервного потоку відчуттів. Натомість Лепкий тяжіє до ритмічного періоду, плавного розгортання речення, в якому дієслова, як правило, м'які, некатегоричні.

Обидва автори використовують повтори, паралелізми та ритмічну хвилю, але з різною метою: у Круді це музика руху, у Лепкого – музика спокою.

4.3. Музикальність і візуальність

Музика – одна із центральних категорій імпресіоністичної естетики. У Круді її ритм зовнішній, оркестральний; у Лепкого – камерний, інтимний. Обидва письменники володіють відчуттям кольору й тону: у Круді домінують густі, насичені фарби (червоний, бурштиновий, золотий), у Лепкого —

пастельні, ніжні відтінки (сріблясто-блакитний, сірувато-землистий, фіолетовий).

Як зазначає Кемені, Круді використовує *pars pro toto* – «деталь замість цілого», тоді як Лепкий – «емоцію замість події». Тобто в угорського письменника головним є зоровий знак, а в українського – внутрішня музично-психологічна інтонація.

4.4. Тематичні паралелі

І Круді, і Лепкий – митці ностальгії. Їхня проза сповнена туги за минулим, осінніх тонів, мотивів самотності, сну, пам'яті. У Круді минуле постає як фантазмагоричний простір, де зникає межа між реальністю й сновидінням; у Лепкого – як втрачений гармонійний світ, який можна відродити лише у спогаді або саморефлексії.

Обидва митці створюють «міф внутрішньої тиші» – стан, у якому час уповільнюється, а слово стає еквівалентом дихання.

5. Місце в національних літературних контекстах

Імпресіонізм у Круді й Лепкого виконує різні, але взаємодоповнювальні функції у розвитку їхніх літератур.

В угорській традиції Круді є посередником між романтичним символізмом і модерністською психологічною прозою. Його вплив відчутний у подальшій еволюції угорської літератури – від Дезьо Костолані до Мора Ференца. Як відзначав Кемені, Круді «синтезував у собі стару оповідну традицію і новий чуттєвий стиль».

В українській літературі Лепкий виконує схожу роль: він став містком між реалізмом раннього Франка і модернізмом М.Коцюбинського та О.Кобилянської. Його лірико-імпресіоністичні новели продемонстрували поєднання національного змісту із європейською формою.

І Б.Лепкий, і Д.Круді – не периферійні, а центральні постаті національного модернізму, які виводять свої літератури на спільний європейський рівень.

Їх об'єднує антириторичність, щирість тону та споглядальність, що перетворюють текст на дзеркало душі. І хоча в угорській прозі імпресіонізм має

більше формальних рис, а в українській – емоційно-етичних, обидві течії сходяться в гуманістичній ідеї цінності індивідуального почуття.

6. Європейський контекст

Розглядаючи творчість Дюлі Круді та Богдана Лепкого в ширшому культурному вимірі, слід зазначити, що обидва митці були активними учасниками європейського модерністського руху, хоча й діяли в різних національних середовищах.

Імпресіонізм у їхній прозі не був прямим наслідуванням французьких зразків (зокрема творчості братів Гонкурів, Мопассана чи Пруста), а радше самостійним переосмисленням модерністських ідей через національний досвід.

В Угорщині імпресіонізм набув форми поєднання традиційної оповідності з ліричним суб'єктивізмом. Круді, як зауважує Кемені Габор, це «імпресіоністичний письменник, який розкриває особистість через зір, через орган бачення». Таке визначення влучно передає сутність його поезики – візуальної суб'єктивності, коли реальність сприймається як низка миттєвих зорових картин, що змінюються з плином часу.

В українській літературі імпресіонізм розвивався під впливом загальноєвропейських тенденцій, але набув глибоко етичного і національного характеру. Б.Лепкий не лише переймав модерністську естетику, а й осмислював її крізь призму духовності, моралі та української ментальності. Його імпресіонізм – це насамперед засіб внутрішньої гармонізації світу, спроба віднайти духовний лад серед розламу цивілізації.

Європейський контекст дає змогу побачити, що і Круді, і Лепкий – не ізольовані явища, а частини загального процесу «внутрішньої модернізації» східноєвропейських літератур. Вони обидва стоять на перехресті культурних впливів – між реалізмом другої половини XIX століття і новими художніми пошуками початку XX.

Водночас їхня творчість свідчить про національну своєрідність європейського модернізму. Якщо французький імпресіонізм зосереджувався на зовнішньому ефекті й техніці письма, то угорський і український – на етично-

психологічному змісті. Їхня мета – не лише передати враження, а й осмислити його духовну вагу.

Цим пояснюється і тонка меланхолія, що пронизує твори обох авторів. Вона не є песимізмом, а радше формою внутрішньої медитації, зосередженості на неповторності миті, як це визначає Кемені: «Імпресіонізм – це лірика миті».

7. Висновки

Порівняльний аналіз творчості Дюли Круді та Богдана Лепкого дає змогу зробити кілька узагальнених висновків про сутність і типологію східноєвропейського літературного імпресіонізму.

1. Обидва письменники репрезентують «ліричний тип модернізму», у якому художній світ розгортається через внутрішнє відчуття, спогад, настрої. Для них головним є не факт, а його емоційний відбиток у свідомості людини.

2. Імпресіоністичний стиль Круді має мовно-структурну основу. Він виявляється у номінальному синтаксисі, парцеляції, нагромадженні іменників, ритмічності фрази, що створює ефект музичної хвилі. Круді «малює словами» й перетворює текст на візуально-звукову партитуру.

3. Імпресіонізм Лепкого – психологічний і духовний. Його поетика спирається на внутрішній монолог, емоційну тональність, символіку світла і кольору. У ній панує не фізичний рух, а душевне напруження, не стільки зорове враження, скільки серцева інтонація.

4. Спільною рисою для обох є ностальгійна темпоральність. Їхні герої живуть у світі спогадів, де минуле й теперішнє зливаються. Час у них суб'єктивний, розмитий, нагадує плавний рух музики або світлотіні.

5. І Круді, і Лепкий уособлюють «національний варіант європейського імпресіонізму». Вони не наслідують західні зразки, а формують власну модель – інтимну, духовну, сповнену гуманістичної чутливості та водночас трагічну. Їхні твори відкривають внутрішній світ людини доби модернізму, що прагне знайти гармонію в умовах культурного зламу.

6. Типологічна спорідненість Круді та Лепкого свідчить про глибшу закономірність: у межах східноєвропейських літератур модернізм постав не як

радикальний розрив із традицією, а як її поетичне оновлення, продовження через індивідуальну свідомість.

Таким чином, імпресіонізм у творчості Дюлі Круді та Богдана Лепкого – це не лише художній напрям, а й форма світовідчуття, що поєднує миттєвість і вічність, звук і мовчання, слово і відчуття. Їхня мала проза – це гармонійний синтез європейського естетизму та національної духовності, що засвідчує спільність культурних пошуків Угорщини й України у першій третині ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кордонець О. Лірико-імпресіоністична новела у творчості Богдана Лепкого. In: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Збірник наукових праць. Серія: Філологія. Випуск 15. Ужгород, 2007. С.32-36.
2. Поліщук Я. І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський: літературний портрет. Київ: ВЦ «Академія», 2010, 304 с.
3. Kemény Gábor Az irodalmi impresszionizmus nyelvi sajátosságai és Krúdy Gyula stílusának impresszionista jellege, In: Bonarum Cultores Artium. Miskolci Egyetem BTK ATTI, 2020, Miskolc, pp. 305-314
4. PELYVÁS-FERENCZIK István, A magyar irodalmi impresszionizmus és Krúdy Gyula, Debrecen: A Református Kollégium Tanárképző Intézete, 1942

PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE

УДК 316.77

Палаганюк Віталій Іванович

студент, спеціальність «Політологія»

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Шаповалова Алла Миколаївна

кандидат політичних наук, доцент

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

КОНСТРУЮВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА СУСПІЛЬНА РЕЦЕПЦІЯ

Анотація. У статті здійснюється комплексний аналіз механізмів конструювання іміджу політичного лідера в сучасному українському медіапросторі. Дослідження базується на соціологічному підході до вивчення масових комунікацій, розглядаючи політичний образ як результат взаємодії державних PR-структур, медійних платформ та суспільних очікувань. Особлива увага приділяється трансформації іміджу Володимира Зеленського у період 2024–2026 років, аналізуються візуальні коди, лексеми та стратегічні наративи влади. На основі свіжих соціологічних даних КМІС, Центру Разумкова та інших

центрів простежується динаміка довіри до Президента та державних інституцій, а також висвітлюється роль телемарафону «Єдині новини» у формуванні суспільної рецепції політичного процесу в умовах війни.

Ключові слова: політичний імідж, соціологія масових комунікацій, політичний PR, стратегічні комунікації, суспільна довіра, медіаконструювання.

Проблема формування та функціонування іміджу політичного лідера в сучасному українському суспільстві виходить далеко за межі традиційного піару, перетворюючись на ключовий чинник збереження державної стійкості та національної консолідації. В умовах повномасштабної війни з росією політичний імідж постає як складна соціокультурна конструкція, що створюється на перетині владних стратегій, медійних фільтрів та колективної свідомості громадян. Процес конструювання цього образу в українських медіа має глибокий соціологічний вимір, оскільки він безпосередньо впливає на рівень легітимності інститутів влади та здатність суспільства до мобілізації.

Насамперед зазначимо, що конструювання іміджу політичного лідера є багатограним процесом, що включає онтологічний, антропологічний та ціннісний підходи.

В українській науці соціологічний вимір цього явища зосереджений на вивченні того, як масова свідомість репродукує або відторгає медійні образи. Політичний іміджмейкінг сьогодні спирається на глибокий аналіз трансформацій у суспільстві, де професійні консультанти змушені безперервно коригувати образ політика під мінливу політичну ситуацію та ціннісні орієнтири населення [5].

Важливим аспектом є роль соціальних мереж як інструменту масової комунікації, що забезпечує зворотний зв'язок між владою та суспільством. Соціальні медіа дозволяють конструювати «демократичний» та «близький до народу» імідж, що було продемонстровано на прикладі виборчої кампанії Володимира Зеленського та продовжує використовуватися в його щоденних відеозверненнях.

Проте, в умовах війни комунікація зміщується в бік стратегічного наративу, де лідер постає в архетипі «героя-захисника», що вимагає специфічного лінгвістичного та візуального інструментарію.

На наш погляд, еволюція образу Володимира Зеленського є найбільш показовим кейсом у сучасній політичній соціології. Початковий імідж, сформований серіалом «Слуга народу» та кампанією 2019 року, базувався на запереченні старої політичної еліти. Цей «антисистемний» образ характеризувався неформальним стилем спілкування, використанням простої лексики та активною присутністю в Instagram, де він зібрав багатомільйонну аудиторію ще до виборів.

Зазначимо, що повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року стало каталізатором радикальної трансформації. Медійний образ Зеленського миттєво змінився, адаптуючись до вимог воєнного часу. Візуальні коди відіграли тут першочергову роль: заміна ділових костюмів на мілітарний одяг (худі, флісові кофти кольору хакі) символізувала перехід від цивільного президента до Верховного Головнокомандувача, який перебуває в єдиному просторі з народом та армією [4].

Одним із найбільш показових прикладів персоналізації політичної комунікації є стратегія Президента України Володимира Зеленського в умовах війни, зокрема його щоденні вечірні звернення та регулярне інформування суспільства про поточну ситуацію. Він активно залучає соціальні медіа, передусім Instagram, як інструмент прямої комунікації з громадянами та міжнародною аудиторією. Формат селфі-відео з прямим поглядом у камеру формує ефект особистої присутності, підсилює відчуття щирості та автентичності, що підвищує рівень довіри й переконливості сприйняття повідомлень [7, с. 103].

Аналіз риторики Володимира Зеленського у 2025 році демонструє високу частотність таких понять як «справедливий мир», «внутрішня стійкість», «геополітичне запрошення». Представлений «План внутрішньої стійкості» став центральним комунікаційним об'єктом, що складається з десяти пунктів

(єдність, фронт, зброя, гроші, енергетика, безпека, громади, людський капітал, культурна суверенність, політика героїв). Кожен із цих пунктів є не лише управлінським завданням, а й іміджевим меседжем, що покликаний продемонструвати контроль влади над ситуацією всередині країни [1].

Ми вважаємо, що риторика Володимира Зеленського у 2024–2026 роках демонструє високий рівень адаптивності. Якщо у 2019 році він використовував лексеми «домовлятися», «мир у очах», то у 2025-му домінують «примус росії до миру», «геополітична визначеність», «технологічна перевага».

Слід відзначити, що конструювання іміджу лідера не є стихійним процесом, воно жорстко координується владними структурами. Офіс Президента України виступає головним центром стратегічного планування, де формуються щоденні порядки денні для медіа.

На нашу думку, суспільна рецепція політичного іміджу найкраще простежується через динаміку довіри до інститутів влади та особисто Президента. За даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), рівень довіри до Володимира Зеленського протягом 2019–2026 років демонстрував значні коливання, що відображали реакцію населення на медійні та реальні події.

Дані за кінець 2025 та початок 2026 року показують, що попри втому від війни, Президент зберігає позитивний баланс довіри (+24%), що є безпрецедентним для української політики на цьому році каденції. Проте соціологи відзначають цікавий феномен: громадяни чітко розрізняють «Президента» як символ держави та «команду Президента» або «владу» в широкому сенсі [2].

Якщо Володимиру Зеленському довіряють 59–61%, то довіра до Уряду та Верховної Ради є значно нижчою, а ставлення до президентської партії «Слуга народу» є переважно негативним [2].

Відзначимо, що це свідчить про успішність стратегії «персоналізації успіху», де всі позитивні події на фронті та в міжнародній політиці медійно пов'язуються з особистістю лідера, тоді як внутрішні проблеми (корупція,

невдала мобілізація) делегуються на рівень виконавців. Такий розподіл відповідальності дозволяє утримувати високий персональний рейтинг навіть в умовах інституційної кризи.

Одним із найпотужніших, але водночас найбільш суперечливих інструментів конструювання іміджу влади став телемарафон «Єдині новини». Задуманий як засіб протидії російській дезінформації, він поступово трансформувався в інструмент внутрішньополітичного впливу.

Підкреслимо, що за результатами соціологічних досліджень групи «Рейтинг», рівень довіри українців до медіа загалом залишається низьким. Відносно вищі показники зафіксовано щодо Telegram-каналів (29%) та YouTube-каналів (24%). Натомість, міжнародним і українським онлайн-медіа довіряють або скоріше довіряють лише 16% респондентів.

Найнижчий рівень довіри зафіксовано щодо єдиного телемарафону: 39% опитаних зазначили, що не довіряють або скоріше не довіряють йому, 24% вагаються з оцінкою, а 19% не змогли визначитися з відповіддю [6].

Ці дані вказують на те, що медійний інструмент, який мав би консолідувати націю, починає сприйматися як «урядовий рупор», що створює розрив між медійною картинкою та реальністю, яку відчувають громадяни. Це веде до того, що значна частина аудиторії переходить у Telegram-канали та соціальні мережі, де імідж лідера стає вразливим до неконтрольованої критики та маніпуляцій.

Варто зауважити, що у 2026 році з'явився новий виклик – «втома від нарративу». Постійне очікування «плану перемоги» або «переломного моменту» без видимих швидких результатів на фронті призводить до девальвації певних ключових слів.

Соціологічні дослідження показують, що 63% українців готові терпіти війну стільки, скільки буде необхідно, але вони вимагають від лідера більшої конкретики у питаннях соціальної справедливості та внутрішнього реформування.

Як бачимо, аналіз ставлення до державних інституцій у 2025–2026 роках свідчить про глибоку фрагментацію політичного простору. Найвищий рівень

довіри стабільно зберігають Збройні Сили України (понад 90%), тоді як державні органи мають змішану рецепцію.

Окрім того, такі показники створюють складну ситуацію для іміджмейкерів. З одного боку, Офіс Президента сприймається значно позитивніше, ніж Кабмін чи ВРУ, що дає Президенту мандат на пряме управління та ігнорування певних парламентських процедур. З іншого боку, така концентрація довіри на одній особі робить всю систему вразливою у разі особистої іміджевої помилки лідера.

Перспективи 2026 року вказують на можливу появу альтернативних лідерів, зокрема з військового середовища. Опитування компанії «Socis» у грудні 2025 року показало, що умовна конкуренція між Зеленським (22%) та генералом Валерієм Залужним (21%) є дуже гострою, що змушує владні структури шукати нові шляхи для оновлення президентського іміджу [3].

Підсумовуючи можна сказати, що конструювання іміджу політичного лідера в українських медіа у 2024–2026 роках є складним процесом, що поєднує PR, стратегічні комунікації в умовах війни та соціологічний вплив. Кейс Володимира Зеленського демонструє трансформацію від образу актора до символу опору й «стратегіа стійкості», що відповідає запиту суспільства на бачення майбутнього. Водночас, централізація комунікації навколо Офісу Президента та формат телемарафону спричиняють зниження довіри й перехід аудиторії до альтернативних джерел. Попри це, Зеленський зберігає високий рівень персональної довіри, тоді як його команда сприймається критичніше, а подальша ефективність іміджу залежатиме від відповідності публічного образу реальним очікуванням громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Володимир Зеленський представив План внутрішньої стійкості України.
URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-predstaviv-plan-vnutrishnoyi-stijkosti-u-94505> (дата звернення: 23.02.2026)

2. Зеленському довіряють 59% українців – КМІС. Укрінформ. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/4076848-zelenskomu-doviraut-59-ukrainciv-kmis.html> (дата звернення: 23.02.2026)
3. Опитування SOCIS: Зеленський і Залужний вийшли би в другий тур в разі президентських виборів. 2025. URL: <https://mind.ua/news/20299047-opituvannya-socis-zelenskij-i-zaluzhnij-vijshli-bi-v-drugij-tur-v-razi-prezidentskih-viboriv> (дата звернення: 23.02.2026)
4. Стаценко Я. Як змінився Зеленський: еволюція від коміка до лідера. 2025. URL: <https://wem.ua/yak-zminyvsya-zelenskyj-evolyucziya-vid-komika-do-lidera/> (дата звернення: 23.02.2026)
5. Трушевич Г. Б. Іміджмейкінг у сучасних політичних технологіях: український досвід : дис. ... д-ра філос. : спец. 052 «Політологія», 05 «Соціальні та поведінкові науки» / Г. Б. Трушевич ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2023. 205 с.
6. Українці, довіра до медіа та дезінформація. Група Рейтинг. 2025. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/media-aug2025> (дата звернення: 23.02.2026)
7. Шаповалова А. М. Сучасний PR: від теорії і практики до політичних комунікацій та цифрових трансформацій [монографія] / Алла Шаповалова. Київ: КНУТД, 2026. 220 с.

PEDAGOGY AND EDUCATION

UDC 378: 4: 615.

Oleksandra Khallo

doctor of medicine, associate professor

Ivano-Frankivsk National medical University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

INFORMATIONAL AND DEVELOPMENTAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS

Abstract. The article reveals the problem of using the information and development environment in the professional training of future doctors. It is emphasized that the technologies of "active" learning are aimed at satisfying the cognitive needs and interests of future doctors in the process of acquiring knowledge, applying the principle of human-centrism in education. It is emphasized that within the information and communication environment, two key approaches can be distinguished: compensatory and distance. It is noted that mobile devices provide access to interesting and authentic educational materials for students, help them interact with other users and create their own content within the educational environment and beyond. It is proven that the information and development environment is an important component of preparing future doctors for professional activity.

Keywords: information and development environment, professional training, future doctors, educational environment, digital technologies.

At the current stage of society's development, it is difficult to imagine any sphere of human activity that would not be based on the application of information and communication technologies (ICT). The processes of searching for new knowledge and expanding the worldview horizon are mainly associated with the use of computers and network services. In the context of these changes, the task of higher education in Ukraine is to form a highly qualified, creative and competitive specialist capable of functioning effectively in the modern labor market.

In the modern system of higher education, considerable attention is paid to the role of information technologies in the context of the European Higher Education Area. Particular emphasis is placed on the implementation of active learning methods that stimulate students to creative and research activities, moving away from traditional lecture or seminar classes, which are predominantly reproductive in nature [3]. "Active" learning technologies are aimed at satisfying the cognitive needs and interests of students in the process of learning, applying the principle of human or child-centeredness in education. However, in educational practice, there is still some resistance to the use of such student-centered approaches (of student centric practices) [1].

An important role in the training of future doctors in medical institutions in the USA, emphasizes L. Manyuk, is given to work with virtual patients. In his opinion, the advantages of using virtual patients to develop professional communication skills include: active involvement of students in educational activities; interactivity of learning; active interaction of the student; the possibility of physical display of symptoms and diseases. Taking into account the capabilities of virtual patients, the researcher continues, contributes to the deepening of students' knowledge, the formation of critical thinking and decision-making skills in them, ensures the development of moral, ethical and deontological culture skills. In addition, the virtual patient model ensures the appropriate emotionality of medical students, encourages them to show empathy, etc [4, p.9].

In the process of training future doctors, the education system must take into account the changes that are constantly occurring in society, contributing to the

formation of highly qualified specialists. Ukrainian researcher T. Koval notes that the use of information and computer technologies in professional activities helps modern specialists effectively perform their duties, ensuring constant updating of knowledge and improvement of their professional skills [2, p.5].

We agree with the position of L. Petukhova, who, analysing the various points of view of scientists, emphasizes the appropriateness of using the concept of "information educational environment". According to the researcher, the above interpretations are the most comprehensive in terms of developing a specialized software environment that contains the didactic and methodological materials necessary for students, creative tasks, as well as the integration of multimedia and distance technologies. Particular importance in this context is given to providing students with the opportunity to work in the Moodle system and use the resources of the global Internet [5].

Within the information and communication environment, two key approaches can be distinguished: compensatory and distance. The compensatory approach is based on the use of modern means of presenting information and various ways of accessing it, which allows compensating for the growth of the volume of knowledge and the reduction of time for its processing and assimilation through the active implementation of multimedia technologies. The distance approach involves the functioning of various platforms that ensure the effective organization of the distance education process.

One of the priority approaches, which, in our opinion, meets the outlined goals, is the Blended Learning method, which integrates the capabilities of online education with traditional teaching methods in an academic environment. This approach consists of a combined mastery of educational material: students work on part of it remotely via Internet platforms, and the rest - under the guidance of teachers within university classes. This method contributes to more effective mastery of educational material.

One method that deserves attention is mobile learning (Mobile Learning or M-learning). This approach is closely related to blended learning, as it can be effectively

combined with traditional methods. Its key feature is the use of mobile devices. This learning format allows for the educational process to be carried out regardless of the location of both the student and the teacher, focusing on the use of portable gadgets. Thanks to mobile devices, students have the opportunity to access interesting and authentic educational materials, interact with other users, and create their own content both within the classroom and outside it.

One of the methods used in the training of future doctors was the gamification method. Gamification involves the use of game elements in non-game contexts to stimulate certain models of student behavior in the learning process. The main idea of this approach is to provide constant feedback from the teacher to students, which allows for prompt correction of their behavior. This method is successfully integrated with other approaches and is quite effective. It contributes to the visualization of students' academic achievements, the organization of competitions within the educational process, the design of learning content, etc.

Therefore, the use of digital technologies in the process of training future doctors involves their mastery of a system of competencies, among which digital competence occupies a leading place. Mastery of modern ICT, communication tools and software is an important component of the preparation of future doctors for professional activity, as these technologies are widely used in the work of medical specialists.

REFERENCES:

1. DeHaan R. L. The impending revolution in undergraduate science education. *Journal of Science Education and Technology*. 2005. Vol. 14, P. 253–269. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/s10956-005-4425-3>
2. Koval T. I. Professional training in information technologies for future managers-economists: monograph. Kyiv: Lenvit, 2007. 264 p.
3. Lord T. R. A comparison between traditional and constructivist teaching in college biology. *Innovative Higher Education*, 2007. Vol. 21. P. 197–216, URL:

<http://dx.doi.org/10.1007/BF01243716>

4. 4. Manyuk L. V. Training future doctors for professional communication using information and communication technologies at US universities: author's abstract of dissertation.... candidate of pedagogical sciences: 13.00.04. Lviv, 2017. 20 p.
5. 5. Petukhova L. E. Expanding the possibilities of the educational process in the conditions of an information and communication pedagogical environment // Information technologies in education: collection of scientific works. Issue 6. Kherson: KhSU Publishing House, 2010. pp. 32–38.

Литвинчук Леся Михайлівна

доктор психологічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

м. Київ, Україна

**ПРОБЛЕМА ІНТЕГРАЦІЇ ПОТЕНЦІЙНИХ, АКТУАЛЬНИХ І
АКТУАЛІЗОВАНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТИ В
УМОВАХ ДИНАМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

Анотація. Сучасний освітній простір функціонує в умовах соціальної нестабільності та тривалої невизначеності, що особливо загострюється в контексті воєнних викликів та глобальних трансформацій. За таких умов особливої актуальності набуває проблема ресурсного забезпечення особистості суб'єктів освіти, а саме викладачів, студентів, управлінців освіти. Наукова проблема полягає у необхідності концептуального уточнення структури ресурсності особистості; визначення механізмів переходу ресурсів із потенційного стану в актуалізований та обґрунтування умов їх ефективного використання в освітньому середовищі невизначеності. Проведений теоретико-аналітичний розгляд засвідчує, що ефективна підтримка суб'єктів освітнього простору в умовах невизначеності має ґрунтуватися на системному розвитку ресурсного потенціалу особистості. Передусім це передбачає цілеспрямоване впровадження рефлексивних практик, які забезпечують усвідомлення індивідуальних ресурсів, їх актуалізацію та регуляцію психоемоційних станів. Вагомого значення набуває інтеграція адаптивних освітніх технологій, що дозволяють гнучко реагувати на змінні освітні потреби та рівень готовності здобувачів освіти.

Ключові слова: ресурсність суб'єкта освіти, потенційні ресурси, здатністю до актуалізації, невизначеність, життєстійкість.

Основний текст статті

У сучасній психології сформовано кілька впливових підходів до розуміння ресурсності особистості. Ресурси є ключовими детермінантами подолання стресу та підтримання адаптації. У межах салютогенного підходу А. Антоновського ресурси розглядаються як чинники, що забезпечують відчуття узгодженості та життєстійкість.

Сучасний аналіз наукових джерел свідчить, що особистісні ресурси виконують функції:

- саморегуляції;
- подолання труднощів;
- забезпечення психологічного благополуччя [1].

Психологічна наука дедалі активніше звертається до ресурсного підходу як методології пояснення адаптивності, стресостійкості та професійної ефективності особистості. Особистісні ресурси розглядаються як індивідуально-психологічні характеристики, що забезпечують успішне функціонування та досягнення психологічного благополуччя [1,с.74]. Водночас у сучасних дослідженнях недостатньо розмежовано потенційні, актуальні та актуалізовані ресурси, що ускладнює як теоретичне моделювання, так і практичну підтримку суб'єктів освітнього процесу.

Вітчизняні науковці акцентують на зв'язку ресурсності з резильєнтністю, адаптивним копінгом, посттравматичним зростанням [3]. Підкреслюється, що в умовах воєнного часу внутрішні ресурси набувають критичного значення для психічного функціонування та адаптації особистості [2]. О. Штепа доводить, що психологічна ресурсність виступає провідним чинником саморозвитку студентів і визначає їхню здатність до професійного становлення. Проте попри значну кількість праць, аналіз показує низку суперечностей, а саме: недостатня диференціація станів ресурсів, переважання статичного розуміння ресурсності,

слабка інтеграція ресурсного підходу з педагогічними моделями, обмежена увага до освітнього контексту невизначеності. Отже, проблема потенційних, актуальних та актуалізованих ресурсів особистості суб'єктів освітнього простору в умовах невизначеності не докінця розкрита.

У межах даного дослідження обґрунтовується положення, що ресурсність особистості суб'єктів освітнього простору є динамічною багаторівневою системою, яка функціонує у трьох взаємопов'язаних модулях:

Потенційні ресурси латентні можливості особистості, які не включені у діяльність, існують як резерв розвитку та можуть бути неусвідомленими. До них належить когнітивний потенціал, ціннісно-сміслові орієнтації, приховані здібності, резерви психологічної стійкості.

Проте, слід розрізняти поняття актуальні ресурси і актуалізовані ресурси. Для досліджень у сфері освіти в умовах невизначеності принципово важливо операціоналізувати ці конструкти окремо, оскільки саме розрив між наявністю ресурсу та його актуалізацією часто зумовлює зниження адаптивності й психологічної стійкості здобувачів освіти.

У науковій літературі ресурси особистості визначаються як сукупність внутрішніх і зовнішніх можливостей, що забезпечують ефективність діяльності, адаптацію та психологічне благополуччя [5, 6, 7]. Водночас їх функціональний статус є динамічним і залежить від рівня включеності у регуляцію поведінки.

Актуальні ресурси доцільно трактувати як такі, що наявні у структурі особистості та доступні для використання у певний період життєдіяльності. Вони відображають ресурсну готовність суб'єкта, його наявний потенціал саморегуляції та подолання труднощів. Проте актуальність ресурсу не означає його обов'язкове використання у конкретній ситуації. У цьому значенні актуальні ресурси перебувають у стані функціональної доступності, але можуть залишатися латентними щодо поточних вимог діяльності.

Натомість актуалізовані ресурси становлять ту частину ресурсного потенціалу, яка усвідомлена суб'єктом, мобілізована та безпосередньо включена у регуляцію діяльності й поведінки. Актуалізація виступає процесуальним

механізмом переведення ресурсу зі стану потенційної готовності у стан реального функціонування. Дослідники підкреслюють, що саме актуалізовані ресурси забезпечують безпосередній адаптаційний ефект, оскільки пов'язані з рефлексією, ефективними копінг-стратегіями та переживанням самоефективності [4]. Таким чином, актуальні ресурси відображають доступний ресурсний фонд особистості, тоді як актуалізовані - його дієву частину, включену у процес подолання життєвих і професійних викликів.

Перспективним напрямом є персоналізація освітніх траєкторій, яка забезпечує узгодження індивідуальних можливостей, темпу навчання та освітніх цілей суб'єктів освіти. У цьому контексті особливої значущості набувають програми розвитку резильєнтності, спрямовані на формування життєстійкості, стресостійкості та здатності до ефективного функціонування в умовах невизначеності. Окремо слід підкреслити потенціал цифрових освітніх інструментів. Їх застосування розширює можливості системного моніторингу ресурсних станів суб'єктів освіти, своєчасної діагностики ознак психоемоційного виснаження, адресної та персоналізованої підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галузяк В. М., Бойко В. Дослідження особистісних ресурсів у зарубіжній психології // Наукові записки ВДПУ. 2023. Вип. 74. С. 78-88.
2. Мельник О. А. Актуальні здібності як внутрішні ресурси особистості / О. А. Мельник. Київ : Гельветика, 2025. 168 с.
3. Музичко Л. В. Психологічна ресурсність особистості та її резильєнтність //
4. Казібекова В. Ф. Психологічні ресурси особистості в умовах сучасних суспільних трансформацій // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2018. Вип. 3, т. 1. С. 47-54.
5. Hobfoll S. E. Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress // American Psychologist. 1989. Vol. 44, No. 3. P. 513-524. DOI: 10.1037/0003-066X.44.3.513

6. Пезешкіан Н. Позитивна психотерапія / Н. Пезешкіан. Київ : Основи, 2002. 256 с.
7. Штепа О. С. Психологічні ресурси особистості: теоретико-методологічний аналіз // Психологічний часопис. 2018. № 4(14). С. 78-89.

Yevhen Kuznietsov

PhD-student

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

**INNOVATIVE MICRO-CREDENTIALS TOOLKIT FOR DEVELOPING
DIGITAL SKILLS OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS
WITHIN EUROPEAN GREEN DEAL PARADIGM**

Abstract. The article has substantiated an innovative toolkit for developing digital skills of future vocational education teachers (Master's students) within the Moodle platform. Special emphasis has been placed on integrating «green» components into the educational process in accordance with the European Green Deal. The author has proposed and experimentally verified three specialized micro-credentials: «Sustainable Digital Content Design», «Eco-efficient Virtual Moodle Management», and «Digital Well-being and Green Literacy». It has been proved that the development of these skills significantly increases the competitiveness of graduates in both Ukrainian and European labor markets. By the results of the experimental study, it has been confirmed that a modular approach via micro-credentials ensures the effective development of digital skills, a high level of professional adaptability, and readiness of future educators for the «Twin Transition» challenges.

Keywords: digital skills development, innovative tools, micro-credentials, future vocational education teachers, European Green Deal, competitiveness, Moodle.

1. THE "TWIN TRANSITION" IN VOCATIONAL EDUCATION

The modern educational landscape is currently defined by the strategic imperatives of the European Green Deal and the Digital Decade, which together formulate a new vision for European sovereignty and sustainability. For future vocational teachers, digital skills no longer rests solely on traditional pedagogical knowledge or isolated technical expertise. Instead, it requires a sophisticated ability to manage and harmonize the complex intersection of digital technology and environmental responsibility.

This convergence, widely conceptualized as the 'Twin Transition', demands a paradigm shift in teacher training. Educators must now serve as catalysts for change, bridging the gap between high-tech digital tools and low-carbon instructional strategies. The Twin Transition implies that every digital advancement in the classroom must be evaluated through the lens of its ecological footprint, ensuring that the digital evolution of vocational education directly supports the transition to a climate-neutral economy by 2050.

The Initial State: Digital Burnout and Inefficiency

Preliminary research into the baseline state of Master's students reveals a concerning and pervasive phenomenon of 'Digital Smog', a state of cognitive and environmental pollution caused by suboptimal technology usage. The diagnostic phase of our study indicates that students are consistently overwhelmed by the sheer volume of unorganized data and deeply ingrained, inefficient digital habits. This systemic fragmentation of the learning environment manifests through several critical dimensions.

- **Systemic Digital Burnout.** There is a profound level of mental exhaustion and cognitive overload reported by both male and female students. This burnout is not merely a result of screen time, but a consequence of 'technostress' and the inability to disconnect from demanding digital streams.

- **Marginal Digital Efficiency.** Empirical measurements show a baseline of only 15% efficiency. This alarming figure is primarily driven by disorganized digital clutter, redundant file versions, and the lack of a structured personal data

management system, which leads to significant time loss during the educational process.

- Excessive Resource Wastage and Carbon Impact. The study highlights a critical lack of awareness regarding the environmental cost of digital activities. Inefficient energy consumption, powered by unnecessary server requests and high-intensity data processing, contributes to a substantial yet invisible carbon footprint.

This initial diagnostic state underscores the urgent need for a transition from chaotic consumption to a sustainable and eco-efficient digital workspace (Fig. 1).

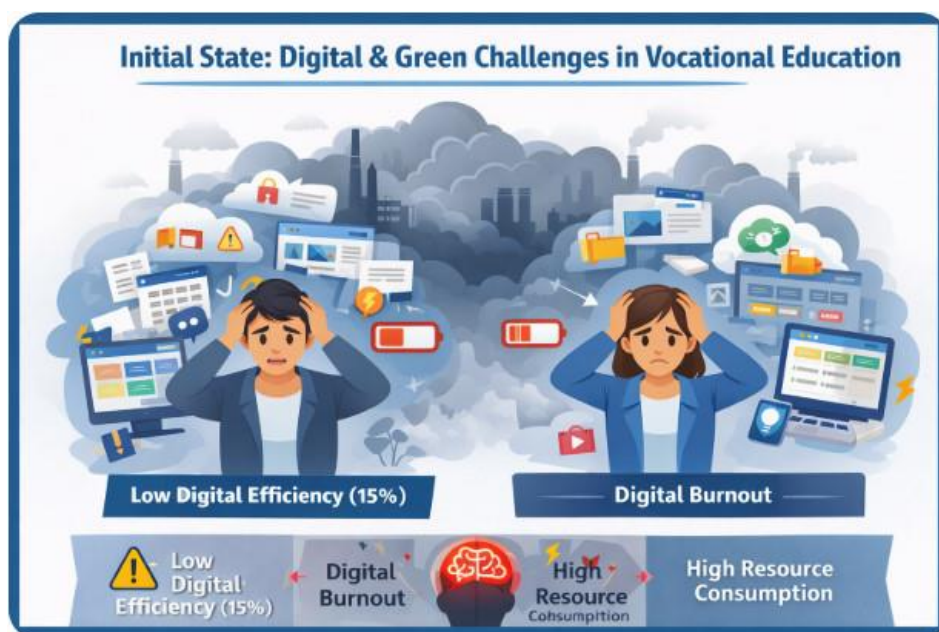

Fig. 1. Initial State: Digital & Green Challenges

Source: Created by the author using a digital tool

The data presented in Figure 1 highlights a critical pedagogical gap: students possess digital tools but lack the systemic skills to use them sustainably. The high level of "digital smog" directly correlates with psychological exhaustion, necessitating a modular intervention to restructure their digital habits.

2. METHODOLOGY: THE MICRO-CREDENTIALS FRAMEWORK

To systematically address the aforementioned challenges of digital burnout and resource inefficiency, the study implements a comprehensive toolkit consisting of three modular micro-credentials. This framework is strategically hosted within the

Moodle Learning Management System environment, which serves as the primary ecosystem for pedagogical intervention.

The choice of Moodle is deliberate, as it allows for a highly controlled yet flexible integration of 'green' digital practices directly into the Master's students' workflow. The methodology focuses on a step-by-step transformation of student competencies, moving from the structural organization of data to the optimization of virtual infrastructures and, ultimately, to the psychological resilience of the educator. Each micro-credential is designed as a self-contained learning unit that combines theoretical insights with practical, energy-efficient tasks, ensuring that the 'Twin Transition' is not merely studied but actively practiced within the digital learning space. This modular structure provides a scalable and adaptable model for vocational training, allowing for precise measurement of skill acquisition at each stage of the experimental process.

2.1. Sustainable Digital Content Design

This fundamental module shifts the pedagogical focus from 'content volume' – which often leads to data obesity – to the more refined concept of 'content ecology'. Within this framework, future educators are trained to perform comprehensive audits of their digital assets, learning to recognize and mitigate the hidden environmental costs associated with massive data storage and transmission. The curriculum emphasizes that every byte of data stored in a cloud environment consumes physical energy and requires server cooling, thus contributing to global carbon emissions.

To master this eco-centric approach, students develop several Key Competencies.

- **Advanced Data Compression.** Implementing techniques to minimize file sizes without any perceptible loss in instructional quality;
- **Energy-efficient Format Selection.** Choosing file types (such as WebP for images or specific coding for videos) that require less processing power and bandwidth;
- **Strategic Cloud Optimization.** Mastering logical storage architectures to eliminate redundant copies and reduce the energy load on global data centers.

The resulting Impact of this training is transformative. Students successfully achieve a 'Developed State' defined by Optimized Content. This mastery leads to a verified 85% reduction in the carbon footprint of their digital instructional materials, proving that sustainable design is a powerful tool for environmental conservation in the educational sector (Fig. 2).

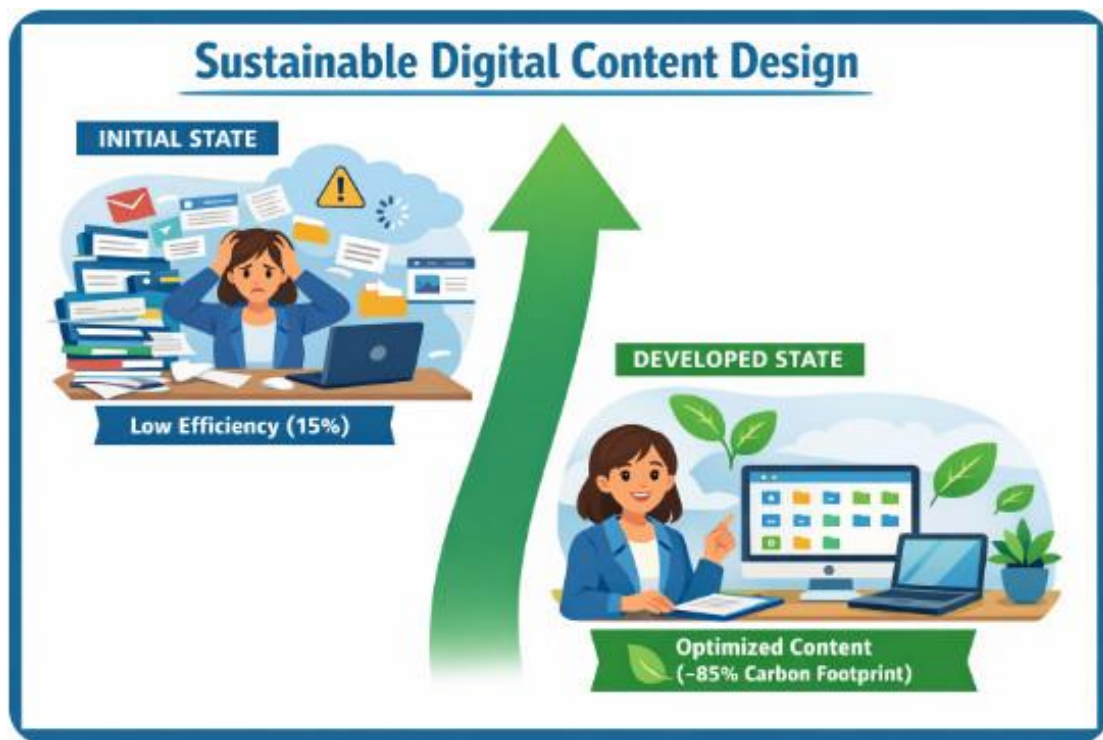

Fig. 2. Sustainable Digital Content Design

Source: Created by the author using a digital tool

Through the first micro-credential, students achieve "Optimized Content". This results in an 85% reduction in the carbon footprint of their digital materials, fostering a sustainable approach to content creation and data management.

2.2. Eco-efficient Virtual Moodle Management

Moving beyond content, this module addresses the infrastructure of learning. Moodle is transformed from a heavy resource consumer into an eco-friendly workspace (Fig. 3).

- Key Competencies. Optimizing server requests, automating energy-heavy routine tasks, and implementing energy-saving protocols.

- Impact. Participants reach +90% efficiency, utilizing "solar-powered digital thinking" to manage virtual groups with minimal waste.

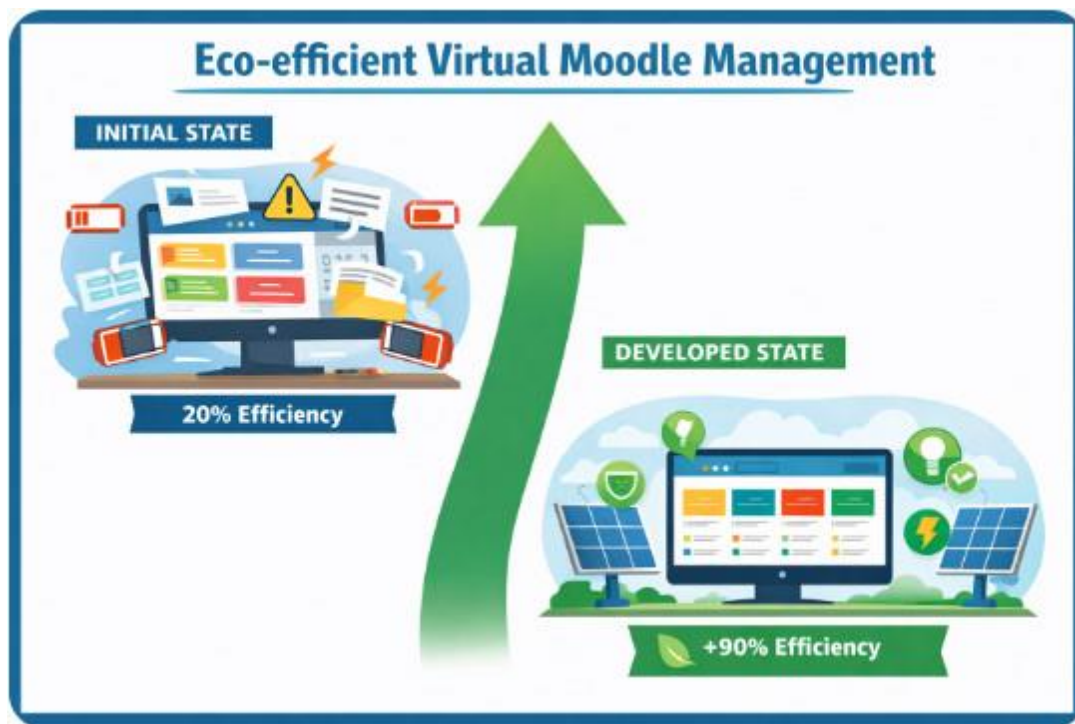

Fig. 3. Eco-efficient Virtual Moodle Management

Source: Created by the author using a digital tool

By implementing "Eco-efficient Management," students reach +90% efficiency. This progress is achieved through utilizing energy-saving protocols and "solar-powered digital thinking," which minimizes server load and optimizes virtual group interactions.

2.3. Digital Well-being and Green Literacy

The final pillar of the toolkit addresses the most critical human element of the Twin Transition – the mental health and psychological resilience of the educator. In an era of hyper-connectivity, the boundaries between professional and personal digital spaces often dissolve, leading to cognitive overload. This module introduces 'Green Literacy' not only as an environmental concept but as a metaphor for a clean, sustainable, and non-toxic internal mental environment. Future teachers learn that

their professional longevity depends on their ability to maintain a healthy relationship with technology.

To achieve this state of digital equilibrium, students focus on several Key Competencies.

- **Intelligent Screen Time Management.** Developing personalized schedules that prioritize deep work and cognitive rest, reducing the biological and psychological strain of constant device usage.

- **Rigorous Notification Hygiene.** Implementing technical and behavioral strategies to eliminate 'digital noise,' allowing for sustained focus and preventing the fragmentation of attention.

- **Ethical and Mindful Digital Consumption.** Cultivating a conscious approach to information intake, where students evaluate the quality, necessity, and emotional impact of the data they consume.

The Impact of this intervention is profoundly visible in the students' quality of life. By mastering the delicate balance between digital productivity and mindfulness, participants successfully improve their well-being from a critical 15% baseline to a robust +85% well-being. This transition empowers future educators to model healthy digital behaviors for their students, ensuring a human-centered approach to vocational training (Fig. 4).

Fig. 4. Digital Well-being and Green Literacy

Source: Created by the author using a digital tool

The transition shown in Figure 4 demonstrates the shift from digital overwhelm to mindfulness. Master students achieve +85% well-being by mastering "Green Literacy" and balanced screen time, which are essential for long-term professional resilience.

3. DISCUSSION: ACHIEVING INTEGRATED PROFESSIONAL SKILLS

The experimental study confirms that specialized digital skills do not function in isolation; instead, they operate as a cohesive system of practical abilities. Through the implementation of the proposed toolkit, these individual technical capabilities converge into a holistic set of Integrated Professional Digital Skills. This integration represents a shift from theoretical knowledge to the actual application of 'green' digital practices in real-world pedagogical scenarios.

The empirical data indicates several key transformative effects.

- Synergy and Exponential Skill Growth. The integration of the three specialized modules leads to an overall +80% increase in the development of digital skills. This synergy proves that the practical mastery of 'content ecology' and 'eco-efficient management' creates a positive feedback loop. This loop significantly accelerates the

acquisition of technical proficiency, making the mastery of complex digital tools both faster and more sustainable for the educator.

- **Professional Readiness and Skill Leadership.** Graduates emerge not merely as technically literate teachers, but as 'Twin Transition' skill leaders. They appear confident and professionally ready to meet the high demands of the European labor market. They possess a unique, hands-on ability to implement sustainable digital workflows – a specific skill set that is currently in high demand across EU vocational institutions seeking to reduce their environmental impact.

- **Practical Scalability of the Skillset.** The modular nature of micro-credentials allows for the rapid updating of specific skills and seamless adaptation to various vocational fields. Whether in engineering or the arts, this skill-based framework can be recalibrated to meet specific sectoral requirements without losing its core focus on energy-saving and carbon-neutral digital operations.

As the final results demonstrate, the transition concludes with the formation of an educator who possesses the practical mastery to act not just as a consumer of technology, but as a strategic manager of a sustainable digital-ecological environment (Fig. 5).

Fig. 5. Final State: Integrated Skills Achieved

Source: Created by the author using a digital tool

As illustrated in Figure 5, the transition concludes with the formation of an "Integrated Professional Digital Skills". This holistic state ensures that the future educator is not only a consumer of technology but a sustainable manager of the digital-ecological environment.

4. CONCLUSION

The implementation of the "Innovative Micro-credentials Toolkit" has emerged as a strategic step toward strengthening Ukraine's intellectual and digital sovereignty. During these pivotal times for the nation, the vocational education teacher has transformed into an architect of the future, preparing the workforce for a new, high-tech, and ecologically conscious state. The proposed model of digital skills transformation, facilitated by a three-level system of micro-credentials, has ensured the preparation of specialists capable of elevating Ukrainian education to the level of leading European standards.

The development of digital skills within this toolkit has been realized through three key vectors.

1. **Technological Resilience and Sustainable Design.** Through the first micro-credential, educators have mastered sustainable data management skills. This has laid the foundation for creating high-quality Ukrainian educational content that meets energy efficiency requirements and has ensured the rational use of national resources.

2. **Innovative Leadership in Virtual Management.** The second module has formed practical skills for eco-efficient Moodle management. This has allowed Ukrainian educators to act as digital leaders capable of optimizing learning processes in accordance with the priorities of the European Green Deal.

3. **National Resilience and Mental Well-being.** The third micro-credential has focused on the development of digital balance and "Green Literacy" skills. Educated on the principles of ethical consumption, these teachers have become examples of professional longevity and psychological resilience for the new generation of Ukrainian citizens.

This framework has served as a vital bridge toward a sustainable, human-centered digital future. By linking digital proficiency with environmental responsibility, the research has established a strong educational front ready for global challenges. Such results represent a significant contribution to the formation of the nation's intellectual might and its successful establishment within the European family.

Oleh Halushchak

PhD student

Carpathian National University
named after Vasyl Stefanyk
Ivano-Frankivsk, Ukraine

**USE OF THE CASE METHOD IN THE CONTEXT OF FORMING
LINGUISTIC-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE
ECONOMISTS**

Abstract. The article reveals the problem of using the case method in the training of future specialists in economic specialties in the higher education system. It is emphasized that the case method contributes to the development of critical thinking, teaches to systematically solve current problems of education and future professional activity in a close relationship between theory and practice. It is emphasized that the use of the case method contributes to the formation of such qualities that are necessary for future economists to carry out innovative professional activities. It is proven that the use of the case method in the process of training future economics specialists contributes to the formation of linguistic and communicative competence. The case method allows you to study complex professional tasks, analyze and develop action programs that are close to future professional situations.

Keywords: case method, future economists, linguistic and communicative competence, professional speech.

The reform of higher education in Ukraine, which is taking place today, places increased demands on the training of competitive future specialists, who must not only be armed with high-quality professional knowledge, but also be able to use it in various professional situations. An undeniable fact of the successful implementation

of professional activities by future specialists in any field is high-quality preparation for its implementation. It should be noted that the role of ICT in the professional training of future economists is constantly growing, contributing to the increase in interest in ICT itself, their use in professional activities, and the solution of a wide range of research and educational tasks.

Innovations in education are a stimulus for the formation of innovative competence of a specialist. According to O. Budnyk, “the innovative competence of a modern specialist is seen in his ability to use the best European educational technologies in professional practice. Dynamic changes in education in the context of its integration into the global educational space pose new challenges to teachers in preparing for the effective performance of their professional functions, taking into account innovations” [1, c. 78].

Given the above, one of the most effective methods of training future teachers for innovative professional activities is the case study method.

Domestic researchers O. Kovalenko, S. Lysenko, S. Sysoeva, L. Stefan, etc. developed the theoretical foundations of the case method as an innovative method that promotes the development of critical thinking, teaches to systematically solve current problems of learning and future professional activity in a close relationship between theory and practice.

In the process of analysing scientific and pedagogical literature, it was found that the case method is a tool that allows you to apply theoretical knowledge to solve practical problems. The method contributes to the development of independent thinking in students, the ability to express and take into account an alternative point of view, and to express your own in a reasoned manner. With the help of this method, students have the opportunity to demonstrate and improve analytical and evaluative skills, learn to work in a team, and find the most rational solution to the problem.

In our opinion, it is advisable to use different types of cases: cases for teaching methods of analysis and assessment of the situation, cases for illustrating the essence of the problem or options for its solution, cases for teaching methods of problem solving and decision-making. The choice of a specific situation for a case should be

carried out with an orientation to specific training goals, and within the framework of the study - to situations oriented to the disclosure of real relationships that arise in different conditions of economic practice [2].

According to N. Marchenko, the case-study method "provides for a comprehensive analysis of the presented situation of professional activity, which is discussed during an open discussion and contributes to the development of decision-making skills among case-study participants"[3].

According to the European Case Clearing House classification, cases are divided into:

- case studies (describe only one case);
- supporting cases (the basis for working on other cases);
- case exercises (the practical application of contract techniques and ways to solve the problem);
- case examples (a kind of reverse analysis of the situation);
- complex cases (teach to separate essential information from secondary);
- case solutions (a built-up plan of action in the circumstances) [3, p. 152].

It should be noted that the use of the case method contributes to the formation of such qualities that are necessary for future economists to carry out innovative professional activities, namely: the ability to make and make decisions; the ability to learn; readiness for change and flexibility; the ability to work with information; communication skills, etc.

In the study, we consider the case method as a teaching method that uses the description and analysis of real production situations in order to form in the future economist a certain experience in solving problems in professional activities.

Therefore, the use of the case method in preparing future economists for innovative professional activity is particularly significant, since its application in the educational process requires maximum approximation of students to real situations of professional activity and making adequate decisions. With the help of this method, future economists have the opportunity to study complex professional tasks, form the

ability to identify problems, analyze and develop action programs that allow them to act thoughtfully in a real situation in the future.

REFERENCES:

1. 1. Budnyk O. Innovative competence of a teacher: best european practices. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 2019. Vol. 6, No. 1. P. 76-89.
2. 2. Kozubtsov I. M., Kozubtsova L. M. Genesis of the concept of competence in scientific and pedagogical literature. Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. 2014. Issue 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_2_8
3. 3. Marchenko N. Forms of teacher training. Current issues in the humanities. 2019. Issue 24, Vol. 2, pp. 148–153.

Варавка Ірина Петрівна
Варванський Павло Андрійович
В'юшкова Тамара Іванівна
Омельчак Еліна Юрївна

спеціалісти вищої категорії, викладачі-методисти

Комунальний заклад

«Запорізький медичний фаховий коледж»

Запорізької обласної ради

м. Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) НА ЗАНЯТТЯХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. Досліджено зміст поняття штучний інтелект у фармації; визначено методи використання ШІ в освітньому процесі коледжу на заняттях фармацевтичних дисциплін.

Ключові слова: штучний інтелект (ШІ), учасники освітнього процесу, кон'юнктура фармацевтичного ринку, фасилітована технологія.

Фармацевтична галузь, незважаючи на складні умови повномасштабного вторгнення РФ на територію України, динамічно розвивається, постійно змінюється та покращує технологію виробництва лікарських засобів. Кон'юнктура фармацевтичного ринку показує нагальну потребу розширення асортименту лікарських засобів, набуття нових знань менеджменту та маркетингу у фармації [5], ефективних підходів до співпраці із споживачами, а також гостру потребу у кваліфікованих кадрах: фармацевтах та асистентах фармацевтів.

Для оптимізації процесу обробки великої бази даних фармації, починаючи від процесу розробки лікарських засобів [4], тестування лікарських препаратів, аналізу токсичності та безпеки - до реклами препаратів, розуміння поведінки і попиту цільової аудиторії, стратегій маркетингових кампаній та створення дизайну упаковок ліків на допомогу приходять штучний інтелект (ШІ), заощаджуючи час, гроші та зменшуючи ризики у вигляді ускладнень, наприклад, небажаних побічних дій для пацієнтів під час вживання нових лікарських засобів тощо. Автоматизація у фармацевтичній індустрії на основі штучного інтелекту спрощує процес виробництва, покращує контроль якості та оптимізує реалізацію та поширення продукції [2,7].

Так, у 2020 році у своїй роботі Schneider та співавтори (2020) продемонстрували значну ефективність цифрових методів у розробці ліків, а також надали плідну думку про різні аспекти фармакотерапії, таким чином, залучення ШІ стає потужною та перспективною технологією фармацевтики [2,3,9]. У травні 2021 р. Міжнародна фармацевтична федерація (FIP) опублікувала вичерпний звіт про Глобальну структуру цифрової освіти в галузі охорони здоров'я. Цей звіт є першим у своєму роді, який демонструє глобальні ініціативи, які інтегрують цифрове здоров'я у фармацевтичну освіту та в роботу аптеки [2,10].

Штучний інтелект (ШІ) і, зокрема, методи, засновані на даних (наприклад, машинне навчання), є перспективними радикальними перетвореннями економічних і соціальних систем у всьому світі. Це допомагає людям робити більш точні прогнози та приймати рішення. Згідно з прогнозами, до 2030 р. ШІ додасть світовій економіці 15 трлн дол. США. Нині ШІ є одним із пріоритетів політики більшості країн як на національному, так і на міжнародному рівні. Чимало ініціатив національних урядів зосереджені на використанні додатків ШІ для розвитку та економічного зростання. Окрім того, ШІ є одним із пріоритетів на порядку денному таких міжнародних та регіональних організацій, як G7 ("Велика сімка"), G20 ("Група двадцяти"), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), Організація з економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Європейського Союзу (ЄС), Ліги арабських держав (ЛАД), Африканського союзу (АС) та інших. Цей міжнародний діалог спрямовано на формування загального розуміння нових технологій ШІ. Організація Об'єднаних Націй (ООН) також має численні поточні ініціативи, що пов'язані з ШІ, з метою визначення принципів і політичних пріоритетів для ШІ, спрямованих на прискорення прогресу в досягненні Цілей ООН у сфері сталого розвитку (ЦСР) [11].

Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні в пріоритетних галузях економіки до 2026 року, підкреслює важливість застосування ШІ [8].

Розуміючи нагальну потребу реалізації Концепції, яка полягає у забезпеченні фармацевтичними фахівцями, обізнаними у роботі ШІ, та впровадженні елементів його використання під час навчання здобувачів (денної та заочної форм навчання) згідно до Стандарту фахової передвищої освіти спеціальності 226 Фармація, промислова фармація викладачі фармацевтичного відділення Запорізького фахового медичного коледжу виокремлюють три напрямки застосування засобів на основі ШІ в освітньому процесі [8]:

1) системи, спрямовані на оптимізацію управління освітнім процесом, а саме: е-сервіси, як засоби електронної взаємодії здобувачів і батьків з викладачами; онлайн програми для щоденної організації роботи закладу освіти (онлайн моніторинг успішності студентів та контроль відвідування ними занять); ведення освітньої діяльності у дистанційному режимі; створення безпаперової форми документації; для адміністрації - внутрішня система забезпечення якості освіти за допомогою інформаційних систем на базі ШІ для ефективного управління закладом освіти;

2) системи, спрямовані на індивідуалізацію навчання здобувачів. Штучний інтелект зручно використовувати для визначення рівня засвоєння здобувачами навчального матеріалу, моніторингу виконання самостійної позаадиторної роботи, взаємодії викладачів як фасилітаторів та формування індивідуального

підходу до студентів під час проведення дистанційного навчання, надання рекомендацій щодо кращої адаптації здобувачів до електронних засобів із застосуванням віртуальної та доповненої реальності для оптимального поєднання з машинним навчанням. Навчальні заняття, розроблені з використанням штучного інтелекту, адаптовані до рівня знань кожного здобувача, надаючи додаткові завдання для тих, хто швидше засвоює матеріал, або - додаткову підтримку тим, хто потребує додаткового часу та ресурсів, тобто дозволяє розвиватися у власному темпі та за власними інтересами; а також миттєвий зворотній зв'язок дозволяє вчасно коригувати власні дії та виправляти помилки під час самоперевірки домашніх завдань;

3) системи, що спрямовані на підтримку викладачів. Постійно створюють ефективні додатки для роботи педагогів із застосуванням ШІ, призначених допомагати викладачам зменшити робоче навантаження та підвищити креативність навчального матеріалу для здобувачів шляхом: покращення методів оцінювання, що дозволяє оперативно реагувати на потреби студентів та поглиблювати обговорення проблемних питань та ситуаційних задач; автоматизації рутинних завдань, такі як перевірка домашніх завдань чи організація розкладу, звільняючи час педагога для більш творчої та індивідуальної роботи зі здобувачами; аналітики та розробці стратегій для покращення якості навчання; створення інтерактивних матеріалів, що сприяють залученню до професійних дисциплін; мотивації до навчання з використанням цікавих ігор та конкурсів за допомогою штучного інтелекту, що створює індивідуалізовані мотиваційні стратегії, враховуючи інтереси та потреби кожного студента.

Впровадження ШІ в освіту – це складний процес, який потребує уважного планування, співпраці усіх учасників освітнього процесу та розуміння впливу на навчання та суспільство, підкреслює важливу роль вчителя, як ментора, покращує та індивідуалізує процес навчання, а також створює нові можливості для відкриття нових перспектив для покращення освітнього процесу в цілому та

забезпечує готовність молодого покоління до викликів та вимог ринку праці сучасного світу.

Так на заняттях фармакології та інших дисциплінах професійно-практичного циклу фармацевтичного профілю, приділяють увагу вивченню елементів штучного інтелекту та міждисциплінарному зв'язку з інформаційними технологіями в медицині та фармації [1,3]. Так, робота з GPT-чатом [6] (остання версія GPT на момент січня 2025 року — це GPT-4, потужна модель, яка підтримує як тексти, так і зображення, і забезпечує покращену точність, креативність та здатність до розуміння складних запитів), який дозволяє здобувачам підвищувати свій рівень знань у складанні ЄДКІ написання Інтегрованого тестового іспиту Крок-М; на практичних заняттях продуктивно пропрацювати значний обсяг навчальної необхідної інформації, виокремити найголовніше, а викладачам – креативно та інтерактивно подати складний викладацький матеріал практики та самостійної позааудиторної роботи, провести поточне та підсумкове тестування, а отже підготувати плацдарм для забезпечення кваліфікованими фаховими молодшими бакалаврами для ринку праці або подальшого навчання у вищих закладах освіти.

Впровадження штучного інтелекту в освіту створює потужні можливості для інновацій та покращення освітнього процесу, але водночас підкреслює неперевершену роль вчителя у формуванні повноцінної та глибокої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності 226 Фармація, промислова фармація: наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2023 р. № 700.
2. Журнал «Медична освіта» № 1 (2024) Світовий досвід та перспективи застосування штучного інтелекту в освітньому процесі та у фармацевтичній практиці. Автор(и) Т.М.Потапова, В.Ю.Слесарчук,

- Н.В.Логвиненко DOI: <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2024.1.14582> .
3. Sangave, N.A., & Cheung, Ch. (2022). Artificial Intelligence Applications in Education and Pharmacy Practice. Retrieved from: URL: <https://www.pharmacytimes.com/view/artificial-intelligence-applications-in-education-and-pharmacy-practice>.
 4. Chan, H.S., Shan, H., Dahoun, T., Vogel, H., & Yuan, S. (2019). Advancing drug discovery via artificial intelligence. Trends in pharmacological sciences, 40(8), 592-604. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tips.2019.06.004>.
 5. Електронний журнал Аптека online, № 45 (1416), 20 Листопада 2023 р. Штучний інтелект як ефективний інструмент в умілих руках: яка користь для Фарми? URL: <https://www.apteka.ua/article/680233>.
 6. Електронний журнал Аптека online, 05 Квітня 2024 2:57, Новини фармацевтики та фармації. Як штучний інтелект вплинув на фармацевтичну галузь? URL: <https://www.apteka.ua/article/691311>.
 7. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довідковий бюллетень. Випуск 18, с.67, 2023 р. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського м. Київ, Україна. Штучний інтелект як інноваційна інформаційна технологія у педагогічних дослідженнях (аналітичний огляд). Автор-упорядник: А.Г.Гуралюк. ORCIDiD: 0000-0002-7497-5746. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739798/1/VNIASO-AHS%20of%20Edu%26Sci-RB-18-2023-67-79.pdf>.
 8. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. ISSN 1992-5786, с.46. Штучний інтелект у сучасній освіті: трансформація ролі вчителя, підвищення якості навчання та нові можливості для учнів. Л. М. Гуназа. УДК 004.89, 37.018.43 DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.90.8>.
 9. Rethinking drug design in the artificial intelligence era / P.Schneider, W. P. Walters, A. T. Plowright [et al.]// Nat.Rev.DrugDiscov.–2020.–Access mode: URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10089268/3/Fisher%20RETHINK_manuscr

ipt_14Sep2019_final.pdf.

10. Sangave N.A. ArtificialIntelligence Applicationsin Education and Pharmacy Practice / N. A. San-gave, Ch. Cheung.– 2020. – Access mode: URL: <https://www.pharmacytimes.com/view/artificial-intelligence-applications-in-education-and-pharmacy-practice>.
11. Журнал «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ», DOI: <http://doi.org/10.35668/252065242023103> удк 330.47:004 г. О. Андрощук. Політика і стратегії розвитку штучного інтелекту в країнах світу.

Гапон Тамара Євгеніївна

вчитель математики

Криворізька гімназія «Інтелект» Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг, Україна

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТА ГЕЙМІФІКАЦІЯ В КУРСІ ГЕОМЕТРІЇ 7–9 КЛАСІВ: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ АБСТРАКТНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ГЛИБОКОГО РОЗУМІННЯ

Анотація. У статті висвітлюється візуалізація та гейміфікація як інструменти подолання формальностей в геометрії для 7–9 класів. Використовуючи динамічні середовища, такі як GeoGebra, та ігрову механіку, демонструється, як зменшити тривожність учнів та сформувати базові уявлення. Робота підкреслює роль доповненої реальності (AR) та штучного інтелекту (AI) у персоналізації математичної освіти.

Ключові слова: геометрична освіта, візуалізація, гейміфікація, GeoGebra, AR/AI в освіті.

Працюючи в сучасній школі, ми все частіше помічаємо, що традиційні методи викладання геометрії в 7–9 класах потребують серйозного оновлення. Момент, коли учні переходять із початкової ланки до середньої, часто стає для них справжнім випробуванням. Вони раптово опиняються в новому світі, де замість звичних і зрозумілих прикладів панують суворі доведення та складні логічні конструкції. Цей перехід від мислення у картинках до мислення у поняттях наочних образів часто сприймається дітьми як справжній шок. Як наслідок, між їхнім попереднім досвідом і новими вимогами предмета з'являється глибока прірва [8, ст. 14]. Саме в цьому криється причина того, чому геометрія для багатьох підлітків стає незрозумілою та «чужою».

Державний стандарт хоч і ставить у пріоритет розвиток просторової уяви, проте на практиці ми часто бачимо так званий «формалізм»: учні просто заучують формули, не розуміючи їхньої суті [8, ст. 16]. Як влучно зазначають М. І. Бурда та Н. А. Тарасенкова, діти часто сприймають математичні символи як порожні знаки [2, ст. 112]. Наше завдання як педагогів — перетворити цей сухий матеріал на живий дослідницький досвід за допомогою візуалізації та гейміфікації.

Побудова геометричного мислення — це шлях, де не можна перестрибувати через сходинки. Часто ми вимагаємо від учня доведення теореми (високий рівень абстракції), хоча він ще не навчився просто бачити властивості фігури «очима» [7, ст. 82]. Візуалізація тут стає тим самим «когнітивним ліфтом», що допомагає піднятися на потрібну висоту. Водночас гра допомагає нам зняти «математичну тривожність». У гейміфікованому уроці помилка — це вже не трагедія і не «двійка», а просто чергова спроба знайти правильний шлях, що критично важливо для підлітка [5, ст. 34].

Справжнім проривом для вчителя стала поява середовищ на кшталт GeoGebra. Якщо класичний підручник дає нам лише одну статичну картинку [1, ст. 96], то цифрові інструменти дозволяють учневі буквально «мацати» фігуру. Наприклад, досліджуючи суму кутів трикутника в 7 класі, дитина може нескінченно змінювати форму фігури на екрані й на власні очі переконуватися, що сума завжди лишається 180° [6, ст. 54]. Це формує справжню візуальну грамотність: учень не просто вірить вчителю на слово, а самостійно відкриває закон через дію.

Я часто запитую себе: чому дитина, яка легко розбирається у складних правилах відеогри, пасує перед ознаками рівності трикутників? Відповідь криється у відсутності миттєвого емоційного відгуку в традиційному навчанні. Коли ми впроваджуємо гейміфікацію, ми змінюємо саму структуру уроку. Геометрія перестає бути «черговою темою», вона стає викликом. Наприклад, замість сухого розв'язування задач на площі, я пропоную учням роль «архітекторів», де кожен прорахунок у формулі веде до «руйнування»

віртуальної будівлі. Такий підхід робить навчання особистісно значущим. Учень 8 чи 9 класу вже не просто рахує сантиметри, він рятує свій проєкт.

Сьогодні роль вчителя математики кардинально змінюється. Ми більше не є єдиним джерелом істини, адже будь-яку формулу дитина знайде в смартфоні за три секунди. Наша нова роль — бути ментором, фасилітатором, який керує дослідницьким процесом. Часто в класі виникають дискусії: «А чому ми не можемо застосувати цю теорему тут?». І саме візуалізація в реальному часі дозволяє нам не просто сказати «ні», а показати на моделі, чому це не спрацює. Це і є виховання критичного мислення, про яке так багато говорять [3, ст. 110].

Також не варто забувати про прикладну сторону геометрії. У 9 класі дітям надзвичайно важливо побачити, як теореми втілюються в життя. Практичне моделювання, виготовлення розгорток або розрахунок параметрів реальних об'єктів дають дитині відчуття того, що вона є архітектором простору [4, ст. 128]. Це і є справжній діяльнісний підхід у дії. Гейміфікація ж у моїй практиці тримається на трьох речах: прогресії (шлях від «новачка» до «майстра»), здоровому азарті та цікавій історії. Платформи Kahoot чи Wordwall дають миттєвий зворотний зв'язок, що дуже подобається дітям [6, ст. 102]. Це знімає напругу та дозволяє вчителю побачити, хто де «застряг», ще до того, як проблема стане серйозною. Геометричні квести, як-от пошук пропорцій у міській архітектурі, перетворюють вивчення тем на інтелектуальну пригоду [5, ст. 145].

Ще один важливий аспект — це соціальна взаємодія. Геометрія традиційно вважається предметом для одинаків, але групові гейміфіковані завдання доводять протилежне. Коли клас ділиться на команди для вирішення геометричного квесту, учні починають пояснювати матеріал один одному значно краще, ніж це зробив би підручник. Мова підлітка зрозуміліша підлітку, а спільна мета — перемога в грі — стимулює навіть тих, хто раніше вважав себе «гуманітарієм».

Дивлячись у майбутнє (2024–2026 роки), ми бачимо неймовірні можливості доповненої реальності (AR) та штучного інтелекту. AR-додатки

дозволяють буквально «дістати» фігуру з підручника й покрутити її в руках. ШІ ж допомагає нам створювати персоналізовані підказки для кожного учня, враховуючи його темп роботи [3, ст. 67]. Це дозволяє вчителю відійти від середньостатистичного підходу й приділити увагу кожній дитині, навіть у великому класі.

Зрештою, спільна візуальна робота в класі вчить дітей комунікувати, сперечатися й разом шукати істину. Геометрія перестає бути набором мертвих аксіом і стає живим простором для творчості. Тож візуалізація та гейміфікація—це не просто «розваги» на уроці, а стратегічні інструменти, що роблять складну науку доступною та цікавою для кожної дитини. Як педагог, я впевнений: коли дитина не просто зазубрює, а відчуває красу геометричної гармонії через власну дію, ми виховуємо не просто грамотного учня, а творчу особистість, готову до викликів цифрової ери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бевз Г. П., Бевз В. Г., Владімірова Н. Г. Геометрія: підручник для 7–9 кл. закладів загальної середньої освіти. — Київ : Освіта, 2020. — 256 с.
2. Бурда М. І., Тарасенкова Н. А. Методика навчання математики в основній школі: навч. посібник. — Київ : Інтерсервіс, 2019. — 320 с.
3. Вакуленко Т. С. Оцінювання математичної грамотності учнів: нові підходи та цифрові інструменти. — Київ : Логос, 2021. — 184 с.
4. Морзе Н. В., Барна О. В. Методика викладання інформатики та математики в умовах цифровізації освіти. — Київ : Оріон, 2020. — 240 с.
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. — Київ : А.С.К., 2018. — 192 с.
6. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ. — Харків : Факт, 2017. — 224 с.
7. Семенець С. П. Формування геометричних понять засобами динамічної математики. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. — 210 с.

8. Державний стандарт базової середньої освіти. Розділ «Математична освітня галузь». Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 р.

Горяча Лідія Миколаївна

вчитель вищої категорії Вербовецької гімназії

Горяча-Яков'юк Іванна Іванівна

методистка Малої академії наук учнівської молоді

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

Анотація. У роботі розкрито теоретико-методичні засади формування науково-дослідницької культури учнів у процесі навчання фізики в закладах загальної середньої освіти. Обґрунтовано актуальність проблеми в умовах компетентнісного підходу та реалізації концепції Нова українська школа. Визначено сутність і структурні компоненти науково-дослідницької культури учнів, зокрема когнітивний, діяльнісний і ціннісний. Охарактеризовано методичні підходи до розвитку дослідницьких умінь на уроках фізики, зокрема використання проблемного навчання, навчального експерименту, проєктної діяльності та елементів STEM-освіти. Акцентовано увагу на створенні освітнього середовища, що сприяє формуванню критичного мислення, самостійності та відповідальності здобувачів освіти. Узагальнено практичний досвід реалізації дослідницького підходу у викладанні фізики.

Ключові слова: методика навчання фізики; науково-дослідницька культура; компетентнісний підхід; навчальний експеримент; STEM-освіта; дослідницька діяльність; критичне мислення; заклад загальної середньої освіти.

Abstract. The paper substantiates the theoretical and methodological foundations of forming students' research culture in the process of teaching Physics in general secondary education institutions. The relevance of the issue is determined by the implementation of the competence-based approach within the framework of

the New Ukrainian School reform. The essence and structural components of students' research culture (cognitive, activity-based, and value-oriented) are defined. The methodological approaches to developing research skills in Physics lessons are characterized, including problem-based learning, educational experiments, project-based activities, and elements of STEM education. Particular attention is paid to creating an educational environment that promotes critical thinking, independence, responsibility, and academic integrity. The paper summarizes practical teaching experience in implementing a research-oriented approach to Physics instruction.

Keywords: physics teaching methodology; research culture; competence-based approach; educational experiment; STEM education; research activity; critical thinking; general secondary education institution.

Сучасний етап розвитку української освіти характеризується переходом до компетентнісної моделі навчання, що передбачає не лише засвоєння системи знань, а й формування в учнів здатності застосовувати їх у практичній діяльності, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за власні дії. У контексті реалізації концепції Нова українська школа особливої актуальності набуває проблема формування науково-дослідницької культури учнів як складової ключових і предметних компетентностей.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретико-методичні засади формування науково-дослідницької культури учнів у процесі навчання фізики та визначити ефективні педагогічні умови її розвитку в закладах загальної середньої освіти в контексті реалізації концепції Нова українська школа.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати сутність поняття «науково-дослідницька культура учнів» у педагогічній теорії та практиці.
2. Визначити структурні компоненти науково-дослідницької культури (когнітивний, діяльнісний, ціннісний).

3. Охарактеризувати методичні підходи до формування дослідницьких умінь учнів на уроках фізики.

4. Обґрунтувати доцільність використання проблемного навчання, навчального експерименту, проєктної та STEM-діяльності.

5. Визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування науково-дослідницької культури учнів.

6. Узагальнити власний педагогічний досвід щодо реалізації дослідницького підходу у викладанні фізики.

Фізика як фундаментальна природнича наука має значний потенціал для розвитку дослідницьких умінь, оскільки її зміст безпосередньо пов'язаний із пізнанням закономірностей навколишнього світу, експериментальним підтвердженням теоретичних положень і застосуванням отриманих результатів у техніці та повсякденному житті. Методика навчання фізики повинна бути спрямована не лише на передачу знань, а й на формування в учнів цілісного уявлення про науковий метод пізнання.

Науково-дослідницька культура учнів охоплює сукупність знань про методи наукового пізнання, сформованість дослідницьких умінь і навичок, а також відповідне ставлення до пізнавальної діяльності. Йдеться про вміння спостерігати явища, формулювати проблему, висувати гіпотези, планувати та проводити експеримент, здійснювати вимірювання, аналізувати та інтерпретувати результати, робити аргументовані висновки. Водночас важливими є такі особистісні якості, як наполегливість, відповідальність, академічна доброчесність, готовність до співпраці.

Ефективне формування науково-дослідницької культури можливе за умови впровадження діяльнісного та проблемно-пошукового підходів у навчанні. Значну роль відіграє організація навчального фізичного експерименту — фронтального, групового та індивідуального. Лабораторні роботи, дослідницькі практикуми, міні-проєкти сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів та формуванню практичних навичок. Важливо, щоб експеримент не зводився

лише до відтворення інструкції, а передбачав елементи самостійного планування й аналізу.

Суттєвий потенціал має використання проєктних технологій та елементів STEM-освіти, що забезпечують інтеграцію знань із фізики, математики, інформатики, технологій. Реалізація міжпредметних зв'язків дозволяє учням усвідомити практичну значущість фізичних законів, побачити їх застосування в інженерії, енергетиці, інформаційних технологіях. У сучасних умовах доцільним є також використання цифрових лабораторій, віртуальних симуляцій, засобів моделювання, що розширюють можливості експериментальної діяльності та підвищують мотивацію до навчання.

Важливою умовою є створення освітнього середовища, у якому учень виступає активним суб'єктом навчання. Учитель фізики виконує роль фасилітатора й наставника, спрямовує дослідницьку діяльність, підтримує ініціативу та творчий пошук. Поєднання предметної та виховної складової сприяє формуванню відповідального ставлення до результатів власної праці, розвитку культури наукової комунікації та вміння працювати в команді.

Особливого значення набуває розвиток критичного мислення як складової науково-дослідницької культури. Аналіз інформації, перевірка достовірності джерел, уміння аргументовано відстоювати власну позицію є необхідними навичками в умовах сучасного інформаційного простору. Фізика як навчальний предмет створює сприятливі умови для формування логічного мислення та здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Так, розглянемо практичне застосування описаного нами бачення. За приклад беремо урок на тему: «Закони збереження енергії та їх практичне застосування» для 9 класу. Форма уроку: інтегрований дослідницький урок із елементами STEM та груповою проєктною діяльністю.

Починаємо з мотиваційного етапу, який триває в середньому 5 хвилин, де учитель демонструє коротке відео про роботу роликів і автомобілів у лабораторії або симуляції. Цим ми формуємо цікавість до дослідження, стимул до пізнання, усвідомлення практичної значущості фізики.

Одразу після цього переходимо до наступного етапу, де відбувається Постановка проблеми та гіпотези (10 хв). Клас ділиться на групи, кожна отримує завдання: «Яким чином можна мінімізувати втрати енергії при русі тіла по різних поверхнях?» Учні висувують власні припущення (гіпотези) та обговорюють їх. Тут проявляється вміння учнів формулювати проблему, висувати гіпотези та критичне мислення.

Третій етап, запропонований нами, експериментальна робота (15 хв). Використання лабораторних установок або цифрових симуляцій для перевірки гіпотез (постановка датчиків, вимірювання швидкості, висоти, сили тертя). Учні проводять спостереження, роблять заміри та ведуть таблиці результатів. Формуються дослідницькі уміння, навички планування та проведення експерименту, точність у вимірах, командна робота.

Узагальнюючи знання, проведемо обробку та аналіз результатів (10 хв). Групи аналізують дані, будують графіки, роблять висновки щодо законів збереження енергії. Учитель спрямовує дискусію на перевірку висунутих гіпотез. Формуємо в учнів логічне мислення, уміння робити аргументовані висновки, застосування теоретичних знань на практиці.

Та заключним етапом буде презентація та рефлексія (10 хв), де кожна група презентує результати дослідження. Обговорюється, які помилки траплялися під час експерименту, що нового дізналися. Формуємо комунікативні навички, культуру наукової дискусії, відповідальність за результати своєї роботи, самооцінку навчальної діяльності.

Зазначимо про додаткові моменти методичного впливу на нашому прикладі. По-перше, Використання STEM-елементів: поєднання фізики, математики (розрахунки енергії), інформатики (цифрові симуляції), техніки (лабораторні прилади). По-друге, робота над проектом дозволяє закріпити отримані знання в практичному контексті. А під час уроку формуються всі три компоненти науково-дослідницької культури:

Когнітивний – розуміння законів і процесів;

Діяльнісний – проведення експериментів, обробка даних;

Ціннісний – відповідальність, наполегливість, командна взаємодія.

Таким чином, методика навчання фізики, зорієнтована на дослідницьку діяльність учнів, забезпечує формування їхньої науково-дослідницької культури, сприяє розвитку ключових компетентностей і готує здобувачів освіти до успішної самореалізації в умовах сучасного суспільства. Системне впровадження діяльнісних, проєктних та інтегративних підходів у викладанні фізики є важливою умовою підвищення якості природничої освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Міністерство освіти і науки України. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Київ, 2016. 48 с.
3. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 256 с.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2004. 224 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. – Київ : Грамота, 2012. 320 с.
6. Тарасов В. М. Методика навчання фізики в середній школі : підручник для студентів педагогічних закладів освіти. Київ : Освіта, 2003. 304 с.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. – Paris : OECD Publishing, 2019. – 352 p.

Причина Вікторія Вікторівна

заступник директора з навчальної роботи

Іванівського ліцею № 1

Іванівської селищної ради

Херсонської області

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЛІЦЕЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ

Анотація. У статті розкрито особливості організації освітнього процесу в ліцеї в умовах воєнного стану. Проаналізовано ключові виклики, з якими стикаються учні та педагогічні працівники, зокрема організаційні, психологічні та технологічні аспекти. Окрему увагу приділено позитивним результатам діяльності такого закладу освіти, що сприяють збереженню освітнього потенціалу та соціалізації учнів. Визначено важливість подальшого розвитку освітнього середовища в умовах вимушеного переміщення.

Ключові слова: ліцей, освітній процес, дистанційне навчання, безпечне освітнє середовище, освітні виклики, воєнний стан.

Для багатьох закладів освіти зміна звичної форми навчання стала необхідним кроком у відповідь на повномасштабну війну в Україні, яка спричинила суттєві трансформації у функціонуванні системи освіти. Вони були змушені оперативно адаптувати освітній процес до нових безпекових, соціальних та психологічних викликів. Значна їх кількість мала змінити місце розташування та формат роботи, і разом з тим стати важливим гарантом безперервності освіти, створюючи умови для здобуття знань учнями, які були вимушені залишити свої домівки.

Освітній процес ліцею є складною, але необхідною формою організації навчання в умовах сучасних викликів. Він базується на гнучкості, використанні цифрових технологій, психологічній підтримці учнів та професійній майстерності педагогів. А досвід роботи таких закладів демонструє здатність української освіти адаптуватися до складних умов і забезпечувати якісне навчання навіть у кризових ситуаціях. Тож, за таких умов заклад має зберегти якість навчання, а також забезпечити психологічну стабільність усіх учасників освітнього процесу.

Проблеми організації освіти в умовах війни наразі досить активно досліджуються сучасними науковцями у різних аспектах, зокрема Г. Єльнікова, М. Жук, С. Кретович зазначають про управління закладами освіти в умовах воєнного стану; Н. Арістова, Л. Ілійчук, О. Малихін, В. Рогова, І. Хижняк – компенсацію, мінімізацію освітніх втрат в таких умовах; Т. Засєкіна, О. Топузов розкривають особливості функціонування загальної середньої освіти України під час війни та відбудови. Про важливість використання цифрових технологій в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти зазначено у дослідженнях учених: В. Андрієвської, В. Коваленко, В. Лапінського, С. Литвинової, М. Мар'єнко, Н. Морзе, О. Овчарук, Н. Олефіренко, О. Пінчук, О. Соколюк, А. Сухих, Л. Тимчук, та ін.. Окремі аспекти організації дистанційного навчання досліджували М. Бєседіна, К. Власенко, В. Гура, М. Карпенко, Є. Рибалко, А. Хуторського та ін.

Зважаючи на низку публікацій і досліджень з окресленої нами теми, вона потребує ще більш детального аналізу.

Метою статті є аналіз особливостей організації освітнього процесу ліцею в умовах воєнного стану, визначення основних викликів та досягнень його функціонування.

Війна в Україні зумовила глибоку трансформацію всієї системи організації освітнього процесу, яка відбувається в умовах невизначеності, стресу та водночас великої відповідальності перед учнями, батьками й суспільством.

Проблема полягає у необхідності забезпечення безперервності та якості освітнього процесу за умов обмежених ресурсів, частих повітряних тривог, руйнування інфраструктури, переміщення здобувачів освіти та педагогів, а також адаптації до нових нормативних вимог.

У статті проаналізуємо особливості організації освітнього процесу та визначимо основні виклики та досягнення на прикладі функціонування Іванівського ліцею № 1 Іванівської селищної ради Херсонської області, який має юридичну адресу на тимчасово окупованій території (ТОТ), але працює в дистанційному форматі.

Після запровадження воєнного стану ключових змін зазнала форма організації освіти дітей. Ліцей був змушений перейти на дистанційне навчання. Такий підхід дозволив забезпечити безперервність освітнього процесу для учнів, які перебувають у різних регіонах України та за кордоном, а особливо на тимчасово окупованих територіях.

Було адаптовано навчальні плани і розклад. Також запроваджено синхронний та асинхронний режими навчальних занять, оптимізацію навантаження. Це дало змогу врахувати різні часові пояси, технічні можливості учнів і їхній психоемоційний стан. Часто використовуються індивідуальні освітні траєкторії, диференційовані завдання та адаптовані навчальні програми. Такий підхід дозволяє враховувати різний рівень підготовки учнів, які могли пропустити частину навчального матеріалу через вимушене переміщення або перебування в зоні активних бойових дій, в окупації.

Особливої уваги потребувала цифрова трансформація освітнього середовища. Педагоги опанували нові освітні платформи, інструменти онлайн-комунікації, електронні журнали та сервіси для оцінювання. Фактично, дистанційна робота була каталізатором підвищення цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу.

Важливим напрямом змін у ліцеї стала психолого-педагогічна підтримка. В умовах дистанційного навчання зростає роль класного керівника, практичного психолога та соціального педагога. Навчання доповнилося елементами

емоційної підтримки, формування навичок стресостійкості та відновлення відчуття безпеки.

Особлива роль у забезпеченні ефективного освітнього процесу належить педагогам. Їм вдалося попри складнощі швидко адаптуватися до нових умов роботи, опанувати інноваційні цифрові технології, застосовувати інтерактивні методи навчання та підтримувати постійний зв'язок з учнями й батьками. Це дуже важливо, адже професійна згуртованість педагогічних колективів та їхня готовність до інновацій є запорукою успішного функціонування ліцею, який працює дистанційно.

Для формування соціальної активності учнів здійснюється виховна робота, під час якої організуються онлайн-заходи, творчі проєкти, волонтерські ініціативи, що сприяють згуртуванню учнівського колективу та розвитку громадянської позиції молоді. Разом з тим, такі заходи допомагають учням відчувати підтримку та належність до шкільної спільноти.

Не менш значущими стали зміни в управлінні закладом освіти. Адміністрація ліцею перейшла до кризового менеджменту, оперативного прийняття рішень, активної комунікації з батьківською громадою та органами управління освітою. Управління стало більш гнучким, відкритим і командним [3].

Повномасштабна війна в Україні стала серйозним випробуванням для всієї освітньої системи [6]. З труднощами зіткнувся й Іванівський ліцей № 1. Одним із найскладніших викликів стала адаптація учнів і педагогів до нових умов навчання. Більшість здобувачів освіти пережили стрес, пов'язаний із вимушеним переїздом, розлукою з домівкою, друзями та звичним освітнім середовищем. Залишення закладу на ТОТ зумовила втрату матеріально-технічної бази, навчального обладнання та бібліотечних фондів. Руйнування освітньої інфраструктури та вимушене переміщення учасників освітнього процесу ускладнило організацію повноцінного навчального процесу.

Не менш важливою проблемою є і те, що освітня діяльність здійснюється лише у дистанційному форматі [1]. Серед основних назвемо такі:

- не всі здобувачі освіти мають якісне інтернет-з'єднання, сучасні пристрої чи стабільне електропостачання;
- відсутність безпосереднього контакту з учителем і класом зменшує емоційну залученість;
- переривання занять, складнощі з підключенням, втрата матеріалів негативно впливають на якість навчання;
- педагог не завжди може оперативної оцінити рівень розуміння матеріалу;
- не всі традиційні методики ефективні в онлайн-середовищі, виникає потреба у зміні структури уроку, впровадженні інтерактивних форм роботи;
- контроль знань у дистанційному форматі ускладнюється можливістю сторонньої допомоги або використання заборонених ресурсів;
- учні втрачають живе спілкування з однолітками, що впливає на розвиток соціальних навичок;
- тривале перебування перед екраном спричиняє втому, зниження концентрації уваги;
- адміністрації закладу складніше здійснювати системний контроль освітнього процесу.

Також труднощі відчувають і педагоги, оскільки змушені поєднувати роботу в різних режимах навчання, що підвищує професійне навантаження та спричиняє ризик емоційного вигорання.

Викликом є і те, що учні ліцею часто переживають травматичний досвід війни, втрату домівки та соціального середовища, проживають в окупації. Це зумовлює підвищений рівень тривожності та негативно впливає на навчальну мотивацію та академічні результати [5]. Тому педагоги поєднують освітню діяльність із підтримкою психологічного благополуччя дітей.

Попри активне використання дистанційного навчання, проблеми доступу до інтернету, відсутність технічних пристроїв та перебої електропостачання залишаються суттєвими бар'єрами для якісного освітнього процесу [4].

Незважаючи на труднощі, педагогічному колективу Іванівського ліцею № 1 вдалося організувати освітній процес із дотриманням вимог безпечної роботи в

умовах воєнного стану: забезпечити здобуття початкової, базової середньої освіти та повної загальної середньої освіти в закладі, охопити навчанням усіх здобувачів освіти, зберегти контингент учнів. Навчальний заклад слугує центром виховання кожної дитини як громадянина-патріота України, готового взяти на себе відповідальність за самовіддане будівництво країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціально відповідальної держави, забезпечення її національної безпеки, внесок у єдність української нації, сприяння миру та злагоді в суспільстві.

Досягненням є те, що педагогічний колектив відносно швидко адаптувався до нових умов і опанував сучасні технології дистанційного навчання. Учителі постійно впроваджують цифрові навчальні платформи забезпечуючи доступ до освітніх ресурсів і сприяючи безперервності освіти. Використання онлайн-платформ, інтерактивних сервісів та електронних освітніх ресурсів допомагає у підвищенні якості освітнього процесу та формуванні цифрової компетентності учнів. Активне застосування в ліцеї дистанційного навчання дозволяє адаптувати освітній процес до безпекових умов і потреб учнів.

Попри воєнний стан в країні 28 здобувачів освіти ліцею взяли онлайн участь у I етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів серед здобувачів освіти 6 закладів освіти 5 територіальних громад Херсонської області. 17 учасників визнані переможцями I етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів. 10 призерів увійшли до складу учасників II етапу (обласного рівня) Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів, серед них двоє учнів стали переможцями II етапу олімпіад.

Популяризації та збереженню культурної спадщини й культурних цінностей України, зокрема української мови, сприяє участь учнів ліцею у міжнародних, всеукраїнських та регіональних мовних конкурсах. Здобувачі освіти закладу взяли участь у I та II етапах XXIV Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. Усі переможці заявлені на участь у III етапі (обласному) конкурсу. За підсумками II етапу XXIV Міжнародного конкурсу з української мови імені

Петра Ящика серед здобувачів освіти 3-11 класів ліцею 8 учасників посіли призові місця і заявлені на участь у III етапі (обласному) конкурсу.

Виклики не стали на заваді – учні ліцею є активними учасниками і переможцями всеукраїнських та міжнародних дистанційних конкурсів з виховної тематики.

Особливим досягненням у закладі є згуртованість шкільної спільноти. Учні, учителі та батьки об'єднуються задля підтримки один одного, беруть участь у волонтерських ініціативах, благодійних акціях і патріотичних заходах. Це формує активну громадянську позицію молоді та сприяє вихованню відповідальних і свідомих громадян. Дистанційний формат діяльності відкрив нові можливості для співпраці з іншими освітніми закладами. Спільні освітні проекти, тренінги та обміни досвідом сприяють професійному розвитку педагогів і розширюють освітній простір для учнів.

Українська освіта в нинішніх умовах довела, що здатна ефективно функціонувати навіть у надзвичайно складних умовах. Тому важливим залишається розвиток безпечного освітнього середовища, впровадження інноваційних технологій навчання та посилення психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу.

Отже, освітній процес закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану характеризується поєднанням значних викликів і вагомих досягнень. Основними проблемами залишаються інфраструктурні обмеження, кадрові труднощі, психологічні наслідки війни та технологічні бар'єри. Водночас досвід Іванівського ліцею № 1 демонструє значні досягнення, зокрема забезпечення безперервності освіти, розвиток цифрових технологій та адаптивність педагогічної діяльності. У ньому вдалося зберегти якість освіти, педагогічний колектив і головне — довіру учнів.

Тож, і в таких складних умовах ліцеї виконують важливу соціальну й освітню функцію. Це приклад освітньої стійкості, професійної солідарності та готовності до змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дуднік В., Тухтарова Т., Кучер Р. Дистанційне навчання здобувачів освіти України в умовах воєнного стану: організаційний аспект. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка»*. 2022. № 2. (3). С.54-60.
2. Ілійчук, Л. В., Хижняк, І. А. Стратегічні напрями компенсації освітніх втрат в умовах воєнного стану крізь призму забезпечення якості освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2025. Вип. 84. 19-29. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8922-2025-84-0223> [дата звернення 04.02.2026].
3. Єльнікова, Г., Жук, М., Кретович, С. Адаптивне управління закладами освіти в умовах воєнного стану в Україні. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*, 16(31). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-16\(31\)-0124](https://doi.org/10.33296/2707-0255-16(31)-0124) [дата звернення 03.02.2026].
4. Коваленко В. В., Мар'єнко М. В., Сухіх А. С. Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти: метод. рекоменд. / За ред. М. В. Мар'єнко, А. С. Сухіх. Київ: ІТЗН НАПН України, 2021. 87 с
5. Малихін, О., Арістова, Н., Рогова, В. Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. *Український педагогічний журнал*. 2023 (3). 68–77. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76> [дата звернення 03.02.2026].
6. Топузов, О., Засекіна, Т. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови / методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року: методичні рекомендації / за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекіної: Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. 296 с.

Савун Тетяна Вікторівна

директор, вчитель математики

Бутова Лілія Володимирівна

вчитель англійської мови

Херсонський навчально-виховний комплекс

«Дошкільний навчальний заклад –

загальноосвітня школа I-III ступенів» №15

Херсонської міської ради

м. Херсон, Україна

**ПОЄДНАННЯ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ
ПЕРЕВАГИ**

Анотація. Сучасна освіта орієнтована на формування цілісного світогляду учня, де знання з різних галузей не існують ізольовано, а взаємодіють і взаємно підсилюють одне одного. Саме тому сьогодні набуває популярності ідея інтегрованого навчання — підходу, який дозволяє поєднувати різні дисципліни в єдину освітню систему. Особливо перспективним є поєднання математики та англійської мови, адже ці два предмети відіграють фундаментальну роль у розвитку логічного та комунікативного мислення, когнітивних навичок, критичного аналізу й здатності до узагальнення.

Ключові слова: метод CLIL, інтеграція, міжпредметні компетентності, комунікація, диференціація.

Вивчення англійської мови традиційно спирається на засвоєння правил, структурування інформації, роботу з формулами побудови речень, що у багатьох аспектах подібне до математичної діяльності. Математика, у свою

чергу, вимагає точності, логіки, послідовності — якостей, що однаково важливі і для оволодіння іноземною мовою [1].

Поєднання цих двох напрямів створює нові можливості для навчання: учні не лише опановують граматичні структури та лексичний запас, а й розвивають критичне мислення, вчаться застосовувати мову у реальних, практичних контекстах — під час розв'язання задач, аналізу даних, опису процесів тощо [2].

Крім того, сучасна концепція освіти базується на принципах STEM-освіти (Science, Technology, Engineering, Mathematics) та CLIL (Content and Language Integrated Learning) — інтегроване навчання предметного змісту та іноземної мови). Ці моделі формують новий освітній простір, де мова стає не лише об'єктом вивчення, а й інструментом пізнання світу. Таким чином, вивчення математики англійською мовою сприяє розвитку міжпредметних зв'язків, підвищенню мотивації учнів і підготовці їх до глобалізованого суспільства [3].

Інтеграція навчальних дисциплін — один із провідних напрямів модернізації освіти XXI століття. Її сутність полягає в об'єднанні змісту кількох предметів для формування в учнів цілісного сприйняття світу, розвитку здатності бачити взаємозв'язки між явищами та використовувати знання комплексно. У випадку з англійською мовою та математикою інтеграція базується на спільних когнітивних механізмах мислення — аналізі, синтезі, узагальненні, структуризації та моделюванні [4].

Принцип інтеграції навчальних дисциплін сьогодні реалізується у вигляді інтегрованих курсів, проектних підходів та CLIL-методики. Метод CLIL (Content and Language Integrated Learning) — це концепція, запропонована британськими дослідниками Д. Маршем і А. Маллером у 1994 році. Вона передбачає одночасне навчання змісту певного предмета (наприклад, математики) та іноземної мови (англійської). Таким чином, мова стає засобом оволодіння предметними знаннями, а не лише метою навчання [1]. Суть методу полягає у тому, що учні опановують як мовні структури, так і наукову термінологію. Наприклад, при розв'язанні задач англійською мовою діти

вчаться використовувати лексику, пов'язану з числами, діями, порівняннями: *add, subtract, multiply, divide, equals, greater than, less than* тощо.

Такий підхід формує одночасно математичне й мовне мислення. Згідно з дослідженнями британських педагогів, CLIL-навчання має низку переваг: сприяє підвищенню мотивації учнів завдяки практичному змісту занять; стимулює розвиток двомовного когнітивного мислення; забезпечує більш глибоке розуміння предметного матеріалу; формує навички комунікації у контексті реальних задач [2; 5].

Обидві дисципліни ґрунтуються на правилах і закономірностях. У математиці — це формули, у мові — граматичні конструкції. Мовні навички мають структурно-логічний характер, подібний до математичного. Когнітивні дослідження показують, що діти з розвиненими математичними здібностями часто демонструють кращі результати у вивченні мов. Це пояснюється схожістю процесів обробки інформації: математичне мислення формує здатність помічати закономірності, а мовне — вчить переносити їх на контекст спілкування. У практичному вимірі це означає, що діти, які мають добрі математичні навички, краще сприймають англійську граматику, зокрема часові форми. Наприклад, розуміння принципів числових послідовностей допомагає усвідомити логіку побудови часів (*Present Simple – тривалий стан, Present Continuous – процес у момент мовлення*). Так само точність у математичних обчисленнях допомагає формувати мовну дисципліну та уважність до деталей.

Метод CLIL як ефективний інструмент інтеграції предметів. Інтегроване навчання предмета і мови — Content and Language Integrated Learning (CLIL) — є однією з найуспішніших освітніх стратегій сучасної школи. Метод CLIL активно використовується в європейських країнах, Канаді, Японії, Сінгапурі та поступово впроваджується в українських освітніх закладах [2; 6].

Основна ідея CLIL полягає в тому, що учні засвоюють предметний зміст через іноземну мову, тобто мова стає засобом пізнання, а не лише метою навчання. Наприклад, під час уроків математики англійською школярі одночасно вивчають тему *fractions* (дроби), опановують терміни *numerator*,

denominator, whole number, а також удосконалюють граматику через інструкції типу *divide by, add to, is greater than*.

Застосування методу CLIL передбачає дотримання чотирьох ключових компонентів, відомих як 4C's Framework (за Д. Каммінсом і Д. Маршем):

1. Content – зміст (предметна інформація, наприклад, математичні поняття);
2. Communication – комунікація (оволодіння мовою через практичне спілкування);
3. Cognition – мислення (розвиток критичного й аналітичного мислення);
4. Culture – культура (формування міжкультурної компетентності) [3].

Таким чином, CLIL поєднує у собі не лише мовний і предметний компоненти, а й когнітивний та соціокультурний аспекти.

Переваги CLIL у навчанні математики англійською мовою:

- учні бачать реальне практичне застосування англійської мови;
- мова засвоюється у контексті, а не через механічне запам'ятовування;
- розвивається навичка подвійної грамотності — математичної та мовної;
- підвищується мотивація, оскільки учні одночасно здобувають знання з двох галузей [2; 7].

Метод CLIL є гнучким і може реалізовуватись частково. Наприклад, під час теми *Shopping* на уроці англійської можна вводити прості математичні операції англійською — *How much does it cost? Add two dollars. Subtract the discount*. Або при вивченні прислівників частоти (*often, sometimes, always*) пояснювати відсоткові співвідношення.

Для учнів початкових класів ефективним є ігровий формат: математичні ігри, вікторини, інтерактивні вправи, які поєднують англійську лексику з простими обчисленнями. Це відповідає природним особливостям дитячого пізнання, сприяє розвитку логіки та підвищує інтерес до навчання.

В Україні потенціал методу CLIL зростає завдяки використанню онлайн-платформ, таких як Mathplayground, BuzzMath, RocketMath, які дозволяють одночасно розвивати навички математики та англійської мови [1; 2].

Одним із ключових психологічних чинників ефективності інтегрованого навчання є мотивація. Учні молодшого та середнього шкільного віку краще засвоюють новий матеріал, коли бачать практичну користь від навчання. Коли математичні завдання подаються англійською мовою, дитина сприймає мову як інструмент, що допомагає досягти результату. Це сприяє внутрішній мотивації та формує позитивне ставлення до навчального процесу [2]. Коли учні виконують математичні завдання англійською у формі гри, змагання чи експерименту, вони сприймають процес не як перевірку, а як цікаву діяльність, що дає змогу помилятися без страху [3; 7].

Інтегроване навчання також розвиває метакогнітивні навички — здатність учня усвідомлювати власний процес навчання, планувати дії, оцінювати результати. Робота з математичними задачами англійською мовою вимагає від школярів уміння читати й розуміти інструкції, прогнозувати розв'язання, перевіряти правильність виконаних дій. Це сприяє формуванню відповідальності та самостійності в навчанні.

З педагогічного погляду інтеграція математики та англійської відповідає принципам компетентнісного підходу. Учні не просто накопичують знання, а вчаться застосовувати їх у практичних ситуаціях. У цьому контексті важливими є такі компетентності: комунікативна — уміння спілкуватися іноземною мовою в навчальному середовищі; математична — здатність виконувати обчислення, розуміти кількісні співвідношення; інформаційна — уміння користуватися цифровими ресурсами для пошуку та обробки даних; когнітивна — розвиток аналітичного мислення та логічних операцій.

Таким чином, інтегроване навчання формує багатовимірну особистість учня, який не лише володіє двома освітніми кодами — математичним і мовним, — а й уміє застосовувати їх у нових контекстах.

Практичні моделі та стратегії інтеграції. Інтеграція англійської мови та математики може відбуватися на різних рівнях — від епізодичного використання елементів іншого предмета до повноцінного впровадження CLIL-уроків. У педагогічній практиці доцільно розрізняти три моделі інтеграції:

1. Лексична інтеграція — вивчення англійських математичних термінів під час уроків англійської або засвоєння математичних понять англійською мовою.

2. Тематична інтеграція — поєднання змісту обох дисциплін через спільні теми (наприклад, «Час», «Гроші», «Міри та обчислення», «Фігури»).

3. Проектна інтеграція — створення міжпредметних проєктів англійською мовою, які потребують використання математичних знань.

Лексична інтеграція. На початковому рівні інтеграції вчителі можуть запроваджувати базову математичну лексику: *number, digit, add, subtract, multiply, divide, equals, half, double, more than, less than, average, percent* тощо.

Засвоєння цієї лексики розширює словниковий запас учнів і водночас полегшує розуміння інструкцій на уроках, особливо під час роботи з цифровими платформами чи міжнародними тестами.

Під час вивчення теми «Shopping» доцільно вводити слова, що позначають дії з грошима (*buy, cost, change, pay, discount*), а під час теми «Time» — поняття *half past, quarter to, seconds, minutes, hours*. Це допомагає не лише розвивати мовну компетентність, а й удосконалювати математичні уявлення про час і кількість [1; 2].

Тематична інтеграція передбачає побудову спільних уроків англійської мови та математики. Наприклад, під час теми «Shapes and Colors» можна вивчати геометричні фігури англійською (*square, triangle, circle, rectangle, oval*), створювати аплікації, вимірювати кути, описувати форми предметів. Такий підхід особливо ефективний для учнів початкової школи, адже поєднує мову, зображення, рух і практичну дію.

Для середньої школи доцільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології — інтерактивні вправи, онлайн-тести, симуляції.

Наприклад, на платформі SK12 учні можуть розв'язувати математичні завдання англійською мовою, отримуючи пояснення термінів у контексті. Це формує предметну грамотність і водночас тренує навички читання та розуміння тексту іноземною мовою [2; 6].

Найвищим рівнем інтеграції є проєктна діяльність, яка передбачає створення спільних англо-математичних проєктів. Прикладами можуть бути: «Математичний ярмарок» (*Math Fair*) — учні створюють англomовні стенди з логічними задачами, «Мій фінансовий тиждень» (*My Budget Week*) — проєкт із планування особистих витрат англійською, «Geometry in Architecture» — презентації про геометричні форми у відомих спорудах світу, «Statistics of Our School» — збір і аналіз даних про учнів англійською мовою.

Такі проєкти не лише формують практичні навички, а й створюють умови для міжособистісної комунікації англійською, розвитку критичного мислення, роботи в команді. Педагогічна стратегія інтеграції повинна враховувати вікові особливості учнів. Для молодших школярів ефективними є короткі інтегровані вправи, пісні, математичні ігри англійською. Для старшої школи — проєкти, дослідницькі роботи, онлайн-платформи та дискусії на наукові теми.

Сучасна педагогіка дедалі частіше спирається на цифрові технології, які забезпечують інтерактивність, гейміфікацію та практичну спрямованість навчання. Для інтеграції математики й англійської мови існує низка міжнародних і вітчизняних онлайн-платформ, що дозволяють розвивати предметні й мовні компетентності одночасно.

MathPlayground. <https://www.mathplayground.com>. Це один із найпопулярніших ресурсів для молодших і середніх школярів. Платформа містить сотні інтерактивних ігор, спрямованих на опанування математичних понять англійською мовою. Ігрова форма робить навчання захопливим і природним — діти розв'язують приклади, порівнюють числа, працюють із дробами, одночасно тренуючи англomовну лексику.

Приклади інтерактивних ігор:

- Kitten Match — гравці складають суму чисел, допомагаючи кошеняткам;
- Alien Addition — потрібно збивати космічні кораблі з правильними сумами;
- Grand Prix Multiplication — математичні перегони для повторення таблиці множення;

• Puzzle Fractions — гра на розпізнавання дробів і візуалізацію їх частин [1].

Такі завдання сприяють одночасному розвитку логіки, математичного мислення та розширенню активного словника учнів.

BuzzMath. <https://www.buzzmath.com>. BuzzMath — це платна освітня гра, у якій користувачеві пропонується допомогти винахіднику врятувати вигадану країну за допомогою математичних завдань. Гра має сюжет, тому діти сприймають навчання як подорож із пригодами, під час якої потрібно розв'язувати задачі, пояснення до яких подано англійською мовою.

BuzzMath має три рівні складності, адаптовані до віку (від 6 до 16 років). Кожен рівень супроводжується великою кількістю розмовних фраз, тож учні не лише повторюють арифметичні дії, а й практикують природне мовлення.

Mathema.me. Українська онлайн-школа, що працює на українському та польському ринках і пропонує навчання шкільної математики англійською мовою. Заняття проводяться з викладачами-носіями або двомовними педагогами, які поєднують пояснення математичних понять із розвитком мовних навичок. Формат персональних занять або малих груп сприяє індивідуалізації навчання та формуванню академічної англійської [1].

Для ефективного поєднання математики й англійської мови важливо використовувати вправи, що одночасно активізують обидві компетентності — мовну і логіко-математичну. Нижче наведено приклади завдань для різних вікових груп, які можна адаптувати під рівень учнів.

Початкова школа (1–4 класи). Вправа 1. «Counting Around Us» (Лічба навколо нас). Учні отримують картки з малюнками предметів у класі (pens, chairs, books). Завдання: порахувати кількість кожного виду предметів англійською. *Example*:

— How many pencils are there?

— There are ten pencils.

Вправа 2. «Shape Detective» (Детектив фігур). Діти шукають у класі предмети різної форми й описують їх англійською: *This book is a rectangle. The*

clock is a circle. Мета: вивчення назв геометричних фігур та закріплення лексики з теми «Colors and Objects».

Вправа 3. «Magic Numbers» (Магічні числа). Учні язують прості приклади ($3 + 4 = ?$), але відповіді записують словами (*three plus four equals seven*).

Така вправа тренує вимову чисел і структуру речень.

Середня школа (5-8 класи). Вправа 1. «Shopping Challenge». На уроці англійської створюється ситуація покупки. Учні мають обчислити загальну вартість товарів англійською: *You buy three apples at \$2 each and one orange at \$3. How much do you pay?*

Можна ускладнювати завдання, вводячи знижки (*discounts*) або податки (*tax*).

Вправа 2. «Math Grammar Race». Команди отримують картки з граматичними структурами, що нагадують математичні формули.

am/is/are + V-ing = Present Continuous

have/has + V3 = Present Perfect

Завдання: утворити приклади речень, пояснивши аналогію з математичною формулою.

Вправа 3. «Statistics of Our Class». Учні збирають статистичні дані (наприклад, «скільки однокласників має братів/сестер», «які улюблені предмети») і презентують результати у вигляді діаграм англійською: *According to our survey, 60% of students like Math, 40% prefer English.*

Старша школа (9–11 класи). Вправа 1. «Budget Planning Project». Учні розробляють власний бюджет англійською, використовуючи математичні операції: *income, expenses, savings, percentage, balance*. Мета — формування фінансової грамотності та предметного мовлення.

Вправа 2. «Geometry in the City». Дослідницький проєкт: знайти геометричні форми у відомих архітектурних спорудах світу (e.g., the Eiffel Tower, the Sydney Opera House). Учні створюють англійські презентації з описом використаних фігур, симетрії та пропорцій.

Вправа 3. «Data and Graphs». Учні аналізують таблиці чи графіки англійською мовою, описуючи тенденції за допомогою лексики: *increase, decrease, stable, double, exponentially*. Example: *The number of students using online platforms increased exponentially in 2024.*

Інтегровані вправи сприяють розвитку одночасно кількох навичок: критичного мислення, міжпредметної грамотності, вміння аргументувати англійською. Це не лише полегшує засвоєння предметів, а й готує учнів до майбутнього навчання у двомовному чи міжнародному середовищі [6; 7].

Переваги, труднощі та шляхи їх подолання. Інтеграція математики та англійської мови має беззаперечні переваги, але водночас потребує усвідомленого методичного підходу з боку вчителя.

Переваги інтегрованого навчання:

1. Підвищення мотивації учнів. Заняття, на яких знання з різних галузей застосовуються комплексно, є більш динамічними й цікавими. Учні бачать практичне застосування мови — вона стає засобом досягнення результату в іншій сфері, а не абстрактною системою правил.

2. Розвиток критичного та аналітичного мислення. Математика вчить логіці, структурованості, послідовності; англійська — гнучкості, креативності й здатності до аналізу контексту. Їх поєднання сприяє формуванню збалансованого мислення [1; 3].

3. Формування міжпредметних компетентностей. Учні вчаться бачити взаємозв'язки між різними науками, використовувати мову як інструмент пізнання, що відповідає сучасним вимогам компетентнісної освіти.

4. Покращення когнітивних функцій. Інтегроване навчання позитивно впливає на пам'ять, увагу, швидкість мислення, навички аналізу та синтезу.

5. Підготовка до глобалізованого світу. Знання англійської як мови міжнародного спілкування у поєднанні з математичною грамотністю формує базу для майбутньої професійної мобільності та міжкультурної комунікації.

Попри численні переваги, у процесі реалізації інтегрованих уроків можуть виникати певні проблеми:

- недостатня готовність учителів до використання англійської під час викладання математики або навпаки;
- обмеженість навчально-методичних матеріалів українською мовою для CLIL-уроків;
- мовний бар'єр у частини учнів, що може уповільнювати темп роботи;
- дефіцит часу на підготовку інтегрованих завдань і проєктів [4; 6].

Шляхи подолання труднощів:

1. Підвищення кваліфікації педагогів. Варто проводити тренінги, воркшопи та вебінари з методики CLIL, де вчителі можуть навчитися інтегрувати мову та предмет ефективно й поступово.

2. Створення спільних уроків та міжпредметних пар. Співпраця між учителями англійської мови й математики забезпечує обмін досвідом і підвищує якість навчального процесу.

3. Використання цифрових ресурсів. Онлайн-платформи (MathPlayground, BuzzMath, RocketMath) значно спрощують організацію інтегрованих занять, оскільки пропонують готові англійськомовні завдання та ігри.

4. Поступове впровадження CLIL. Не обов'язково проводити весь урок англійською. На початкових етапах достатньо використовувати англійськомовні терміни, прості інструкції або короткі фрагменти відео англійською.

5. Диференціація завдань. Залежно від рівня володіння мовою можна пропонувати різну глибину опрацювання матеріалу: від елементарних операцій до складних аналітичних проєктів.

Таким чином, навіть часткова інтеграція двох предметів дає відчутні результати, а поступове розширення практики забезпечує сталий розвиток компетентностей учнів.

Поєднання вивчення математики та англійської мови є інноваційним напрямом сучасної освіти, який відповідає потребам часу. Такий підхід сприяє розвитку логіко-аналітичного та комунікативного мислення, підвищує мотивацію до навчання, розвиває когнітивні навички й готує учнів до життя у глобалізованому світі.

Метод CLIL, що передбачає інтегроване вивчення змісту предмета й іноземної мови, створює умови для природного мовного занурення і практичного використання знань. Учні навчаються не лише формально володіти мовою, а й застосовувати її як засіб пізнання, аналізу та комунікації.

Психолого-педагогічний аспект інтеграції підкреслює, що спільне вивчення цих дисциплін формує гармонійно розвинену особистість, зміцнює самостійність, увагу, критичне мислення та впевненість у власних силах.

Практичне впровадження інтегрованих уроків можливе через ігрові методи, проєкти, цифрові платформи, міжпредметну співпрацю та креативні підходи до викладання. Головне — створити для учнів середовище змістовного навчання, де англійська стає не метою, а інструментом розвитку.

Отже, інтеграція математики та англійської мови відкриває перед українською освітою нові перспективи, сприяє реалізації компетентнісного підходу, інноваційному мисленню та підготовці молодого покоління до активної участі у міжнародному науковому й культурному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хохлова Є. Навіщо поєднувати математику і англійську мову, і як це робити правильно? — Enguide.ua. URL: <https://enguide.ua/magazine/navishcho-poednuvati-matematiku-i-angliysku-movu-i-yak-ce-robiti-pravilno>.
2. Вивчаємо англійську та математику одночасно. — GreenCountry Journal. URL: <https://greencountry.com.ua/journal/read/matematika-anglijskoyu-za-5-hvilin>.
3. Marsh D., Maljers A., Hartiala A.-K. Content and Language Integrated Learning (CLIL): The European Dimension – Actions, Trends and Foresight Potential. University of Jyväskylä, 2001.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. — Київ: Радянська школа, 1977.
5. Cummins J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the

Crossfire. Clevedon: Multilingual Matters, 2000.

6. Mehisto P., Marsh D., Frigols M. J. Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. Macmillan Education, 2008.
7. Snow M. A., Brinton D. M., Wesche M. B. Content-Based Second Language Instruction. — Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Шумаєва Світлана Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

Умань, Україна

ПРИСКОРЕНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Пандемія та незапланований перехід до дистанційного навчання поглибили розрив у можливостях для багатьох учнів в усьому світі. Чимало дітей під час пандемії через обмежені можливості очного навчання, соціальну ізоляцію, нестачу ресурсів або стресові ситуації в сім'ї чи серед опікунів опинилися в менш оптимальних умовах. Деніел Дж. Браунт у праці *The Rise of Adverse Childhood Experiences During the COVID-19 Pandemic* [1] задокументував зростання кількості несприятливих дитячих переживань (ACEs) у цей період. У цьому зв'язку виникла проблема подолання освітніх втрат у найкоротші строки та у найоптимальніші шляхи. До недавніх пір в американській системі освіти існувала практика, коли учнів, у яких виявили прогалини в академічних знаннях, зараховували до корекційних (ремедіаційних) класів. Їхній перехід до відповідного класу відкладався доти, доки всі прогалини в знаннях не були усунуті. Дослідження неодноразово показували, що такий підхід є неефективним. Він відкидає учнів назад, ще більше збільшуючи академічний розрив між тими, хто проходить ремедіаційне навчання, та їхніми однокласниками, які навчаються за програмою свого класу [2]. Крім того, залишення на повторний рік лише затримує процес навчання, водночас знижуючи впевненість у собі школярів. Тому освітяни шукали альтернативні шляхи усунення проблеми і як результат був запропонований інший підхід -

прискорене навчання. Цей підхід дозволяє учням продовжувати рухатися вперед відповідно до навчальних траєкторій свого класу, стратегічно готуючись до успішного засвоєння навчального матеріалу поточного рівня. Навчання в режимі прискореного навчання передбачає виконання завдання, відповідних віковому рівню та класу, в якому навчається учень та практичній взаємодії учнів і вчителів, дії яких спрямовані еспосередньо на покращення успішності кожного учня. Така цілеспрямована підтримка підкпіплюється професійними навичками та послугами, які вчителі готові надати задля того, щоб якомога більша частина дітей залишалася на рівні свого класу. Дослідники TNTP [3]— провідної національної дослідницької, політичної та консалтингової організації, діяльність якої спрямована на трансформацію системи державної освіти США з метою досягнення амбітних цілей щодо успішності учнів, встановили таку закономірність: коли учні, які розпочали навчальний рік із відставанням від рівня класу, отримували доступ до більш якісного викладання, вони скорочували розрив із однолітками за шість місяців; у класах, де використовували більше завдань, що відповідають рівню класу, цей розрив зменшувався більш ніж за сім місяців. За таких обставин освітяни мають забезпечити учням «максимально персоналізоване та захопливе навчання», зосередившись на прискоренні навчання для тих, хто відстав, замість його корекції [4]. Академічне прискорення охоплює широкий спектр освітніх і навчальних стратегій, які використовуються для просування навчального прогресу всіх учнів, незалежно від того, на якому етапі своєї освітньої траєкторії вони перебувають.

Щоб допомогти педагогам краще зрозуміти сутність прискореного навчання та причини, з яких воно є особливо важливим у післяпандемічній період, Департамент освіти штату Мічиган (MDE) підготував серію методичних посібників, присвячених темам прискореного навчання, зокрема наданню цільової підтримки через тьюторство, викладанню навчального матеріалу відповідно до рівня класу (Tier 1) та підвищенню залученості учнів [5].

Проект EdResearch for Recovery, реалізований Інститутом шкільних реформ Анненберга при Браунському університеті, опублікував серію дослідницьких аналітичних матеріалів у п'яти категоріях: навчання учнів, шкільний клімат, підтримка всіх учнів, учителі та освітні лідери, а також фінанси й операційна діяльність [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bryant, D. J., Oo, M., & Damian, A. (2020). The rise of adverse childhood experiences during the COVID-19 pandemic. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), 93-94. URL: <https://doi.apa.org/fulltext/2020-43450-001.html> [дата звернення: 02.02.2026].
2. Rollins, S. P. (2014). *Acceleration: Jump-Starting Students Who are Behind*. URL: http://www.ascd.org/publications/books/114026/chapters/Acceleration@_Jump_Starting_Students_Who_Are_Behind.aspx [дата звернення: 07.02.2026].
3. *Helping Students Thrive in School and Beyond*. URL: <https://tntp.org/about/> [дата звернення: 01.02.2026].
4. Darling-Hammond, L., Schachner, A., Edgerton, A., et al (2020). *Restarting and reinventing school: Learning in the time of COVID and beyond*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute. URL: <https://restart-reinvent.learningpolicyinstitute.org> [дата звернення: 02.02.2026].
5. *Acceleration: Jump-Starting Students Who Are Behind*. URL: <https://www.ascd.org/books/learning-in-the-fast-lane?chapter=acceleration-jump-starting-students-who-are-behind> [дата звернення: 05.02.2026].
6. *Making evidence matter*. URL: <https://edresearchforaction.org/> [дата звернення: 12.02.2026].

Сухорукова Валентина Михайлівна

учитель початкових класів, учитель - методист

Комунальний заклад «Зачепилівський ліцей»

Зачепилівської селищної ради

Берестинського району

Харківської області

селище Зачепилівка, Україна

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ УСПІХУ

Анотація. У тезах розкрито роль soft skills у становленні особистості молодшого школяра. Визначено ефективні методи (групова робота, театралізація, гейміфікація), що сприяють розвитку комунікації, емоційного інтелекту та критичного мислення в освітньому процесі початкової школи й створення ситуації успіху.

Ключові слова: soft skills, початкова школа, НУШ, емоційний інтелект, групова робота, критичне мислення, шлях до успіху, стійкість до стресу, емоційні компетентності.

У своїй роботі використовую soft skills (м'які навички), які часто виявляються важливішими за академічні знання, оскільки вони створюють фундамент для самого процесу навчання.

Soft skills, стали одним із ключових аспектів сучасного освітнього процесу. В умовах глобальних змін та високої динаміки суспільного розвитку перед вчителями початкової школи стоїть завдання не лише забезпечувати базові знання, а й сприяти формуванню в учнів гнучких компетенцій, необхідних для успішної інтеграції у суспільство. Формування soft skills у молодших школярів

забезпечує розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту, комунікативних умінь та здатності до саморефлексії.

Soft skills (м'які або гнучкі навички) — це комплекс надпрофесійних, особистісних та соціальних навичок, що визначають ефективність людини в роботі та житті. Вони не пов'язані з конкретною професією, допомагають взаємодіяти з людьми, адаптуватися до змін та керувати емоціями. Це комунікація, креативність, критичне мислення, робота в команді, тайм-менеджмент та стресостійкість.

Основні характеристики та приклади soft skills:

Соціально-комунікативні: вміння спілкуватися, переконувати, вести переговори, емпатія.

Особистісні: емоційний інтелект, стресостійкість, відповідальність, самодисципліна.

Інтелектуальні: креативність, критичне мислення, гнучкість розуму, вирішення проблем.

Організаційні: тайм-менеджмент, лідерство, здатність працювати в команді.

Важливу роль у формуванні soft skills відіграє інтеграція рольових ігор, проєктів, творчих завдань у навчальний процес. Важливими також є дискусії та дебати, рефлексія.

Розглянемо методи розвитку м'яких навичок у молодших школярів, які може застосовувати вчитель початкових класів у своїй діяльності, для формування у дітей впевненості у собі, ораторських здібностей, навичок самопрезентації. Використовуємо такі вправи:

• Створення футболок «Все про мене»

Кожній дитині видається паперовий шаблон футболки, формату А4 і пропонується спробувати себе у ролі дизайнера. Протягом 30 хвилин школярі заповнюють футболку малюнками і написами з самими цікавими подробицями про себе: захоплення, хобі, спорт, досягнення, перемоги, подорожі, тощо. Потім

розігрується «показ мод», де кожен з дизайнерів виходить, показує те, що він створив та розповідає про себе.

• Вправа «Селфі»

Кожній дитині роздається «мобільний телефон» (паперовий шаблон) і вона зображує на ньому себе. Тема малюнку може бути задана на будь-яку тему, або ж учні малюють вільно. Потім кожна дитина розповідає про своє фото: коли було зроблено, який момент «сфотографований», які емоції у дитини на малюнку, тощо.

Вправа ефективно розвиває у дітей навички самопрезентації, вміння розповідати про себе та формує в учнів позитивне сприймання себе. Кожна дитина, виходячи на загал зі своїм малюнком, має можливість розповісти про себе щось цікаве.

• Вправа «Хвилина слави»

Цю вправу можна використовувати на різних уроках. Наприклад, мистецтво, де діти презентують свої «шедеври» пропонують уявити, що в Луврі проходить вернісаж і вони всі є його учасниками. Це момент справжньої магії та дитячої гордості! «Клас перетворюється на виставковий зал, де кожен рух – це крок по червоній доріжці. Учні з особливим трепетом тримають свої роботи, наче це щойно віднайдені полотна Да Вінчі. У їхніх очах – вогник впевненості: сьогодні це шкільна парта, а завтра – омріяна зала Квадратної вітальні в Луврі. Вони не просто показують малюнки, вони презентують світові частинку своєї душі». Кожен з них, по черзі розповідає, впевнено переконує, в чому є унікальність його роботи. Діти слухають виступи один одного і в кінці обговорюють унікальність кожної роботи.

Можна обрати інший варіант «Кульмінація творчості: "Шлях до Лувру"». Діти презентують свої роботи в форматі "вернісажу", обґрунтовуючи унікальність власного шедевра. Уявна подорож до найвідомішого музею світу допомагає учням відчувати значущість своєї праці та розвиває навички самопрезентації».

Ключові фрази для опису:

Творчий триумф – момент визнання успіху.

Мистецький маніфест – коли дитина пояснює ідею роботи.

Ефект присутності – створення атмосфери галереї.

Візуалізація мрії – віра в те, що їхній талант вартий світового рівня. [1]

• **Вправа «Чарівний стілець»**

Дана вправа виконується з дітьми, які вже добре знають один одного. На середину виноситься стілець, учасники сідають навпроти нього. Учні називають достоїнства дитини, яка займає «чарівний стілець». Правила гри такі: той, хто зайняв стілець, постає перед однокласниками лише у своїх достоїнствах – «чарівний стілець» висвітлює лише позитивні якості; називати недоліки забороняється. Вправа формує у дітей вміння мислити про себе позитивно.

Для розвитку комунікативних навичок та вміння працювати в команді варто використовувати розмальовки – пазли в стилі Pop-Art (діти діляться на команди по 4-5 учнів. Кожна команда отримує свій пазл (розрізаний на частини малюнок), спочатку всі частинки слід розфарбувати, а потім скласти в цілісну картинку. Кожен отримує свою частинку пазлу і розмальовує так, як вважає за потрібне. В результаті розмальовки мають дуже оригінальний стиль і схожі на мозаїку), роботу в парах, кола жування – це техніка циклічного обговорення або візуалізації, де учасники «проробляють» певну проблему чи емоцію, розділяючи її на етапи:

Усвідомлення: Виділення головного питання.

Переробка: Обговорення в колі, де кожен додає свій «інгредієнт» (думку чи емоцію).

Засвоєння: Прийняття нового досвіду групою.

Створення мандали класу де учні спільно створюють велике циклічне зображення. Спільна робота допомагає дітям відчутти себе частиною єдиного цілого, зберігаючи при цьому власну індивідуальність.

Формування емоційної компетентності – це процес розвитку здатності людини розпізнавати власні та чужі емоції, розуміти їхню природу та ефективно керувати ними для гармонійної взаємодії з навколишнім світом.

Ключові складові (за Д. Гоулманом)

Для успішного формування компетентності необхідно розвивати п'ять базових компонентів:

Самопізнання: здатність ідентифікувати власні почуття в момент їх виникнення.

Саморегуляція: вміння контролювати імпульси, справлятися зі стресом та адаптуватися до змін.

Мотивація: внутрішнє прагнення до досягнення цілей, що базується на емоційному залученні.

Емпатія: розуміння емоційного стану інших людей та врахування їхніх почуттів при прийнятті рішень.

Соціальні навички: мистецтво налагодження стосунків, керування конфліктами та ефективна комунікація.

Шляхи та методи формування.

Емоційна компетентність не є статичною рисою— це навичка, яку можна тренувати протягом життя:

Рефлексія та самоаналіз: регулярне ведення «щоденника емоцій» або практика пауз перед реакцією на подію.

Навчання через мистецтво та казки: використання творчості (малювання, музика) та аналіз емоційних станів героїв літературних творів.

Тренінгові вправи: активні методи навчання, такі як етюди «Очі в очі», рольові ігри та вправи на розвиток асертивності. Асертивність – це здатність людини впевнено та прямо відстоювати власні права, думки та інтереси, не порушуючи при цьому прав інших людей, без агресії чи пасивності. Це поведінка, що поєднує внутрішню силу та ввічливість, дозволяє ефективно реагувати на критику, говорити «ні» та поважати межі інших. [2]

Комунікативна практика: формування навичок слухання та відкритого вираження почуттів без агресії чи образ. Можна використати такі вправи.

1. Вправа «Вулкан».

Перед проведенням методики варто в'яснити у дітей, чи знають вони, що таке вулкан, як він виглядає.

Інструкція: Намалюй вулкан. Таким як ти його бачиш.

Після малюнку, дитина дає відповіді на питання:

Чи є у вулкані лава?

- Як справляється вулкан з лавою, що всередині нього?
- Чи любить вулкан накопичувати лаву, або любить вивергатися часто і з захопленням?

- Що може трапитися при виверженні з усім, що навколо вулкана?

Учень має знайти способи виверження лави, найбільш безпечні як для самого вулкана, так і для навколишнього світу. Це чудова проєктивна методика, яка допомагає дитині безпечно виразити свій емоційний стан, рівень агресії або внутрішньої напруги. Вулкан – це потужна метафора «кипіння» почуттів усередині.

Ось декілька порад, на що звернути увагу під час аналізу малюнка:

Стан вулкана: Сплячий вулкан зазвичай свідчить про спокій або пригнічені емоції; той, що вивергається – про активний вихід гніву або тривоги.

Деталі: Наявність лави, попелу, каміння чи вогню показує інтенсивність переживань. Якщо навколо вулкана є люди чи будинки – це може вказувати на страх зашкодити оточуючим своїми емоціями.

Кольори: Переважання червоного, чорного чи темно-коричневого часто вказує на накопичений гнів або стрес.

Після завершення малюнка обов'язково запитайте дитину:

- Як відчувається цей вулкан?
- Що станеться, коли лава охолоне?
- Чи є поруч безпечне місце?

2. Вправа «Намалюй свою агресію».

Інструкція: спочатку потрібно дитині пригадати ситуацію або людину, яка викликає максимальне відчуття гніву. Можна обговорити, у яких частинах тіла дитина відчуває гнів. Пропонуємо дітям намалювати свій гнів. Важливо, щоб

дитина як під час виконання малюнка, так і після проговорила свої почуття. Потім дитині пропонується зробити з малюнком усе, що схоче (поговорити з образом гніву, прокричати йому свої почуття, розірвати, малюнок, щось домалювати і змінити в позитивну сторону, якщо змінились почуття).

3. Вправа «Малюнок страху».

Дітям розповідають казку: У печері жив був страх. Усі його боялися, і ніхто не хотів з ним грати. Сумно і нудно стало страху самому, і вирішив він піти по світу, пошукати собі друзів. Але нікого не знайшов, тому що всі ховалися від нього. Закрийте очі і уявіть. Який страх жив в тій печері?

Інструкція:

1. Намалюйте страх, який ви уявили. Назвіть його. Хто/що це? Чому він страшний? А ти його боїшся? Чому? Його можна перемогти? Як?

2. Що ви хочете зробити зі страхом? (порвати, викинути, перетворити на щось смішне, домалювати, прикрасити малюнок, щоб він став добрим і милішим, свій варіант). [3]

Розвиток креативності та критичного мислення є основою формування навичок "4К" (поряд із комунікацією та командною роботою), що дозволяють особистості адаптуватися до змін та ефективно розв'язувати проблеми.

Креативність – це здатність генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні виходи із ситуацій.

Ключові вправи та підходи:

Принцип «Так, і»: заміна заперечення («Так, але») на розвиток ідеї іншої людини.

Стимулювання допитливості: подорожі, вибіркоче читання та спілкування з творчими людьми.

Ігрові методи: головоломки, ігри та фізична активність допомагають «розвантажити» мозок для нових ідей.

Психологічні умови: Створення атмосфери довіри, право на помилку та відкритість до нового досвіду.

• **Вправа «Приємні спогади»**

Ця коротенька, але дієва психологічна вправа може використовуватися для підживлення своїх «внутрішніх батарейок», коли ти втомлений, бракує енергії або відчуваєш апатію/втрату інтересу.

- **Танцювальна руханка, дихальні вправи.**

- **Вправа «Пігулки» від поганого настрою.**

Важливим є створення сприятливого навчального середовища. Створіть атмосферу довіри і взаємоповаги у класі. Заохочуйте учнів до самостійності та відповідальності, але при цьому надавайте їм необхідну підтримку. Використовуйте позитивну оцінку для заохочення учнів, створюючи ситуацію успіху.

3 золоті правила для вчителя:

Хваліть зусилля, а не талант. Замість «Ти природжений оратор» кажіть «Ти дуже старався говорити чітко».

Одна порада за раз. Не навантажуйте дитину списком зауважень. Оберіть один момент для покращення (наприклад, «наступного разу спробуй не ховати руки в кишені»).

Правило «Ми»: Якщо група виступала невдало, кажіть: «Нам треба повчитися працювати тихіше», а не «Ви дуже кричали».

Як навчити клас правильно слухати та ставити «добрі» запитання доповідачу?

Навичка бути вдячним слухачем — це 50% успіху будь-якої комунікації. У початковій школі дітей треба вчити, що слухати — це не просто «мовчати», а активно підтримувати того, хто стоїть біля дошки.

Ось стратегії, як перетворити клас на «Територію підтримки»:

1. Правило «Трьох Т» (Тіло, Тиша, Терпіння)

Поясніть дітям, як виглядає активний слухач:

Тіло: розвернуте до доповідача, очі дивляться на нього.

Тиша: руки «відпочивають» на парті, ніхто не шарудить папером.

Терпіння: чекаємо, поки друг закінчить речення, перш ніж підняти руку.

2. Гра «Спіймай цікавинку»

Щоб діти не відволікалися, дайте їм завдання: «Після виступу кожен має назвати одну річ, яка йому найбільше сподобалася або здивувала». Це змушує фокусуватися на позитиві.

3. Навчання «Добрим запитанням»

Школярі часто замість запитання починають розповідати свою історію («А в мене теж є такий собака...»).

Навчіть їх формул-заготовок:

Запитання-комплімент: «Мені дуже сподобався твій малюнок. А як ти придумав таку назву?»

Запитання-цікавість: «Що було найскладнішим, коли ви це робили?»

Запитання-уточнення: «Розкажи, будь ласка, ще раз про...»

4. Вправа «Кошик вдячності»

Після виступу діти можуть не просто ставити питання, а «кидати в кошик» (уявно або реально) слова підтримки:

«Ти говорив дуже чітко».

«Мені було цікаво дізнатися про...».

«Ваша група дуже дружна».

5. Роль «Адвоката успіху»

Призначте одного учня в класі (кожного разу іншого), чиїм завданням буде знайти три круті речі у виступі однокласників. Це вчить дітей помічати сильні сторони інших.

Загалом, інтеграція soft skills у початковій школі відкриває нові горизонти у формуванні гармонійно розвиненої особистості, яка не лише володіє академічними знаннями, а й готова застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Такий підхід є ключем до створення інноваційного освітнього середовища, яке відповідає викликам сучасного світу та готує молодше покоління до активної участі у житті суспільства. Формування soft skills у здобувачів освіти початкової школи – це необхідна умова для успіху.

Освітній процес Нової української школи націлений на цілісний розвиток особистості учня, створюючи умови для формування не лише технічних

навичок, але й soft skills, що мають вирішальне значення у сучасному світі. Важливо відзначити, що ця освітня парадигма зосереджена на розкритті творчих здібностей, самостійності та відповідальності учнів, що впливає на їхню здатність до взаємодії та співпраці з оточуючими. В процесі навчання в початкових класах Нової української школи діти отримують можливість розвивати ключові soft skills, такі як спілкування, співпраця в команді, креативність, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний стандарт початкової освіти (закріплює наскрізні вміння): Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87.
2. Концепція «Нова українська школа» (базовий документ): Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / М-во освіти і науки України. Київ, 2016. 40 с. [дата звернення: 05.03.2026].
3. Методичні рекомендації МОН (практичний аспект): Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 лип. 2021 р. № 813. URL: zakon.rada.gov.ua [дата звернення: 05.03.2026].
4. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 лип. 2021 р. № 813. URL: zakon.rada.gov.ua [дата звернення: 06.03.2026].
5. «При розробці практичних кейсів для формування комунікативних навичок молодших школярів було використано можливості генеративного штучного інтелекту [1], [2], [3], [4]»
6. ChatGPT : чат-бот на основі штучного інтелекту / OpenAI. URL: <https://chat.openai.com> [дата звернення: 05.03.2026].

Тихонюк Оксана Миколаївна

вихователь ГПД

Комунальний заклад загальної середньої освіти

"Луцький ліцей №25 Луцької міської ради"

м.Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ – ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано сутність поняття «компетентність» і розуміння ключових компетентностей у західноєвропейському та українському освітньому контексті. Розглянуто спільні для всіх ключових компетентностей наскрізні вміння, а також ключові навички майбутнього 4к, необхідні для успішної самореалізації особистості в сучасному світі з врахуванням викликів майбутнього.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, наскрізні вміння, ключові навички 4к, soft skills.

Постановка проблеми. У сучасному світі надзвичайно актуальною є проблема становлення особистості, яка не просто є носієм знань та може відтворювати інформацію, а здатна самостійно знаходити вихід у нетипових ситуаціях, особистості з розвинутим критичним мисленням, креативністю, ініціативністю, відповідальністю, вмінням досягати поставлених цілей і співпрацювати в команді.

У 2025 році в 14 країнах світу (Великій Британії, Україні, США, ОАЕ, Туреччині, Мексиці, Литві, Японії, Естонії, Фінляндії, Данії, Чехії, Австрії, а також у ПАР) було проведено опитування учнів, батьків і педагогів «Освіта як інструмент формування особистої стійкості, соціального капіталу країни та

культури миру» щодо того, як освіта змінює їхнє життя та яких впливів від неї вони хотіли б.

Згідно з результатами вищезгаданого дослідження, що підготував Центр соціальних змін і поведінкової економіки у співпраці з Deloitte за сприяння OECD, Education Cannot Wait і за підтримки Міністерства освіти і науки України та KSE, 50 % учнів 15–17 років в Україні та 44 % їхніх однолітків з інших країн найбільш важливою функцією освіти вважають підготовку до самостійного й успішного дорослого життя, а до найбільш корисних для майбутнього навичок 36 % учнів відносять критичне мислення, 33 % - ефективну роботу з іншими, 31 % – здатність чітко та переконливо спілкуватися, 30 % - генерування нових ідей та креативне мислення [1].

Таким чином, молоде покоління засвідчує нагальну потребу не просто в отриманні знань у процесі навчання, але й у формуванні ключових компетентностей, необхідних для успішного життя та самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі визначення та формування ключових компетентностей була присвячена ціла низка досліджень як зарубіжних (А.Армстронг, Д.Барбусас, С.Діллон, Б.Мейл, К.Кеппен, Е.Кліме, Д.Лойтнер тощо), так і українських науковців (Н.Бібік, О.Локшина, В.Луговий, О.Слюсаренко, Ж.Таланова, О.Ярова, О.Глушко та ін.). Водночас в умовах впровадження компетентнісно орієнтованих підходів у навчанні в світовому та, зокрема, українському освітньому просторі залишається актуальним з'ясування особливостей розуміння ключових компетентностей і важливості їх формування в процесі навчання та саморозвитку для виховання активної творчої особистості з розвинутим критичним мисленням, здатної швидко адаптуватися до життя в світі, що стрімко змінюється.

Метою нашого дослідження є аналіз сучасного розуміння поняття «ключові компетенції» як основи для успішної самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасному освітньому процесі основний акцент переноситься з процесу отримання знань на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в подальшому житті.

У наш час під поняттям *«компетентність»* розуміють «набуту в процесі навчання інтегровану здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [2].

Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII окреслює компетентність як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність»[3].

Під *ключовими компетентностями* на сьогодні ми маємо на увазі «ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя»[4].

У визначенні поняття «компетентність» представники європейських педагогічних кіл насамперед виходять з особистісних і соціальних потреб, задоволенню яких мають сприяти компетентності.

З такої точки зору, ключові компетентності розуміють як такі, що:

- допомагають досягненню успіхів у житті;
- сприяють розвитку якості суспільних інститутів;
- відповідають багатоманітним сферам життя.

В ухваленій у травні 2018 року Радою Європейського Союзу *Рекомендації щодо ключових компетентностей для навчання протягом усього життя* ключові компетентності розглядаються як сукупність знань, навичок, за допомогою яких людина використовує свої знання для досягнення результатів, і психологічних установок. У цьому документі окреслено 8 ключових компетентностей, які необхідні кожній людині «для особистої реалізації,

здорового та екологічного способу життя, підвищення можливостей працевлаштування, активного громадянського життя і соціальної інклюзії»[5, с. 3]:

1. Грамотність, яка передбачає, зокрема, «здатність ефективно спілкуватися з іншими та налагоджувати комунікацію у відповідний і творчий спосіб», «схильність до критичного та конструктивного діалогу» та інтерес до взаємодії з іншими »[5, с.6].

2. Багатомовна компетентність.

3. Математична компетентність і компетентність у науці, технологіях та інженерії.

4. Цифрова компетентність, що «потребує інформаційної грамотності, комунікації та співпраці», вміння «користуватися цифровими технологіями задля підтримки активної громадянської позиції та соціальної інклюзії, співпраці з іншими і творчої діяльності для досягнення особистих, соціальних або комерційних цілей» »[5, с.10].

5. Особистісна, соціальна компетентність та вміння вчитися – «здатність визначати свої здібності, вміння концентруватися, долати складнощі, критично міркувати та приймати рішення», вміння «навчатися, працювати разом з іншими та самостійно, ...оцінювати й ділитися знаннями, за потреби шукати підтримки та ефективно керувати своєю кар'єрою і взаємодією в соціумі», «бути стійкими і справлятися з невизначеністю та стресом» »[5, с.11].

6. Громадянська компетентність – це «здатність бути відповідальним громадянином та брати активну участь у суспільному житті» »[5, с.12].

7. Підприємницька компетентність, що «спирається на креативність, критичне мислення і вміння вирішувати проблеми, ініціативність та наполегливість, а також вміння співпрацювати з іншими у процесі планування й управління проектами, що мають культурну, соціальну чи фінансову цінність», «бажання мотивувати інших та цінувати їхні ідеї, співпереживати іншим і піклуватися про людей та світ, а також брати на себе відповідальність, дотримуючись етичних підходів на всіх етапах цього процесу» »[5, с.13].

8. Культурна обізнаність та самовираження – це «вміння людини розуміти та поважати різноманітні способи креативного вираження й комунікації ідей та сенсів у різних культурах через різні види мистецтва і форми культури» [5, с.14].

На основі «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» у 2018 році в Україні було затверджено Державний стандарт початкової освіти [6], а 30 вересня 2020 року - Державний стандарт базової середньої освіти [7]. За Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 р. № 1810, до ключових компетентностей належать [8]:

- 1) вільне володіння державною мовою;
- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- 3) математична компетентність;
- 4) компетентності «у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають, зокрема, формування допитливості, набуття досвіду спостерігати, моделювати та експериментувати самостійно чи в групі, установлювати прості причиново-наслідкові зв'язки, використовувати природничі і технологічні знання для розв'язання навчальних і життєвих проблем; формування здатності змінювати навколишній світ засобами сучасних технологій без заподіяння йому шкоди» [8];
- 5) інноваційність, що «передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання та впровадження їх, зокрема проектним методом, здатність розв'язувати проблеми, використовуючи нестандартні підходи» [8];
- 6) екологічна компетентність;
- 7) інформаційно-комунікаційна або інформаційно-цифрова компетентність;
- 8) навчання протягом життя, що передбачає «опанування вмінь, необхідних для окреслення цілей навчання, планування власного часу, заходів та способів реалізації цілей, відстеження власного поступу і рефлексію щодо досягнення

результатів; уміння організувати власний навчальний простір, навчатися самостійно і в групі, очно і дистанційно» [8];

9) громадянські та соціальні компетентності, які передбачають, з-поміж іншого, «життєву стійкість, здатність діяти в нових непередбачуваних обставинах, рефлексію, підтримку власного фізичного і ментального здоров'я, емпатію, готовність співпрацювати, домовлятися та мирно розв'язувати конфлікти; піклування про особистий і соціальний добробут, формування уявлень про власне майбутнє» [8];

10) культурна компетентність;

11) підприємливість і фінансова грамотність, що «передбачають готовність брати відповідальність за власні рішення; уміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлювати етичні цінності ефективної співпраці, благодійності і волонтерства; готовність втілювати в життя ініційовані ідеї» [8] тощо.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі наскрізні вміння[8]:

1) читати з розумінням;

2) висловлювати власну думку усно та письмово;

3) критично та системно мислити;

4) «здатність логічно обґрунтовувати позицію на рівні, що передбачає здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів» [8];

5) діяти творчо, що передбачає застосування креативності в різних життєвих ситуаціях; генерування нових ідей, доброзичесне доопрацювання ідей інших осіб, застосування власних знань і досвіду для створення нових об'єктів, випробовування ідей без страху помилитися та готовністю сприймати зворотну інформацію щодо них [8];

6) «виявляти ініціативу, що передбачає пошук власних способів досягнення цілей, пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних

видах діяльності, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність» [8];

7) «конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти різні вияви емоцій, виражати емоції в безпечний і соціально прийнятний спосіб» [8];

8) «оцінювати ризики, що передбачає вміння виявляти причиново-наслідкові зв'язки в життєвих ситуаціях, передбачати можливі бажані та небажані наслідки будь-яких дій, діяти відповідно до правил для мінімізації ризиків» [8];

9) «приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи ефективного розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення; прогнозувати різні варіанти розвитку подій і приймати відповідні рішення» [8];

10) «розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, висувати припущення, практично перевіряти та обґрунтовувати їх, використовувати досвід і доступну інформацію; виконувати найпростіші перетворення за потреби, презентувати й аргументувати рішення» [8];

11) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння налагоджувати взаємодію, домовлятися, знаходити «спільні позиції та враховуючи різні думки інших осіб, працювати в команді, приймаючи різні ролі та дотримуючись установлених правил; за потреби допомагати іншим особам і заохочувати їх до досягнення спільної мети» [8].

В умовах сучасного світу, що стрімко та непередбачувано змінюється, універсальними навичками, необхідними для досягнення успіху в будь-якій діяльності, є так звані *ключові навички майбутнього 4К (4с)*: критичне мислення (critical thinking), креативність (creativity), комунікація (communication), кооперація (collaboration). Саме фахівці з такими розвинутими ключовими компетентностями зможуть ефективно знаходити нестандартні

рішення в умовах швидкого поширення інноваційних технологій, автоматизації та глобалізації.

Окрім професійних знань (hard skills), у сучасному світі надзвичайно потрібні розвинуті особистісні якості (soft skills): комунікабельність і вміння працювати в команді, адаптивність, розвинуте критичне мислення, емоційний інтелект, самоорганізація та здатність ефективно керувати часом, вирішувати проблемні ситуації. Soft skills як «м'які» універсальні навички допомагають досягати успіху у взаємодії задля розв'язання нетипових викликів сучасності та є «не просто корисним доповненням до диплому», а «ключем до успішної адаптації, ефективного навчання та майбутньої кар'єри» [9].

Висновки дослідження. Аналіз розуміння сутності ключових компетентностей і наскрізних умінь засвідчує, що їх формування є запорукою успішної самореалізації особистості в сучасному світі та вдалого розвитку суспільства. Подальше поглиблене дослідження практичного впровадження компетентнісно орієнтованих підходів в освітньому середовищі є перспективним на сьогодні напрямком педагогічної думки, що має на меті виховання активної особистості, підготовленої до викликів сучасності та здатної забезпечувати розвиток світового співтовариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освіта як інструмент формування особистої стійкості, соціального капіталу країни та культури миру. URL: <https://summitflg.org/study/osvita-yak-instrument-formuvannya-osobistoyi-stijkosti-socialnogo-kapitalu-krayini-ta-kulturi-miru/> [дата звернення: 08.03.2026].
2. Компетентність // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Компетентність> [дата звернення: 08.03.2026].
3. Закон України “Про освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [дата звернення: 08.03.2026].
4. Нова українська школа: ключові компетентності. URL:

<https://uied.org.ua/2020/03/323/> [дата звернення: 08.03.2026].

5. Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська комісія. Київ: Представництво ЄС в Україні, 2021. URL: https://euroquiz.org.ua/data/blog_dwnl/JA0321508UKN_Key_Competerences_2021_UKR_FINAL_web.pdf 08.03.2026 [дата звернення: 08.03.2026].
6. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> [дата звернення: 08.03.2026].
7. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://nushub.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/derzhavnyj-standart-bazovoyi-osvity-yuliya-romanenko.pdf> [дата звернення: 08.03.2026].
8. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-п#Text> [дата звернення: 08.03.2026].
9. Новакова Л. Що таке Soft Skills і як їх покращити? Вступ до Soft Skills. URL: <https://www.educationcenter.cz/ua/blog-ua/shho-take-soft-skills-i-yak-ih-pokrashhiti/> [дата звернення: 07.03.2026].

Гавриш Наталія Василівна

доктор педагогічних наук, професор
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

ІНТЕГРОВАНІ МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ВІД ПОЄДНАННЯ ДІЯЛЬНОСТЕЙ ДО ПОДІЄВОГО ПЕРЕЖИВАННЯ

Анотація. У статті здійснено теоретичне обґрунтування інтегрованих мистецьких практик у дошкільній освіті як подієво організованого художньо-освітнього простору, спрямованого на забезпечення цілісного емоційно-сислового досвіду дитини. Обґрунтовано, що інтегровані мистецькі практики забезпечують синтез різних художніх мов (музики, слова, руху, образотворення, театралізації) на основі єдиного образно-сислового ядра. Визначено, що їх ефективність пов'язана з подієвим характером організації освітнього процесу, наявністю художньої домінанти, емоційної динаміки та умов для активного проживання дітьми художнього змісту.

Ключові слова: інтеграція, інтегровані мистецькі практики, мистецька освіта, педагогічна подія, естетичний досвід.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування інтегрованих мистецьких практик у дошкільній освіті як подієво організованого простору розвитку, у якому синтез мистецтв забезпечує не лише різноманітність видів діяльності, а й цілісність емоційно-сислового досвіду дитини.

Сучасні підходи до організації художньо-естетичної діяльності в дошкільній освіті орієнтують педагогів на створення умов для особистісно

значущого досвіду дитини. У цьому контексті особливої актуальності набуває розгляд інтегрованих мистецьких практик як педагогічного засобу створення події емоційно-сміслового проживання.

Подія в освітньому процесі розуміється як цілісна ситуація, що має для дитини особистісний смисл, викликає емоційний відгук і залишає стійке враження. На відміну від традиційно організованої діяльності, спрямованої переважно на виконання завдань і досягнення результату, подієва взаємодія орієнтована на процес переживання, співпереживання та самовираження. Саме переживання виступає психологічним механізмом, що забезпечує глибоке засвоєння художнього змісту та формування емоційно-ціннісного ставлення до культурних явищ [3; 11].

Мистецтво має особливий потенціал створення подієвого досвіду, оскільки звертається передусім до емоційної сфери дитини, активізує уяву, асоціативне мислення, здатність до емпатії. Інтеграція різних мистецьких мов значно підсилює цей вплив: музика створює емоційну атмосферу, слово надає змісту й образності, рух забезпечує тілесне проживання, образотворення дає можливість особистісного втілення пережитого. За умови смислової єдності такі види діяльності формують багатовимірний досвід, у якому дитина не лише сприймає художній образ, а проживає його.

Подієвий характер інтегрованих мистецьких практик виявляється в наявності емоційно-образного центру, що визначає внутрішню логіку взаємодії, створенні відповідної атмосфери, поступовому розгортанні переживання (вхід у ситуацію – розвиток – кульмінація – завершення) та спільному осмисленні отриманого досвіду. Важливою ознакою події є активна позиція дітей, їхня залученість до творчої діяльності, можливість індивідуального самовираження.

Такий підхід забезпечує своєрідне «осердечення» освітнього процесу, коли художній зміст засвоюється не лише на рівні сприймання, а й через особистісно значуще переживання. У цьому випадку інтеграція мистецьких практик виконує культуротворчу функцію, сприяючи входженню дитини в простір культури через власний емоційний досвід [3].

Вивчення теоретичних засад досліджуваної проблеми засвідчило, що питання інтеграції освітнього змісту та діяльності у дошкільній освіті є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, проте її осмислення у контексті інтегрованих мистецьких практик як подієво організованого досвіду потребує подальшого теоретичного уточнення.

Проблема інтеграції в системі дошкільної освіти розглядається в українському науково-методичному дискурсі як одна з провідних стратегій модернізації змісту та організації освітнього процесу. Її актуалізація пов'язана з переходом до компетентісно орієнтованого стандарту дошкільної освіти та необхідністю забезпечення цілісного розвитку дитини у взаємопов'язаності освітніх напрямів і видів діяльності [1].

Українські дослідники підкреслюють, що інтеграція у дошкільній освіті має розумітися не як «додавання» різних активностей, а як смислове об'єднання змістових компонентів довкола теми/ідеї та організація цілісного освітнього досвіду дитини [2; 4]. У працях інтеграція описується як багаторівневе явище, що охоплює зміст (освітні лінії), процес (види діяльності), середовище (організацію простору) і взаємодію дорослого з дитиною [4; 7].

У методичній традиції інтегроване заняття трактують як особливу форму освітньої роботи, яка поєднує блоки знань і досвіду з різних сфер навколо одного задуму, що задає логіку добору змісту й організації дитячої активності [5]. Дискусійність питання «інтегрований підхід: мода чи вимога часу?» висвітлено у сучасних дослідженнях, де обґрунтовано, що інтеграція є відповіддю на потребу цілісного розвитку та логіку сучасного стандарту [2].

Інтегративність як інноваційне явище в дошкільлі потребує чітких методичних орієнтирів, інакше вона редукується до механічного комбінування елементів різних видів діяльності [7].

У міжнародному дискурсі спорідненим напрямом є *arts integration*, який розглядають як спосіб поглиблення навчального досвіду через включення мистецтва як повноцінної мови мислення й проживання змісту [11; 12]. Дослідження у сфері *early childhood education* демонструють, що інтеграція

мистецтва змінює роль педагога, який стає фасилітатором художнього досвіду [12]. Водночас результативність arts integration залежить від структурованої підтримки й навчання майбутніх вихователів [13].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження доводять, що розвиток емоційної чутливості, уяви та творчості відбувається у процесі цілісного переживання образно-сміслових ситуацій [3; 9; 11].

Саме подія як емоційно насичений і особистісно значущий досвід забезпечує глибину включення дитини в культурний зміст мистецтва. У цьому зв'язку інтегровані мистецькі практики доцільно розглядати не лише як форму поєднання різних видів діяльності, а як спосіб організації художньо-освітнього середовища, спрямований на створення умов для подієвого переживання.

Таким чином, у сукупності досліджень простежуються дві тенденції. Перша — розвиток методики інтегрованих занять та інтегративного підходу в дошкільній (переважно в логіці змісту, структури, планування та поєднання освітніх напрямів). Друга — активний зарубіжний дискурс arts integration, який висуває на перший план якість інтеграції, роль педагога, естетичний/емоційний вимір навчального досвіду та підготовку фахівця.

Мета статті — теоретично обґрунтувати сутність інтегрованих мистецьких практик у дошкільній освіті як подієво організованого художньо-освітнього простору та визначити педагогічні засади переходу від поєднання різних видів діяльності до забезпечення цілісного емоційно-сміслового переживання дитиною художнього змісту.

Ми вже зазначали, що інтеграція мистецьких видів діяльності в дошкільній освіті розглядається як важлива умова цілісного розвитку дитини, оскільки забезпечує синтез різних способів художнього пізнання та емоційного освоєння світу. Використання слова, музики, руху, театралізації та образотворення створює можливості для багатоканального сприймання художнього змісту й активного самовираження дитини.

Водночас у педагогічній практиці інтеграція нерідко трактується як сукупність різних видів діяльності, об'єднаних спільною темою. Такий підхід,

хоча й розширює спектр дитячої активності, не завжди забезпечує внутрішню смислову єдність взаємодії. За відсутності емоційно-образного центру окремі види діяльності функціонують автономно, що знижує цілісність художнього сприймання та глибину особистісного переживання.

З позицій культурологічного та особистісно орієнтованого підходів інтегровані мистецькі практики доцільно розглядати не як механічне поєднання активностей, а як організацію цілісного емоційно-смислового досвіду, у якому різні мистецтва виступають різними «мовами» розкриття одного образу, настрою чи художнього змісту. У цьому випадку слово, музика, рух і образотворення не дублюють одне одного, а взаємодоповнюються, поглиблюючи сприймання та сприяючи багатовимірному проживанню художнього образу.

Смисловим ядром інтегрованої взаємодії виступає єдиний емоційно-образний центр, що визначає логіку відбору художнього матеріалу та організації діяльності дітей. Саме він забезпечує перехід від тематичної інтеграції до смислової цілісності та створює передумови для формування подієвого характеру художньо-естетичного досвіду.

Отже, як засвідчив аналіз теоретичних джерел та особистий досвід реалізації принципу інтеграції в різноманітних мистецьких практиках, трансформація інтегрованого заняття у цілісну педагогічну подію забезпечує не лише організаційну, а смислово-емоційну цілісність (художня домінанта, логіка “емоційної дуги”, інтеграція мистецьких мов як єдиного образно-смислового поля), у якій синтез мистецтв організовує переживання, а не лише урізноманітнює діяльності.

В якості прикладу організації інтегрованої мистецької практики як педагогічної події розглянемо модель художньо-освітнього проекту з музичною домінантою на основі фрагмента з сюїти Е. Грига «У печері гірського короля».

Подієва структура цієї інтегрованої мистецької практики передбачає:

- 1. Створення образно-смислової ситуації (входження в подію)

- Дітям пропонується уявити себе дослідниками, які потрапляють до таємничої печери. Можна запропонувати передбачити, що або хто може очікувати їх у печері. В процесі обговорення передбачень виникає емоційне очікування, формулюється спільний задум.

2. Емоційне переживання художнього образу під час прослуховування музичного фрагмента дає змогу одночасно проживати зміни настрою, характеру руху, переживати відчуття небезпеки чи напруження. Доцільним дозволити дітям рухами, жестами, мімікою виразити свої емоції.

3. Розгортання інтегрованої художньої діяльності може відбуватися у різноманітний спосіб, а саме:

- через музично-рухову імпровізацію (як рухається герой у печері);
- за допомогою драматизації (як варіант, створення колективної сцени про зустріч із «тролями»);
- способом образотворення (створення візуального образу печери або її мешканців);
- через стимулювання словесної творчості (опис відчуттів, вигадання історії).

4. Подію доречно завершити рефлексивним обговоренням пережитого: що було найнапруженішим, що здивувало, які образи запам'яталися.

Отже, такий формат організації інтегрованої мистецької діяльності демонструє перехід від поєднання окремих видів активності до створення цілісної педагогічної події, у якій різні художні мови функціонують як взаємодоповнювальні засоби розгортання єдиного емоційно-смыслового досвіду.

Проведене дослідження, окремі результати якого представлено у цій статті дають змогу зробити висновки.

У сучасних українських публікаціях інтеграція мистецьких видів діяльності розглядається як чинник формування художньо-естетичних умінь дошкільників, однак саме подієвий вимір інтеграції потребує подальшого теоретико-методичного обґрунтування.

Попри активне використання інтегрованих занять у ЗДО та наявність численних методичних описів, у науковому дискурсі проблема переходу від інтеграції як поєднання діяльностей до інтеграції як подієвого формату залишається недостатньо розробленою. Зокрема, потребують уточнення: (а) рівні інтеграції в мистецькій діяльності дитини; (б) механізми смислового «склеювання» різних художніх мов навколо спільного образу; (в) роль художньої домінанти як ядра події; (г) педагогічні умови, за яких інтегроване заняття трансформується у цілісне емоційно-ціннісне переживання дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний стандарт дошкільної освіти України (Базовий компонент дошкільної освіти). Київ : Міністерство освіти і науки України, 2021.
2. Богуш А. М. Інтегрований підхід у дошкільній освіті: мода чи вимога часу? Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2023.
3. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Академвидав, 2012.
4. Гавриш Н. В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. Вісник Дніпропетровського університету економіки і права ім. А. Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2011. № 1.
5. Гавриш Н. В. Інтегровані заняття в дошкільному навчальному закладі: методика проведення. Київ : Шкільний світ, 2007.
6. Гавриш Н. В. Інтеграція ігрової та навчально-пізнавальної діяльності в освітньому процесі дошкільного закладу. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звітної науково-практичної конференції ІПВ НАПН України за 2020 (26.04.2021).
7. Крутій К. Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2018.

8. Стаднійчук М. А. Розвиток творчих здібностей дітей третього року життя засобом художньо-педагогічного спілкування : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2025.
9. Піроженко Т. О. та ін. Дитина в освітньому просторі дошкільного закладу. Київ : Генеза, 2020.
10. Половіна О., Кондратець І. Мистецьке образотворення від Грей-Пі: Артальбом для дітей 3–5 років. Київ : Новий світ–2000, 2025.
11. Dewey J. Art as Experience. New York : Perigee Books, 2005.
12. Ballenger J. S. Arts Integration in an Early Childhood Education Setting. International Journal of Education & the Arts. 2024.
13. Oliver-Barceló M. et al. Arts Education in Early Childhood Teacher Training: A Systematic Review. Teaching and Teacher Education. 2024.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

УДК 159.922.7: 316.624

Мороз Руслана Анатоліївна

кандидат психологічних наук

Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи НАПН України

МІЖ ГРОЮ ТА ЖИТТЯМ: ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА НЕПЕРЕДБАЧУВАНИХ ЗМІН

У статті розглянуто психологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку в контексті соціальної невизначеності та швидкоплинних змін, зумовлених воєнними подіями, міграційними процесами та руйнуванням звичних соціальних структур. Акцентовано увагу на значенні гри як провідної діяльності, що виконує адаптаційну, емоційно-регуляційну та інтегративну функції в психічному становленні дитини. Показано, що за умов невизначеності гра стає засобом відновлення почуття безпеки та внутрішнього контролю. Окреслено роль дорослого як стабілізуючого чинника у формуванні базової довіри, резильєнтності та емоційної цілісності дошкільника. Запропоновано практичні орієнтири психологічної підтримки дітей у кризових ситуаціях.

Ключові слова: дошкільний вік, гра, психічний розвиток, невизначеність, безпека, резильєнтність.

The article examines the psychological features of preschool children's development in the context of social uncertainty and rapid changes caused by war, migration, and the destruction of familiar social structures. The author emphasizes the role of play as a leading activity that performs adaptive, emotional-regulatory, and integrative functions in the child's mental development. It is shown that under uncertainty, play becomes a means of restoring a sense of safety and internal control. The article highlights the role of adults as stabilizing figures in forming trust, resilience, and emotional integrity. Practical guidelines for psychological support of preschoolers in crisis conditions are proposed.

Keywords: preschool age, play, mental development, uncertainty, safety, resilience.

Сучасні діти зростають у середовищі, де звичні моделі стабільності порушені. Війна, вимушене переселення, розрив соціальних зв'язків, тривожний інформаційний фон – усе це створює ситуацію непередбачуваності, що безпосередньо впливає на психічний розвиток дитини.

Для дошкільного віку, який є сенситивним періодом формування базової довіри до світу (Е. Еріксон), така ситуація стає випробуванням на рівні емоційного, когнітивного та соціального функціонування. Водночас саме у цей період психіка дитини має найбільший потенціал до пластичної адаптації, якщо її супроводжує стабільний, чуйний дорослий та збережено можливість символічної діяльності – гри.

Д. Віннікот описує гру як «перехідний простір» між внутрішнім і зовнішнім світом, де дитина творить власну реальність і водночас навчається співіснувати з реальною. У цьому сенсі гра виступає захисним механізмом психіки, що допомагає перетворювати страх на досвід, а хаос – на смисл [15].

У сучасних нейропсихологічних підходах (D. Siegel, B. van der Kolk, P. Fonagy) підкреслюється значення емоційної взаємодії з дорослим, який віддзеркалює почуття дитини, утримує емоційний контакт і допомагає формувати інтегровану структуру «Я». За відсутності такого контакту психіка

дошкільника може реагувати фрагментацією, регресом або поведінковими порушеннями [3, 10, 12, 14].

Невизначене середовище спричиняє підвищене емоційне навантаження на дитину. Зазвичай це проявляється у зміні сну, вибірковості у спілкуванні, імпульсивності, зниженні концентрації уваги. Частими стають регресивні реакції – повернення до ранніх форм поведінки, потреба у тілесному контакті, страх розлуки [3, 4, 5].

Такі прояви відображають не порушення розвитку, а спробу психіки стабілізуватися через повернення до звичних способів захисту. Саме тому головним завданням дорослого є створення середовища, де дитина відчуватиме сталість, контрольованість і турботу.

Особливу роль у цих процесах відіграє ігрова активність, яка дає можливість дитині «переписати» травматичний досвід у символічній формі, прожити те, що в реальності було неможливо змінити [1, 4, 11].

Ігровий простір виконує одразу кілька функцій:

- 1) емоційно-регуляційну – допомагає знімати напруження, виражати страх і гнів у безпечній формі.
- 2) когнітивно-інтеграційну – сприяє осмисленню подій, які здавалися хаотичними.
- 3) соціально-комунікативну – підтримує відчуття приналежності до групи, взаємодії, довіри.

У практиці роботи з дітьми, які пережили втрату або переїзд, часто спостерігається повторення сюжетів про рятування, пошук, будівництво нового дому. Це свідчить про поступову інтеграцію травматичного досвіду через гру. Завдання дорослого – не переривати такі сюжети, а підтримувати їх як природний шлях психічного відновлення [4, 5].

Дослідження Masten, Werner доводять, що наявність хоча б однієї стабільної емоційно значущої фігури суттєво підвищує здатність дитини долати труднощі. Дорослий у цьому контексті виконує роль контейнера, який утримує дитячі емоції, повертає їм зрозумілу форму та сенс [11, 16].

Батьки або опікуни мають забезпечувати сталість ритуалів, ясність правил, спокійний темп взаємодії [4, 5]. Навіть за зовнішньої нестабільності дитина може відчувати безпеку, якщо передбачає реакції дорослого і відчуває його емоційну послідовність. Тому для дошкільника важливі:

- стабільний розпорядок дня – формує відчуття передбачуваності і повертає контроль;
- ігрова терапевтична діяльність – сюжетно-рольові, сенсорні та будівельні ігри;
- тілесно-орієнтовані практики – дихальні вправи, рухливі ігри, робота з м'язовим тонусом;
- емоційна грамотність дорослих – здатність називати й приймати почуття дитини без оцінки.
- групові форми взаємодії – спільне малювання, театралізації, спільне творення безпечного простору.

Такі підходи сприяють не лише зниженню тривожності, а й розвитку внутрішньої стійкості, здатності дитини знаходити ресурси навіть у складних обставинах.

Отже, психічний розвиток дитини дошкільного віку в умовах невизначеності залежить від здатності дорослого утримувати простір безпеки та гри. Гра виступає природним механізмом інтеграції травматичного досвіду, відновлення контролю над подіями й формування нових смислів.

Саме через гру дитина навчається жити у світі, який не завжди передбачуваний, але може бути зрозумілим і безпечним за наявності поруч емоційно доступного дорослого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко О.І. Психологічна підтримка дітей дошкільного віку, які пережили травматичні події війни. Освіта і розвиток обдарованої особистості, 2024. № 2 (93). С. 45–52.

2. Інститут освітньої аналітики. Проблеми українських дітей під час війни: матеріали опитування матерів дітей 3–17 років. Київ : IOA МОН України, 2023. 58 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/theses_2023.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
3. Марценюк О. В. Психологічні особливості емоційної реактивності дітей дошкільного віку в умовах війни. Психологічна перспектива, 2023. № 41. С. 112–120. DOI: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-41-12>.
4. Мороз Р.А. Переживання травматичного досвіду дітьми дошкільного віку // *Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей: методичні рекомендації для педагогів дошкільних навчальних закладів* / авт. кол.; заг. ред. К. Б. Левченко, В.Г. Панка, Л.Г. Ковальчук. К.: Агентство «Україна», 2016.
5. Мороз Р.А., Кучманіч І.М. Психологічні механізми переживання травмуючих подій дітьми // *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України* / за наук. Ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 36. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. 416 с. С. 146–160.
6. Нікітіна Н. М. Особливості адаптації дошкільників у період воєнних дій: психолого-педагогічний аспект. Проблеми сучасної психології, 2023. № 62. С. 134–144. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2023-62.134-144>.
7. Савчин М. В., Максименко С. Д. Дитина в умовах війни: виклики для психіки та шляхи підтримки. Психологічний журнал, 2022. Т. 8, № 2. С. 15–28.
8. Фондація Олени Зеленської. Індекс майбутнього: дослідження благополуччя дітей України під час війни. Київ : Фондація Олени Зеленської, 2024. URL: <https://www.president.gov.ua/news/yak-vijna-zminila-ukrayinskih-ditej-ta-yaki-vikliki-na-nih-s-89341> (дата звернення: 13.10.2025).
9. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment. New York : Basic Books, 1969. 444 p.

10. Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9(4), 679-700. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0954579497001399>.
11. Masten A. S. *Ordinary Magic: Resilience in Development* / 2nd ed. New York : The Guilford Press, 2025. 392 p.
12. Siegel D. *The Developing Mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape Who We Are*. New York : The Guilford Press, 2012. 464 p.
13. UNICEF. Життя дітей під час війни — Україна. Підсумковий звіт за результатами опитування українських батьків (2024). Київ : Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf (дата звернення: 13.10.2025).
14. Van der Kolk B. *The Body Keeps the Score*. New York: Penguin Books, 2014. 464 p.
15. Winnicott D. W. *Playing and Reality*. London : Tavistock Publications, 1971. 214 p.
16. Werner E. E. Protective factors and individual resilience. *Child Development*, 2000, Vol. 71, No. 3, pp. 443–449.

Будник Діана Петрівна

здобувачка вищої освіти, група МЗ-053-24-1, 2 курс магістратури

науковий керівник:

Савіщенко Вікторія Миколаївна

професор кафедри психології та педагогіки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

СТРУКТУРА СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПСИХОЛОГІВ ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Професійна діяльність психолога в освітньому середовищі пов'язана з високим рівнем емоційної залученості, відповідальності та інтенсивної міжособистісної взаємодії, що створює підвищене психоемоційне навантаження. В умовах воєнного стану професійні вимоги до таких фахівців зростають, адже вони забезпечують психологічну підтримку студентів та педагогів, які перебувають у стані стресу та переживають наслідки травматичних подій. Тривала дія стресогенних чинників підвищує ризик розвитку синдрому професійного вигорання, що негативно позначається на ефективності діяльності спеціаліста та його психологічному благополуччі.

Актуальність теми зумовлена поєднанням високих професійних вимог до діяльності психологів освіти, обмеженості ресурсів, інтенсивного навантаження та необхідності постійної емоційної саморегуляції, що створює передумови для поступового виснаження особистісного потенціалу фахівця. Це посилює потребу теоретичного аналізу феномену професійного вигорання та систематизації наукових підходів до його профілактики в умовах тривалих соціальних напружень.

У вітчизняних дослідженнях професійне вигорання здебільшого трактується як наслідок тривалого стресового впливу. Так, Н. Матейко визначає його як реакцію психіки й організму на довготривалі стреси середньої інтенсивності, зумовлені професійною діяльністю, унаслідок яких поступово виснажуються психологічні ресурси особистості [2, с. 215]. Отже, сучасні наукові підходи розглядають професійне вигорання як результат накопичення хронічного професійного стресу, що спричиняє зниження психічної стійкості, емоційної включеності та результативності діяльності спеціаліста.

З огляду на окреслені теоретичні положення доцільно детальніше зосередитися на специфіці прояву цього феномена у діяльності психологів закладів вищої освіти, адже саме особливості їх професійного середовища та функціональних обов'язків істотно впливають на механізми формування й перебігу професійного вигорання. Як підкреслює З. Спринська, чинники виникнення вигорання мають комплексний характер і зумовлені як змістом професійної діяльності, так і контекстом її реалізації [3]. До найтипівіших детермінант дослідниця відносить постійну необхідність емпатійного включення у переживання клієнтів, що часто мають травматичний характер; високий рівень відповідальності за психологічний стан інших людей; поєднання різнорідних професійних функцій – консультування, діагностики, групової роботи, ведення документації; накопичення емоційної втоми внаслідок тривалої взаємодії з особами у кризових станах; дефіцит підтримки для самого фахівця; а також вплив власних внутрішніх суперечностей і особистісних труднощів, які відображаються на професійному самопочутті [3, с. 142].

Психологи закладів освіти перебувають у зоні додаткового ризику через специфічні організаційні умови професійної діяльності. Підвищене психоемоційне навантаження формується під впливом значної кількості функціональних обов'язків, обмежених часових ресурсів, недостатньо чітко визначених професійних ролей та браку можливостей для систематичної супервізійної підтримки [1]. За таких умов фахівець змушений постійно працювати в режимі підвищеної відповідальності та швидкого реагування на

запити, що нерідко перевищують його реальні психічні ресурси. Додатковим стресогенним чинником виступає необхідність функціонувати в умовах постійних змін і кризових ситуацій, коли кількість звернень за психологічною допомогою зростає швидше, ніж можливості їх якісного опрацювання.

Аналіз зовнішніх детермінант емоційного виснаження засвідчує, що одним із ключових ризиків виступає постійна напруженість професійної взаємодії, яка передбачає інтенсивну комунікативну включеність і водночас потребує виконання складних когнітивних операцій – сприймання, оброблення, запам'ятовування інформації та швидкого ухвалення рішень. Не менш значущим чинником є недосконала організація професійного середовища, що проявляється у нечіткості планування, дефіциті ресурсного забезпечення, надлишку формалізованих вимог та суперечливих інструкцій, які створюють додаткове психічне напруження. Суттєвим фактором ризику також є високий рівень відповідальності за результати діяльності, адже фахівець постійно взаємодіє з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають поведінкові чи емоційні труднощі, що зумовлює значне емоційне навантаження і сприяє поступовому виснаженню психологічних ресурсів.

Окремим чинником ризику виступає несприятливий психологічний клімат професійного середовища, що проявляється у конфліктах як по вертикалі професійної взаємодії, так і по горизонталі між колегами. За таких умов навіть фахівці з достатнім рівнем психологічної стійкості поступово вдаються до захисних стратегій – емоційного дистанціювання, зниження особистісної залученості та формалізації професійних дій, що фактично відображає сформовані прояви синдрому вигорання.

В умовах воєнного стану структура професійного вигорання психологів закладів вищої освіти набуває специфічних рис. Вона формується під впливом поєднання класичних компонентів синдрому (емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професійних досягнень) із додатковими стресорами воєнної реальності. До таких належать постійний інформаційний тиск, переживання за власну безпеку та безпеку близьких, необхідність надання

допомоги особам із травматичним досвідом війни, робота з кризовими станами студентів і колег, а також функціонування в умовах нестабільності освітнього процесу. У результаті класична модель професійного вигорання трансформується: емоційне виснаження посилюється через хронічну тривожність, деперсоналізація може проявлятися як захисна психологічна відстороненість від травматичного контенту, а редукція професійної ефективності – як відчуття безсилля перед масштабом психологічних проблем.

Отже, професійне вигорання психологів закладів вищої освіти доцільно трактувати як складний динамічний процес, що розгортається на перетині особистісних характеристик фахівця, специфіки професійної діяльності, організаційного середовища та ширшого соціального контексту. Його формування супроводжується поступовим виснаженням емоційних, когнітивних і мотиваційних ресурсів, трансформацією ставлення до професійних обов'язків, зниженням емпатійності та професійної ефективності. В умовах тривалого соціального напруження структура цього явища ускладнюється: до традиційних симптомів додаються прояви хронічної психічної перевтоми, вторинної травматизації та професійної дезадаптації, що свідчить про необхідність комплексного теоретичного осмислення механізмів його виникнення, перебігу й внутрішньої організації саме у представників психологічної професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астремська І. Супервізія: профілактика та корекція емоційного вигорання працівників професій допомоги : монографія. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. 128 с.
2. Матейко Н. Особливості стресу та емоційного вигорання в умовах бойових дій. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung*. 2021. № 10. С. 214–216.
3. Спринська З. Дослідження професійного вигорання у

психологів. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2025. № 55. С. 140–148.

Сиваш Сніжана Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Шевченко Наталія Федорівна

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

УСВІДОМЛЕНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПЕДАГОГА

В статті розглянуто специфіку професійної діяльності педагогів, пов'язану з високою стресогенністю та ризиками професійного вигорання. На основі узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень обґрунтовано усвідомленість (майндфулнес) як важливий психологічний чинник суб'єктивного благополуччя педагогів. Показано, що здатність до усвідомленого ставлення до власних думок, емоцій і переживань сприяє ефективній емоційній саморегуляції, зниженню рівня стресу, підтриманню внутрішньої рівноваги та підвищенню задоволеності професійною діяльністю. Зроблено висновок про значущість розвитку усвідомленості як внутрішнього ресурсу підтримання психологічної стійкості та благополуччя педагогів.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, педагогічна діяльність, усвідомленість, емоційна саморегуляція, психологічна стійкість.

Постановка проблеми. Сучасні трансформації освітньої системи та інтенсифікація професійної діяльності типу «людина – людина» висувають підвищені вимоги до емоційної залученості, саморегуляції та адаптивності педагогів. Специфіка педагогічної праці пов'язана зі значною кількістю стресогенних чинників – високим психоемоційним навантаженням, постійною взаємодією з усіма учасниками освітнього процесу, відповідальністю за результати та ризиками порушення балансу між професійною і особистою сферами. За таких обставин суб'єктивне благополуччя постає як інтегральний показник внутрішньої гармонії, задоволеності життям, позитивного самосприйняття, наявності життєвих смислів та здатності до ефективної саморегуляції в умовах стресу. Воно виступає критично важливим ресурсом психологічної стійкості, що забезпечує не лише збереження емоційної рівноваги фахівця, а й високу якість навчання та успішну реалізацію професійних функцій у мінливому середовищі, що зумовлює необхідність його глибокого теоретичного обґрунтування.

У психологічній науці феномен благополуччя є предметом ґрунтовних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. І. Горбаль досліджує соціально-психологічні чинники суб'єктивного благополуччя, Ж. Вірна акцентує увагу на аксіологічному вимірі якості життя особистості, К. Грузинова вивчає особливості психологічного благополуччя осіб з різними типами світогляду, а Г. Іваннікова розкриває роль особистісних ресурсів у забезпеченні психологічного благополуччя студентів з інвалідністю. У роботах Н. Каргіної систематизовано ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості, тоді як О. Савченко та О. Калюк зосереджуються на методичних підходах до діагностики когнітивних аспектів суб'єктивного благополуччя.

Зарубіжні дослідження феномену благополуччя представлені класичними та сучасними концепціями, зокрема структурною моделлю психологічного благополуччя Н. Бредберна, науковим підходом до вивчення суб'єктивного благополуччя Е. Дінера, теорією позитивного функціонування та процвітання

М. Селігмана, а також працями М. Аргайла, у яких розкрито психологічні механізми щастя та задоволеності життям.

Попри значну зацікавленість науковців проблемою благополуччя особистості, недостатньо вивченими залишаються чинники суб'єктивного благополуччя педагогів, що зумовлює наукову та практичну актуальність дослідження.

Мета статті – представити результати теоретичного обґрунтування усвідомленості в якості суб'єктивного благополуччя педагога.

В психології благополуччя визначається як комплексне переживання, що базується на позитивній оцінці суб'єктом результатів власної активності та успішності актуального стану особистості [8]. Суб'єктивне благополуччя педагога є результатом складної взаємодії особистісних, професійних і соціально-психологічних чинників, які можуть як підтримувати його внутрішню гармонію, так і знижувати рівень задоволеності життям і діяльністю.

О. Бондарчук та О. Пінчук [2] здійснили дослідження професійного психологічного благополуччя освітян, адаптувавши модель К. Ріфф з урахуванням особливостей професійної діяльності в освітній сфері. З огляду на специфіку роботи педагогів авторки виокремили шість ключових показників професійного психологічного благополуччя. До них належать:

- 1) позитивне ставлення до себе як до фахівця, прийняття власного професійного досвіду та життєвого шляху;
- 2) відчуття безперервного особистісного і професійного розвитку;
- 3) усвідомлення змістовності та цілеспрямованості власної професійної діяльності, зокрема в контексті подальшого розвитку;
- 4) здатність вибудовувати конструктивні та підтримувальні взаємини з іншими учасниками освітнього процесу;
- 5) уміння ефективно організовувати власну діяльність і впливати на освітнє середовище задля забезпечення якості професійної реалізації;

б) сформованість автономної професійної позиції, здатність до самостійних рішень і вибудовування індивідуальної траєкторії професійного становлення.

Автори також виділили кілька груп чинників, що зумовлюють професійне психологічне благополуччя освітян: макрорівня (суспільно-економічна стабільність та системні умови діяльності), мезорівня (безпечне освітнє середовище, підтримка адміністрації та конструктивні взаємини в колективі) та мікрорівня (особистісні ресурси, зокрема емоційна зрілість, позитивне мислення, інтернальний локус контролю та орієнтація на саморозвиток). Взаємодія цих рівнів створює цілісний фундамент для внутрішньої стійкості та ефективності педагога [2].

Зарубіжні науковці Д. Канеман та А. Дітон [12] вказують на відносну обмежений вплив зовнішніх умов на суб'єктивне благополуччя особистості. Водночас дані досліджень вітчизняних психологів засвідчують наявність такого впливу. Зокрема, Л. Карамушкою [3] запропоновано концепт «здорової організації», яка передбачає наявність сприятливих організаційно-процесуальних умов: чітке планування діяльності та її послідовну реалізацію, забезпеченість необхідними ресурсами, створення умов для досягнення професійних цілей, а також творчий і інноваційний характер освітнього процесу. Суттєвим чинником професійного психологічного благополуччя освітян також виступає психологічна безпека освітнього середовища, що зумовлює формування конструктивних взаємин, підтримання позитивного емоційного фону спілкування та задоволення потреби учасників освітнього процесу у взаємній психологічній підтримці.

Вагомим чинником суб'єктивного благополуччя педагога є висока стресогенність професійної діяльності, яка за умов інтенсивної роботи та дефіциту часу на психоемоційне відновлення провокує хронічне напруження й ризик вигорання [8]. Ця ситуація загострюється через недостатню обізнаність вчителів щодо способів саморегуляції та підтримки ментального здоров'я, що знижує їхню адаптивність до професійних викликів.

До чинників, що сприяють підвищенню суб'єктивного благополуччя педагога, дослідники відносять як професійні досягнення, так і соціально-психологічні ресурси [1; 4; 5]. Зокрема, позитивно впливають високі навчальні результати учнів, які підтверджують ефективність праці вчителя та посилюють відчуття професійної значущості. Важливу роль відіграє сприятливий психологічний клімат у колективі, взаємопідтримка, визнання й повага з боку колег, учнів і батьків. Підвищенню благополуччя також сприяють можливості професійного зростання, самореалізації, адекватна матеріальна винагорода й соціальні гарантії. Оптимальне робоче навантаження й комфортні умови праці, а також підтримка з боку родини та соціального оточення зміцнюють особистісні ресурси вчителя та забезпечують стійке відчуття життєвої і професійної задоволеності.

Т. Дзюба запропонувала поняття «ризик професійного здоров'я» як імовірність впливу чинників, що порушують ефективність фахівця внаслідок високого інтелектуально-емоційного напруження та відповідальності. У педагогічній сфері ці ризики загрожують руйнуванням адаптаційних механізмів, деформацією професійних цінностей та втратою особистісних сенсів. Відтак, аналіз чинників суб'єктивного благополуччя набуває особливої актуальності як ключовий ресурс стійкості педагога та дієвий механізм профілактики зазначених професійних деструкцій.

Суб'єктивне благополуччя педагога значною мірою пов'язане з його здатністю до усвідомленості. Ця якість трактується як свідоме, рефлексивне ставлення до власних думок, емоцій і переживань без їх оцінювання чи автоматичного реагування (J. Kabat-Zinn [11]). Усвідомленість, або майндфулнес, передбачає зосередженість на теперішньому моменті, прийняття внутрішнього досвіду та здатність зберігати внутрішню рівновагу навіть у складних професійних ситуаціях.

За результатами досліджень J. Creswell [10], практика майндфулнес позитивно впливає на психологічний стан особистості, знижуючи рівень стресу, посилюючи здатність до емоційної саморегуляції та сприяючи формуванню

гнучкіших стратегій подолання труднощів. У контексті суб'єктивного благополуччя педагога це має особливе значення, адже щоденна інтенсивна взаємодія з учнями й колегами потребує збереження внутрішньої стабільності та врівноваженості. Підтримання емоційної рівноваги зменшує ризик професійного вигорання (С. Maslach, М. Leiter [13]) і сприяє збереженню задоволеності професійною діяльністю та життям загалом.

У вітчизняних дослідженнях також підкреслюється значущість усвідомленості як ресурсу суб'єктивного благополуччя особистості. Зокрема, О. Кочубейник та Т. Титаренко [7] зазначають, що здатність до усвідомленого ставлення до власних переживань сприяє регуляції емоційних реакцій у стресових ситуаціях і зміцнює психологічну стійкість. Н. Пов'якель [6] акцентує увагу на тому, що усвідомленість підтримує внутрішню мотивацію та допомагає гармонійно поєднувати професійну й особистісну сфери життя. У сукупності це створює підґрунтя для збереження емоційної рівноваги, задоволеності діяльністю та профілактики професійних деформацій.

У контексті суб'єктивного благополуччя педагога усвідомленість постає як важливий внутрішній ресурс, що забезпечує здатність аналізувати власні думки, емоції та поведінкові реакції. Такий рефлексивний підхід допомагає уникати когнітивних спотворень (J. Teasdale et al., 2000), що знижує рівень тривожності та сприяє більш виваженому, раціональному ставленню до професійних труднощів.

Як зазначає Л. Карамушка [3], професійна діяльність педагога характеризується інтенсивною міжособистісною взаємодією, тому розвиток усвідомленості опосередковано підтримує й емоційний інтелект фахівця. Це дозволяє краще розуміти власні стани й переживання інших, конструктивно вибудовувати взаємини з учнями, батьками та колегами. У результаті зростає задоволеність професійною діяльністю, відчуття внутрішньої рівноваги та цілісності, що є важливими показниками суб'єктивного благополуччя.

Практики усвідомленості, зокрема дихальні техніки, медитації, вправи на концентрацію уваги, сприяють глибшому розумінню педагогом власних

емоційних станів і внутрішніх реакцій. Регулярне застосування таких методів допомагає знижувати рівень психоемоційної напруги, відновлювати внутрішній баланс і більш конструктивно реагувати на професійні труднощі. Як доводять О. Шевчук та Н. Ярощук [9], розвиток навичок усвідомленості дозволяє педагогам досягти вищого рівня емоційної стійкості, покращити якість комунікації з учнями та підвищити власну професійну продуктивність.

У контексті суб'єктивного благополуччя це означає підвищення здатності до саморегуляції, зростання відчуття контролю над власним станом і посилення позитивного ставлення до професійної діяльності. Дослідження L. Roeser та співавт. [14] засвідчують, що педагоги, які інтегрують майндфулнес-практики у повсякденне життя, характеризуються вищим рівнем стресостійкості, емоційної врівноваженості та більшою задоволеністю роботою, що безпосередньо пов'язано з підтриманням їхнього суб'єктивного благополуччя.

Отже, рівень усвідомленості педагога визначає його здатність до рефлексивного ставлення до власних переживань, ефективної емоційної саморегуляції та конструктивного подолання професійних труднощів. Розвинена усвідомленість сприяє зниженню стресу, підтриманню внутрішньої рівноваги, формуванню позитивного самоствавлення й задоволеності професійною діяльністю. У цьому контексті вона може розглядатися як вагомий психологічний чинник суб'єктивного благополуччя педагогів, що забезпечує їхню стійкість, продуктивність і гармонійне особистісно-професійне функціонування.

Висновки. Суб'єктивне благополуччя педагога є складним інтегративним феноменом, який формується під впливом взаємодії особистісних, професійних і соціально-психологічних чинників. Його зміст охоплює позитивне ставлення до себе як до фахівця, відчуття професійного розвитку, усвідомлення значущості власної діяльності, здатність до конструктивної взаємодії з учасниками освітнього процесу, ефективну організацію професійної діяльності та автономність у прийнятті рішень. Високий рівень стресогенності педагогічної діяльності та ризики професійного вигорання актуалізують пошук

внутрішніх психологічних ресурсів, що сприяють підтриманню психологічної стійкості вчителя. Установлено, що одним із таких ресурсів виступає усвідомленість (майндфулнес), яка забезпечує здатність особистості до рефлексивного ставлення до власних думок, емоцій і переживань, зосередженості на теперішньому моменті та прийняття внутрішнього досвіду без оцінювання. Розвиток усвідомленості сприяє зниженню рівня стресу, підвищенню ефективності емоційної саморегуляції, формуванню гнучких стратегій подолання професійних труднощів і запобіганню професійному вигоранню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко В. Суб'єктивне благополуччя як позитивна складова психологічного здоров'я педагога. *Матеріали конференцій МЦНД*, 2020. С.40-43. DOI: <https://doi.org/10.36074/10.07.2020.v2.07>
2. Бондарчук О., Пінчук Н. Професійне психологічне благополуччя освітян та особливості його підтримки в кризових умовах сьогодення. *Київський журнал сучасної психології і психотерапії*. №5. 2023. С.5-14. DOI: <https://doi.org/10.48020/mppj.2023.01.01>
3. Карамушка Л.М. Психолого-організаційні детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій в умовах соціальної напруженості: монографія / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко [та ін.]; за ред. Л. М. Карамушки. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 278 с.
4. Каргіна Н. В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості : дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2018. 270 с.
5. Лагодзінська В. Емоційний інтелект персоналу освітніх організацій як ресурс суб'єктивного благополуччя. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, №35(2), 2025. С.138-145. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2025.2.35.12>

6. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів: монографія. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. 295 с.
7. Титаренко Т.М., Кочубейник О.М., Черемних К.О. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності: монографія. К.: Мілуніум, 2014. 206 с.
8. Шевченко Н.Ф. Психологічне благополуччя особистості: концептуальні межі й сучасні наукові підходи. *Слобожанський науковий вісник*. №2, 2025. С.2013-2019. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.2.36>
9. Шевчук О. П., Ярощук Н. П. Теоретико-методологічна модель впливу майндфулнес практик на особистість вчителя. *Науковий вісник МДУ. Серія «Педагогіка та психологія»*. Мукачево : Видавництво МДУ. 2020. Том 6, № 2. С. 67-73. DOI: [https://doi.org/10.52534/msu-pp.6\(2\).2020.67-73](https://doi.org/10.52534/msu-pp.6(2).2020.67-73)
10. Creswell J. D. Mindfulness interventions. *Annual Review of Psychology*, №68, 2017. P.491–516. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-042716-051139>
11. Kabat-Zinn J. *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. Hachette Books, 2005. 304 p.
12. Kahneman D., Deaton A. High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *The Proceedings of the National Academy of Sciences* №107 (38), P.16489-16493. URL: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1011492107>
13. Maslach C., Jackson S. E., Leiter M. P. Maslach Burnout Inventory: Third edition. In C. P. Zalaquett & R. J. Wood (Eds.), *Evaluating stress: A book of resources*.1997. Scarecrow Education. pp. 191–218.
14. Roeser R. W. et al. Mindfulness training and reductions in teacher stress and burnout: Results from two randomized, waitlist-control field trials. *Journal of Educational Psychology*, №105(3), P.787–804. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0032093>

MEDICAL SCIENCES AND PUBLIC HEALTH

УДК 616.329-007.271

Сулейманова Василиса Геннадіївна
Кривецький Володимир Федорович
Курдиш Лариса Федорівна

к.м.н., доценти

ЗВО «Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова»
м. Вінниця, Україна

«УЯВНЕ ГОДУВАННЯ» (SHAM FEEDING) У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ЕЗОФАГОСТОМОЮ

Актуальність. Хімічний опік стравоходу є критичним станом, що у 1000–3000 разів може підвищувати ризик малігнізації (Chirica et al., 2017) та суттєво пригнічує секреторну функцію шлунку ($p < 0.01$), особливо при ураженнях нижньої третини органу (Shah et al., 2022). Тривале перебування на зондовому чи гастростомічному харчуванні призводить до «функціонального виключення» верхніх відділів травного тракту, спричиняючи атрофію жувальних м'язів, десинхронізацію ковтального рефлексу та психосоціальну дезадаптацію. За наявності стравохідно-бронхіальних норниць, що характеризуються летальністю до 45%, необхідна етапна хірургічна стратегія: виключення стравоходу шляхом езофагостомії з відстроченою його реконструкцією не раніше ніж через 6 місяців (Sato et al., 2021; Chirica et al., 2017).

Мета роботи: обґрунтувати ефективність методики збереження активності зубощелепної системи та стимуляції травлення у пацієнтів із езофаго- та гастростомами.

Матеріали та методи. Проаналізовано клінічний випадок пацієнтки В., 31 р., із післяопіковою рубцевою стриктурою та стравохідно-бронхіальною норицею. На етапі лікування між ліквідацією нориці та пластикою стравоходу впроваджено методику «уявного годування» (Modified Sham Feeding): пероральне споживання їжі з її відведенням через шийну езофагостому паралельно з ентеральним введенням поживних сумішей через гастростому.

Суть методики та результати:

1. **М'язово-суглобова профілактика:** Активна робота масетерів підтримує тонус жувальної та мимічної мускулатури, запобігаючи дегенеративним змінам у скронево-нижньощелепному суглобі.

2. **Нейрорефлекторна адаптація:** Регулярне ковтання підтримує координацію м'язів глотки, нівелюючи ризик «дисфагії від бездіяльності», що є критичним для успішної майбутньої езофагопластики.

3. **Цефалічна фаза травлення:** Стимуляція смакових рецепторів запускає нейрогуморальну відповідь (секрецію слини та шлункового соку), що частково компенсує посттравматичну гіпоацидність та покращує засвоєння нутрієнтів.

4. **Психосоціальна стабілізація:** Сенсорна насиченість (смак, текстура їжі) суттєво знижує рівень стресу та депресії, забезпечуючи активну участь пацієнта у реабілітації (re-education).

Висновки. Впровадження підходу «уявного годування» дозволило не лише стабілізувати нутритивний статус (збільшення індексу маси тіла хворої з 13 до 18 кг/м²), а й зберегти функціональність зубощелепної системи. Поєднання етапної хірургічної декомпресії з ранньою стимуляцією фізіологічних рефлексів є ключовим чинником успішної підготовки до реконструктивного етапу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chirica, M., Bonavina, L., Kelly, M. D., Sarfati, E., & Cattan, P. (2017). Caustic ingestion. *The Lancet*, 389(10083), 2041–2052. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)30313-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)30313-0)
2. Shah, J., Bush, N., Mahesh, T., et al. (2022). Sham Feeding Induced Gastric Acid Secretion in Patients with Caustic Induced Esophageal Stricture. *Dysphagia*, 37, 350–355. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00455-021-10285-5>
3. Sato, Y., Tanaka, Y., et al. (2021). Three-step operation for esophago-left bronchial fistula with respiratory failure after esophagectomy: a case report with literature review. *BMC Gastroenterology*, 21(1), 467. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12876-021-02051-6>

PHARMACY AND PHARMACOTHERAPY

УДК 615.322:582.477:543.544

Александрова Александра Ігорівна

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри
загальної та клінічної фармації

Лату Ярослав Васильович

магістр, здобувач вищої освіти факультету хімії та фармації
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ВМІСТУ ФЛАВОНОЇДІВ В ЕКСТРАКТАХ СВІЖИХ ПАГОНІВ *THÚJA OCCIDENTALIS* ВІД КОНЦЕНТРАЦІЇ ЕТАНОЛУ

Анотація. В експериментальній роботі було вивчено вплив концентрації етанолу на загальний вміст флавоноїдів в екстрактах зі свіжих пагонів *Thúja Occidentalis*. Для кількісного визначення загального вмісту флавоноїдів використовувався спектрофотометричний метод аналізу. Було встановлено, що оптимальними екстрагентами виявились 60% та 70% етанол, за допомогою яких було вилучено флавоноїдів в кількості, відповідно, $30,2 \pm 0,6$ та $31,5 \pm 1,2$ мг/г сухої сировини у перерахунку на рутин.

Ключові слова: оптимізація екстракції, флавоноїди, спектрофотометрія, *Thúja Occidentalis*.

Біологічно активні речовини рослинного походження привертають до себе найбільшу увагу, як складові лікарських та косметичних засобів. На сьогодні дуже велика кількість досліджень присвячена пошуку нових вторинних метаболітів рослин та способам їх вилучення [1, с. 100; 2, с. 185]. Крім того, багато досліджень пов'язано з пошуком оптимальних комплексів вже відомих активних фітокомпонентів для забезпечення певного спектру фармакологічної дії [3, с. 2]. З метою покращення біодоступності, стабільності, активності рослинних біоречовин досліджують різні способи їх хімічної модифікації [4, с. 1123]. Звісно, центральне місце займають методи вилучення таких фітокомплексів з природної сировини та підбір оптимальних умов вилучення з застосуванням, наприклад, так званих зелених розчинників [5, с. 888].

Нашу увагу привернули до себе пагони *Thuja Occidentalis*. Біологічно активні сполуки даної рослини демонструють широкий спектр фармакологічної дії, який включає антиоксидантну, протизапальну, антибактеріальну, протиракову, радіопротекторну дію та багато інших [6, 7]. Це пов'язано з наявністю таких речовин, які належать до кумаринів, флавоноїдів, поліфенольних сполук, каротиноїдів, терпенів та інших сполук. Проте вміст біологічно активних речовин цієї рослини досі вивчається, особливо відповідно до умов вилучення фітокомплексу з рослини. Наше дослідження було присвячено вивченню впливу концентрації етанолу на загальний вміст флавоноїдів, зі свіжих пагонів туї західної. Попередньо подрібнену сировину, яка була зібрана на початку осені, поміщали до флаконів з темного скла та додавали етанол різної концентрації (40%, 60%, 70% та 80%). Співвідношення сировини до екстрагенту складало 1 : 20. Екстракти отримували методом мацерації при кімнатній температурі протягом 10 діб. По закінченню екстрагування всі екстракти були профільтровані через шари вати до отримання прозорих розчинів. Кількісний вміст флавоноїдів визначали спектрофотометричним методом з використанням 5% спиртового розчину алюмінію хлориду. Аналітична довжина хвилі дорівнювала 400 нм при довжині поглинаючого

шару 1 см. Перерахунок загальної кількості флавоноїдів робили на еквівалент рутину (мг/г сухої сировини).

Отримані дані свідчать, що оптимальним екстрагентом для вилучення максимального вмісту флавоноїдів зі свіжих пагонів туї є 60% та 70% етанол (рис. 1). Так, завдяки оптимальному співвідношенню водної та спиртової фракції вилучається флавоноїдів в кількості, відповідно, $30,2 \pm 0,6$ та $31,5 \pm 1,2$ мг/г сухої сировини.

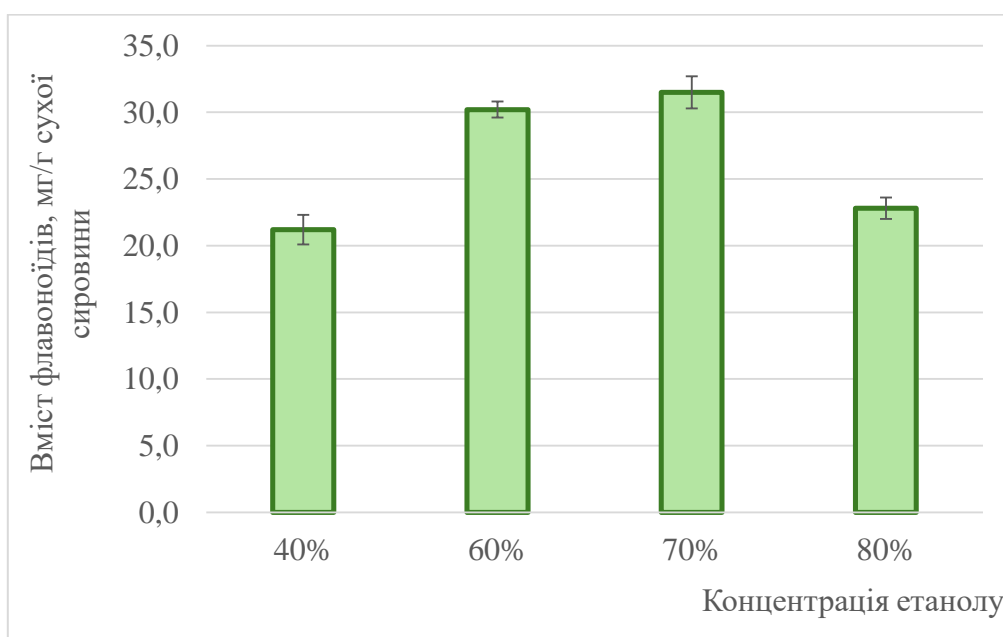

Рис. 1. Загальний вміст флавоноїдів в екстрактах свіжих пагонів туї залежно від концентрації етанолу

Більшість флавоноїдів мають помірно полярний характер, крім того, з попередніх досліджень було встановлено, що основними флавоноїдами, які присутні у пагонах туї західної є кемпферол, кемпферол-3-О- α -рамнозид, меарнситрин, мірицетин, мірицитрин, кверцетин, кверцитрин, рутин [8, с. 5420]. Використання 60% та 70% етанолу є оптимальним для вилучення такого комплексу флавоноїдів – з одного боку достатня присутність спиртової фази допомагає розчиненню та вивільненню агліконів, з іншого боку, присутність води сприяє набухання рослинних клітин та розчиненню глікозидів. Наші дослідження узгоджуються з дослідженнями інших авторів, які також

стверджують, що оптимальним розчинником для певного комплексу поліфенольних сполук та флавоноїдів є саме така концентрація етанолу за рахунок оптимального балансу полярності та дифузійних властивостей [9, с. 1833]. Подальші наші дослідження будуть пов'язані з визначенням інших біологічно активних сполук в отриманих екстрактах та з застосуванням різного температурного режиму, обробки сировини з метою встановлення оптимальних умов екстракції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. González Mera I.F., González Falconí D. E., Córdova V.M. Secondary metabolites in plants: Main classes, phytochemical analysis and pharmacological activities. *Bionatura*. 2019. Vol. 4(4). P 1000–1009. DOI: <https://doi.org/10.21931/RB/2019.04.04.11>
2. haachouay N., Zidane L. Plant-Derived Natural Products: A Source for Drug Discovery and Development. *Drugs and Drug Candidates*. 2024. Vol. 3(1). P. 184-207. DOI: <https://doi.org/10.3390/ddc3010011>
3. Khan A., Khan A., Khan M.A., Malik Z., Massey S., Parveen R., Mustafa S., Shamsi A., Husain S.A. Phytocompounds targeting epigenetic modulations: an assessment in cancer. *Front. Pharmacol.* 2024. Vol. 14:1273993. doi: 10.3389/fphar.2023.1273993
4. Suvarna V., Gujar P., Murahari M. Complexation of phytochemicals with cyclodextrin derivatives – An insight. *Biomedicine & Pharmacotherapy*. 2017. Vol. 88. P. 1122-1144, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biopha.2017.01.157>.
5. Kumar A., Nirmal P., Kumar M., Jose A., Tomer V., Oz E., Proestos C. et al. Major Phytochemicals: Recent Advances in Health Benefits and Extraction Method. *Molecules*. 2023. Vol. 28. P. 887-928. DOI: <https://doi.org/10.3390/molecules28020887>.
6. Stan M.S., Voicu S.N., Caruntu S., Nica I.C., Olah N.-K., Burtescu R., Balta C., Rosu M., et al. Antioxidant and Anti-Inflammatory Properties of a *Thuja*

occidentalis Mother Tincture for the Treatment of Ulcerative Colitis. *Antioxidants*. 2019. Vol. 8(9). P. 416-435. DOI: <https://doi.org/10.3390/antiox8090416>

7. Khatane G.N., Kadavkar S.A., Wamane V.B. A review: Pharmacological activity of *Thuja occidentalis* plant. *International Journal of Scientific Development and Research (IJS DR)*. 2025. Vol. 10(5). P. 154–157.
8. Caruntu S., Ciceu A., Olah N.K., Don I., Hermenean A., Cotoraci C. *Thuja occidentalis* L. (Cupressaceae): Ethnobotany, Phytochemistry and Biological Activity. *Molecules*. 2020. Vol. 25(22). P. 5416-5431. doi: [10.3390/molecules25225416](https://doi.org/10.3390/molecules25225416).
9. Li Q., Wei P., Li Y., Fu Y. Optimization of Extraction Process and Analysis of Biological Activity of Flavonoids from Leaves of Cultivated ‘Qi-Nan’ Agarwood. *Molecules*. 2024. Vol. 29. P. 1828-1844. DOI: <https://doi.org/10.3390/molecules29081828>

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

УДК 392.5(477.52)

Сядра Анжела Олександрівна

учениця 10 класу

Обідець Катерина Олександрівна

учитель англійської мови

Лицею імені І. М. Середи

Великописарівської селищної ради

Сумської області

СВОЄРІДНІСТЬ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ СЕЛА ПОПІВКА ВЕЛИКОПИСАРІВСЬКОЇ ГРОМАДИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню магічної основи весільної обрядовості села Попівка Великописарівської громади на матеріалах польових записів, зібраних серед мешканців та вихідців із знищеного в 2022 році села. Робота реконструює комплекс обрядодій, атрибутів та вербальних текстів, що функціонували як цілісна система забезпечення переходу молодих у новий соціальний статус та магічного захисту молодої сім'ї. Виявлено унікальні локальні форми весільної обрядовості, які не зафіксовані в інших регіонах Слобожанщини, та становлять цінний артефакт для розуміння локальних варіантів українського весілля.

Дослідження засвідчує, що попівська традиція органічно поєднала дохристиянські вірування з християнськими елементами та радянськими реаліями ХХ століття, утворивши живу фольклорну систему, яка адаптувалася

до історичних змін, але зберегла архаїчну магічну суть. Зібрані матеріали становлять єдину фіксацію нематеріальної спадщини знищеного поселення та мають значення для подальших досліджень локальних традицій, розробки шкільних курсів народознавства та реконструкцій традиційних обрядів на етнофестивалях.

Ключові слова: весільна обрядовість, магічна символіка, фольклорна поетика, локальні традиції, Слобожанщина, нематеріальна спадщина.

Фольклорна традиція українського весілля посідає особливе місце в системі нематеріальної спадщини українського народу. Це один із найскладніших і найповніших обрядів родинного циклу, який поєднує слово, пісню, ритуальні обрядодії, магічну атрибутику, танці і костюмовані гуляння.

Весільна обрядовість прикордонної Слобожанщини формувалася на межі кількох культурних факторів впливу: центрально-українського, слобідського, частково південно-російського, що поєднало в собі поєднання архаїчних і сучасних вірувань. Попри велику кількість досліджень та польових експедицій, особливості весільного циклу с. Попівка не ввійшли до матеріалів польових експедицій попередніх дослідників, проте виявлені локальні риси весільної обрядовості місцевих мешканців мають велике значення для етнології та фольклористики, яка вивчає живу обрядову мову.

Село Попівка Великописарівської громади Сумської області було розташоване на кордоні між Україною та Російською Федерацією. Не дивлячись на це, мешканці цього села пронесли через час, зміну історичних епох та територіально близьку російську культуру свою етнічну самобутність. Ще до кінця 1980-х років с. Попівка місцеві називали «маленьким Китаєм», через велику кількість населення на відносно невеликій території села. В 2022 році село було знищене російськими військами, частина людей загинули, кому вдалося врятуватися - роз'їхалися світом.

Весільна обрядовість села Попівка Великописарівської громади (в ХХ столітті адміністративні межі Великописарівського району) становила цілий

комплекс як, загалом, слобожанських, так і суто локальних традицій, в яких чітко простежуються стародавні магичні уявлення, дохристиянські та християнські вірування, а також різні форми усної народної творчості.

Весільний цикл в с. Попівка функціонував як цілісна система ритуальних практик, що тривала протягом тижня та поєднувала магичні, соціальні та естетичні компоненти в нерозривному синкретизмі. Кожна обрядова дія, атрибут і вербальний текст мали глибокий символічний сенс, що пов'язував їх з архаїчними магичними системами, характерними для східноукраїнського регіону.

Увесь весільний цикл в с.Попівка тривав протягом тижня та супроводжувався народними піснями, приказками, жартами, замовляннями, ритуальними рухами, використанням весільних атрибутів тощо. Попівці говорили: «Од середи до середи, хоч на спризьбі сиди, а січас два дні і вморивсь на свадьбі». Також тут побутував широкий набір ритуальних предметів; коровай, шишки та калачі, «міч», рушники, шапка молодого та хустка молодої, рогачі й кочерги, сухоцвіти, злаки тощо.

Обрядові пісні попівських коровайниць виконували магичну функцію, спрямовану на програмування щасливої долі через систему архаїчних образів. Величальні пісні, адресовані молодим та батькам, ідеалізували об'єкти оспівування через фольклорну метафорику (князь, княгиня, сонце, місяць), що є типовим для східноукраїнської традиції. Голосіння та прощальні пісні виконувалися під час дівич-вечора, відображаючи перехідний стан нареченої та виражаючи елегійне забарвлення жалю за дівуванням. Комічні пісні та примовки характерні для стадії «циганщини» та дарування, що знімають емоційну напругу через засоби сміхової культури.

За польовими записами, весільний цикл починався в четвер. В цей день жінки збиралися «пекти калачі і шишки, співали, розмовляли... прикрашали калиною і барвінком. Цей процес має ритуальну структуру, де жіночий гурт – це магичне підсилення жіночої сили для благословення на родючість. Сюди запрошували лише «парних» жінок, в яких був міцний шлюб і щаслива родина,

«пекти коровай довіряли тій, у родині якої був лад і любов». Це приклад магічного принципу перенесення: благополуччя родини цієї жінки має перейти на новостворену сім'ю.

Мотив «зав'язування світу» символізує ритуал переходу від дівочтва до заміжжя та прощання з минулим. У весільній традиції Попівки цей мотив пов'язується з ритуалом зав'язування рушника подвійним вузлом на руках молодих, що є застосуванням архаїчного принципу конкретно-образного мислення, де матеріальний вузол символізує міцність подружньої долі.

У п'ятницю відбувався особливий ритуал перевезення приданого молодої. Спочатку для цього використовували гарбу або лінейку, а з початку 1960-х років вантажівку. Везли сундук або «шахванер», рушники, рядна, вишиті «патрети» тощо, а «один борт машини обов'язково відкритий, щоб усі бачили придане», на яке виходило подивитися все село. Це була ритуальна демонстрація соціальної відкритості, чесності роду, а демонстрація приданого – готовність батьків молодої підтримати створення нової родини, максимально забезпечуючи їхній побут.

В молодої вдома відбувався обряд благословення. Батьки молодої тримали ікони в рушниках, а молоді стояли напроти них, відповідно, молода – проти батька, молодий проти матері. Після слів благословення молоді цілували ікони навхрест: молода Божу матір, яку тримала мати, молодий – ту, що тримав батько. Тут же відбувався обряд пришивання квітки на шапку молодого родичами молодої. Казали: «Старосто, пане старосто, дозвольте молодому квітку пришити! – Дозволяю!- Старосто, пане старосто, дозвольте молодому квітку пришити! – дозволяю! Старосто, пане старосто, дозвольте молодому квітку пришити! – Дозволяю!» Потім вона говорить: «Білим рушником зв'язую вам руки, щоб в житті ви не знали ніякої муки! Щоб щастя сміялось, щоб доля сміялась, щоб вірні були ви одне одному!» Зав'язала руки молодим і говорить: «Поглянь, зятю на мене, а я краща за тебе! Хоть не краща, а така – дай, зятю п'ятака!» Він кладе на тарілку «мілочь». Вона говорить: «Не буду я твого п'ятака брати, будеш ти ними чавуни вдома латати!» Потім він на тарілку кладе

«бумажні гроші». Вона забирає це і говорить: «А на небі сонечко ясне, дай, зятю, на платтячко красне!» Він дає «відріз матерії» . Вона говорить: «Сестричко мила, будь же щаслива зі своїм молодим. Не забувай своїх рідних і цей білий весільний рушник!» Потім пришиває квітку, міряє на себе, міряє на когось і говорить: «А я зятя обдурила, із кропиви квітку пришила, а він дума, що з барвінку та й викупив собі жінку!». Також тут побутував і ритуал обрізання квітки з шапки молодого, бо він «вже стає жонатим чоловіком». Це був символічний обряд ініціації, де квітка символізувала парубоцький стан.

Після цього молодих за хусточку виводили з хати. Їх супроводжувала світилка, яка тримала в руках «міч», зроблений однією із свашок. Це був великий пишний букет, для якого брали «кучеряву» траву «крокіс - сухоцвети», «ластівець» або «васильки, не волошки». Ці трави спеціально для весілля люди сіяли на городах, а потім давали на «міч» за шишку. На відміну від подібних атрибутів в інших регіонах, попівський «міч» був схожий на дідух, для нього не використовували хлібний окраєць і символічний меч, але свічку іноді ставили. «Міч» прикрашали дорогими цукерками, яскравими «атласними лентами, щоб аж очі виїдало, вирвиглаз», восковими квітами. Впродовж весілля світилка мала охороняти той «міч», аби з нього не пообривали цукерки, що можна розглядати як ритуал випробування оберегу: чи збережуть його до моменту благословення. Він був синкретичним символом очищення і захисту від «поганого ока» (вогось), вічності та міцності шлюбу (сухоцвіти), солодкого і багатого життя (цукерки), квітучої, нев'янучої долі (воскові квіти).

На виході з дому молодої на молодого чекали хлопці-підлітки з родини молодої, які просили за неї викуп. Для цього вони тримали в руках довгий «кийок» з реп'яхами з лопухів і, якщо їм викуп замалий, могли «погемселити» ним молодого. Якщо ж дівчина йшла заміж на іншу вулицю чи в інше село, ще й ворота зав'язували, теж вимагали викуп. Але то були вже дорослі хлопці, тому кричали «Банку! Банку!», за що отримували банку самогону. На цих перешкодах також вигукували «Не стій, зятю, за плечима й не моргай очима! Клади гроші на тарілку за красиву дівку» .

Перед батьківською хатою молодої стояла «лінейка», взимку сани, з початку 1961 року вантажівка, прикрашені гіллям, квітами, обов'язково була дуга, а ній дзвіночок. Якщо молоді їхали кількома підводами, то дзвіночки були на кожній. Вийшовши з двору, молода ставала на «лінейку» і кланялася на чотири сторони, «спочатку на вулицю, потім на город, а потім по сторонам, прощалася». По тому весільна процесія їхала гуляти селом.

Офіційна реєстрація шлюбів в день весілля на Великописарівщині з'явилася наприкінці 1960-х років. До того офіційний шлюб молоді могли укладати навіть тоді, коли в родині вже були діти. А на початку 1970-х років «роспісь» відбувалася в сільському клубі, куди збиралося все село, як на концерт. Молодих тут посипали зерном, цукерками, хмелем та монетами. Хто впіймає весільну монету, беріг, бо вона, казали, на добробут.

Після цього молоді їхали на цвинтар вшанувати, якщо були, померлих родичів: батьків чи хрещених, а потім разом з молоддю – «забивати рубель на щастя». Майже біля кожного села Великописарівщини для цього було обрано певне місце, де стояв широкий, до метра в діаметрі, високий пень, на який молодий ставив молоду, а вона мала каблуком свого черевика забити монету «1 рубль» в той пень. Цей ритуал зберігався тут до кінця ХХ століття. На завершення дружка залазив на ритуальне дерево, де зав'язував стрічку на гілку. Вважалося, що чим вище її почепити, тим щасливішою буде сім'я.

Коли молодий привозив молоду до своєї хати, вони віддавали свої ікони батькам молодого і тут відбувалося основне застілля. Для цього на подвір'ї напинали намет, прикрашали його гіллям, квітами, з 1970-х років – повітряними кульками тощо. За лавою молодих вішали килим, а на лаву клали кожух, «щоб сиділося м'якенько, і жилося легенько», таким чином функцією кожуха було передати молодим затишок і достаток, оскільки справжні кожухи були ознакою заможного господаря.

Тут же відбувався унікальний обряд благословення «мічем», опису якого не було знайдено в інших джерелах. Коли молодих, тримаючись за хустинку, провели і посадили за стіл, свашка брала «міч» у світилки і благословляла,

прикладаючи по три рази до лоба кожному: тричі молодому і тричі молодій. Оскільки в період з 1920-х по 1940-ві роки на Великописарівщині було знищено майже всі церкви, в т.ч. і Попівський монастир, цей обряд символічно виконував функцію вінчального елемента. Після благословення, цукерки обривали і роздавали гостям, а міч закидали на піч.

Обряд благословення молодих мічем супроводжувався словами: «Мічем благословляю, лентами долю пов'язую. Щоб жили в мирі й злагоді, й любові, щоб солодкою була ваша дорога, а серця щирі та нерозлучні». Цей текст відображає обрядовий мотив благословення молодих через символічний об'єкт – міч, який поєднує в собі дари природи (сухостій), їстівні символи достатку (бублики, цукерки) та атрибути обряду (стрічки, свічка), що підкреслює прагнення до гармонії, родинного добробуту та тривалості союзу. Використані формули бажань («щоб жили в мирі...», «щоб солодкою була дорога») належать до традиційних побажань родинного щастя й слугують мовним маркером культурної передачі цінностей та нормативних уявлень про шлюб.

Майже до кінця 1990-х в Попівці зберігався обряд, схожий на найдавніший слов'янський ритуал «передачі вогнища», коли свекруха дарувала невістці хатню владу, примовляючи «Дарю тобі рогачі й кочерги...». Молода ж привозила сюди ікони, рушники, 2 ложки і 2 миски. До цього рідні молодого набивали на стіни «гвіздків» і жартували над молодою, чи вистачить в неї рушників позавішувати всі цвяхи.

Цікавим був обряд шанування хрещених, дядьків, тіток, близьких родичів. Головний боярин брав довгого рогача, а молода чіпляла до нього подарунок. Дарували, переважно, жінкам – «отрез матір'ялу», а чоловікам – сорочку. У відповідь гості примовляли «Дякуємо батьку, матері та молодій княгині, що вона не спала і подаруночків нам надбала». Після завершення цього дарування старший боярин виносив рогач на вулицю, ламав його на чотири частини і розкидав на чотири сторони, одну обов'язково через хату. Значення цього ритуалу респонденти пояснити не могли.

За «другим столом» було дарування молодим. Спочатку дарували гості з боку молодого, а після них – гості зі сторони молодої. Приказували «Дарую троячку, щоб молоді спали в обнімачку! Даруємо гроші на вінок цибулі щоб молода свекрусі не давала дулі! Даруємо березову щоб зять поцілував тьощу! Даруємо коробочку вівса, щоб молоду не покинула краса! І таких приказок було багато». Це був набір весільних формул-побажань, що мають магічний характер словесного впливу.

У понеділок, після великого святкування в неділю, починалася костюмована процесія «беседА». Там були «цигани, солдати, лікарі, хто в що вберётся», а «циганки ворожили». Сміх і маскування – традиційний засіб ритуального очищення, відомий ще з язичницьких часів, – костюмований етап весільної обрядовості Слобожанщини, які мали функції висміяти зло, відлякати нечисть, створити атмосферу веселощів для «запуску» життя нової сім'ї. Як і в попередні дні весілля, тут обов'язково був баяніст і пісні та жарти виконувалися під музику.

В цей же день відбувалося «катання» батьків. З гостей визивалися дужі чоловіки-«коні», які «впрягалися» у візочок чи господарську тачку, куди накидали каміння, кропиви та будяків, майстрували будку з черепками. Сюди садовили батьків молодих і везли по селу «на замовлення», тобто, куди вони забажають, а по тому «коні» отримували «могорич». Це було своєрідним випробуванням старшого покоління молодим родом: кропива – очищення, каміння – фізичне випробування, шум черепків – відганяє нечистого. Майже завжди таке катання закінчувалося ритуальним «купанням» батьків в багнюці, великій калюжі, в річці або в купі снігу (взимку).

Отже, ритуальні дії весілля в селі Попівка становлять цілісний магічний комплекс, у якому збережено архаїчні елементи ініціації (зняття квітки, посад на кожух), ритуали забезпечення родючості (коровай, обсипання зерном, кабачковим насінням, горіхами); охоронні магічні дії (свічка в «мічі», ламання рогача, хрестообразні дії), родові обряди (катання батьків); магія слова

(приказки, примовляння, пісні); магія рослин (калина, барвінок, ласківець, хміль, жито).

За матеріалами польових записів, весілля в Попівці являло собою живий фольклорно-етнографічний комплекс, у якому органічно поєднані християнські та дохристиянські вірування, символіка рослин, предметів, рухів і слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Усні оповіді та інтерв'ю мешканців с. Попівка, зібрані в межах польового дослідження (2020-2025). Матеріали зберігаються в авторському архіві.
2. Фотоматеріали та фотодокументи з родинних архівів респондентів-мешканців с. Попівка, що зберігаються в авторському архіві.

CULTURE AND ARTS

УДК 72.012: 004.946

Клівак Владислав Світозарович

аспірант

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТОТИПУВАННЯ У ПРОМИСЛОВОМУ ДИЗАЙНІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Анотація. У тезах розглядається застосування технологій віртуальної реальності (VR) на етапах прототипування в процесі промислового дизайну. Аналізуються ключові функції VR-середовищ у робочому процесі дизайну, включаючи переваги над традиційними методами та поточні виклики впровадження. Визначаються перспективи розвитку VR-прототипування в контексті інтеграції штучного інтелекту.

Ключові слова: віртуальна реальність, промисловий дизайн, прототипування, VR-дизайн, ергономіка, спільний дизайн, цифрове виробництво.

Традиційний цикл прототипування в промисловому дизайні - від CAD-моделі до фізичного макета - вимагає значних ресурсів і уповільнює ітеративну розробку. Технології VR пропонують принципово інший підхід: оцінку та редагування проектних рішень безпосередньо в імерсивному тривимірному середовищі до виготовлення єдиного фізичного прототипу. Дослідження Мартіна-Маріскаля та ін. [1, с. 8725] підтверджує, що сучасні інструменти VR-моделювання, зокрема Gravity Sketch у поєднанні з гарнітурою Meta Quest 3,

демонструють постійне поліпшення ефективності користувачів, точності розмірів та показників задоволеності при застосуванні до реальних завдань дизайну.

Прототипування VR охоплює кілька взаємопов'язаних функцій у процесі проектування: візуальну оцінку форми та пропорцій у масштабі 1:1, ергономічне тестування взаємодії користувача з продуктом, моделювання процесу складання та спільний перегляд проекту розподіленими командами. Lei та ін. зазначають, що технології VR у виробництві створюють інтерфейс між фізичним та цифровим світом, надаючи дизайнерам інструменти для реконструкції та перевірки виробничих процесів в інтерактивному режимі [2, с. 4356]. Окремою областю розвитку є системи, що дозволяють створювати VR-середовища безпосередньо на основі сканування реального світу: Ipsita та ін. розробили систему VRFromX, яка робить VR-прототипування доступним для фахівців у цій галузі, які не мають досвіду програмування VR [3].

Поряд з очевидними перевагами, прототипування за допомогою VR має ряд невирішених проблем: неможливість відтворити тактильні властивості матеріалів, значний час, необхідний для підготовки високоякісних 3D-ресурсів, та неоднакова адаптація фахівців різних профілів до роботи в імерсивних середовищах. Огляд VR-додатків на ранніх етапах інженерного проектування, опублікований у *Proceedings of the Design Society*, показав, що реальна інтеграція VR у творчі етапи проектування залишається фрагментарною, а дослідницька база - методологічно непослідовною [4]. Подолання цих обмежень пов'язане з прогресом у галузі тактильних пристроїв, рендерингу в хмарі в режимі реального часу та створенням генеративних форм на основі штучного інтелекту безпосередньо в VR-середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Martin-Mariscal A., Torres-Leal C., Aguilar-Planet T., Peralta E. The Role of Virtual and Augmented Reality in Industrial Design: A Case Study of Usability

- Assessment. *Applied Sciences*. MDPI, 2025. Vol. 15, no. 15. P. 8725. DOI: <https://doi.org/10.3390/app15158725>
2. Lei Y., Su Z., He X., Cheng C. Immersive virtual reality application for intelligent manufacturing: Applications and art design. *Mathematical Biosciences and Engineering*. AIMS Press, 2023. Vol. 20, no. 3. P. 4353-4387. DOI: <https://doi.org/10.3934/mbe.2023202>
 3. Ipsita A., Duan R., Li H., Chidambaram S., Cao Y., Liu M., Quinn A., Ramani K. The Design of a Virtual Prototyping System for Authoring Interactive Virtual Reality Environments From Real-World Scans. *Journal of Computing and Information Science in Engineering*. ASME, 2024. Vol. 24, no. 3. P. 031005. DOI: <https://doi.org/10.1115/1.4062970>
 4. How Does Virtual Reality (VR) Facilitate Design? A Review of VR Usage in Early-Stage Engineering Design / *Proceedings of the Design Society*. Cambridge University Press, 2023. URL: <https://doi.org/10.1017/pds.2023.200> [accessed: 01.03.2025].

OXFORD 2026: SCIENCE AND EDUCATION TODAY

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

March 9-11, 2026

Oxford, United Kingdom

Editor

Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

E-mail: journal@naukainfo.com

Publisher website: <https://www.naukainfo.com>

The editorial board reserves the right to edit and shorten materials. The opinions of the authors may not always coincide with the viewpoint of the editorial board and publisher. Authors bear full responsibility for the published material (for the accuracy of facts, quotes, personal names, geographic names and other information).

This edition was approved for publication on March 25, 2026.

Published in A4 format online on website: <https://naukainfo.com/conference?id=104>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.